

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- / ylempi AMK

Irene Pulli

VANHEMPIEN TUKEMINEN EROKILANTEESSA

Opinnäytetyö 2015

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaaliala / ylempi AMK

IRENE PULLI	Vanhempien tukeminen erotilanteessa
Opinnäytetyö	77 sivua
Työn ohjaaja	Yliopettaja Minna Veistilä
Toimeksiantaja	Etelä-Karjalan perhetyön kehittämissyhdystys ry
Tammikuu 2015	
Avainsanat	eroaminen, eroauttaminen, vanhemmuus, vaikuttavuus, arviointitutkimus

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää lasten vanhempien kokemuksia *eeva*-Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hankkeen työskentelystä. Opinnäytetyössä selvitettiin mitkä asiat olivat tukeneet heidän vanhemmuuttaan eron jälkeen ja yhteistyövanhemmuuden rakentumista ja oliko saatu tuki tuonut muutosta perheen arkeen. Lisäksi selvitettiin vanhempien ajatuksia siitä, millaisia vanhemmuuden ja yhteistyövanhemmuuden taitoja heillä oli ja mitä taitoja he kokivat tarvitsevänsä lisää. Lisäksi selvitettiin, mitä vanhemmat ajattelivat lapsensa tarvitsevan, jotta erolla olisi mahdollisimman vähäinen vaikutus lapsen elämään. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää asiakasnäkökulmasta, mistä asioista vaikuttava eroauttaminen muodostui.

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat *eeva*-hankkeeseen osallistuneet lasten vanhemmat. Tutkimusaineisto koostui kuuden vanhemman teemahaastattelusta. Tutkimusaineisto analysoitiin ensin teemoittelemalla, jonka jälkeen aineisto analysoitiin realistisen arviointitutkimuksen viitekehyksessä.

Tutkimustulosten mukaan *eeva*-hankkeen työskentelyn vaikuttavuus asiakasnäkökulmasta muodostui osallisuudesta ja asiakaslähtöisyydestä, vuorovaikutuksesta ja empowerment-työskentelystä. Erityisesti vanhemmat korostivat hyvän ja toimivan vuorovaikutussuhteen syntymisen merkitystä työskentelyn onnistumiseksi. Lisäksi vanhemmat arvostivat työntekijöiden ammattitaitoa ja nopeaa avun piiriin pääsyä. Asiakasperheen erityistarpeiden riittämätön huomioiminen ja vanhempien tasapuolisuuden toteutumattomuus olivat tekijöitä, jotka estivät tuen vastaanottamisen.

Tutkimuksen mukaan vanhemmat kokivat saaneensa tukea vanhemmuuteen eron jälkeen ja yhteistyövanhemmuuden rakentumiseen. Samoin heidän ymmärryksensä ja keinonsa tukea lasta muuttuneessa elämäntilanteessa olivat lisääntyneet. Vanhemmat toivoivat työskentelyn tueksi tiivistä tietopakettia siitä, mitä käytännön asioita eron yhteydessä tulee hoitaa ja mihin asioihin olisi hyvä varautua tulevaisuudessa. Lisäksi vanhemmat kaipasivat konkreettista apua asioiden hoitamiseen sekä *eeva*-hankkeen työntekijän toimimista yhteyshenkilönä eri viranomaisten kesken.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Services

IRENE PULLI

Support for Parents in Divorce

Master's Thesis

77 pages

Supervisor

Minna Veistilä, Principal Lecturer

Commissioned by

Etelä-Karjalan perhetyön kehittämissyhdystys ry

January 2015

Keywords

divorce, helping in divorce, parenting, effectiveness, evaluation study

The purpose of this study was to find out what things the project “*Eeva- Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen*” have supported the parents in their parenting after a divorce as well as the construction of co-parenting and has support made any difference with regard to the family's everyday life. In addition, the study also wanted to find out what parents thought of parenting and co-parenting skills they have and what skills they felt they needed more. And to find out what parents think their children need in case of divorce that would make minimal impact on a child's life. The aim of this study was to determine from the client's point of view what matters form effective divorce helping.

The target group was parents who participated in the project. The material consisted of six parents' interviews. The data were analyzed in the start on certain themes after which the material was analyzed by an evaluation study realistic.

According to the results, effectiveness from the perspective of the parents was formed from the involvement and client orientation, the interaction and empowerment work. The parents considered the functional interaction in *eeva* -project work important. And the interviewees appreciated the skills of workers and rapid access to help. The specific needs of the client family's lack of attention to the parents and the lack of a fairness were the factors that prevented the receipt of aid.

The parents thought that they received support for parenting after divorce and construction of co-parenting, as well as their knowledge and the means to support a child in a changing life situation. The parents wished to have more information in order to help them to cope with the separation and to manage in the near future. In addition, parents wanted concrete help to get things done, as well as acting as a liaison between the various authorities.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	ERO	8
	2.1 Ero lapsiperheessä	9
	2.2 Ero kriisinä ja elämän muutostapahtumana	10
	2.3 Eroauttaminen	14
	2.4 Vanhemmuus eron jälkeen	15
3	EEVA-HANKE ERON JÄLKEISEN VANHEMMUUDEN TUKENA	17
	3.1 Yksilö- ja perhekohtainen työskentely	20
	3.1.1 Yhteistyövanhemmuuteen tukeminen	22
	3.1.2 Aikuinen lapsen tukena muuttuneessa perhetilanteessa	26
	3.1.3 Lasten ja vanhempien tapaamisten tukeminen	29
	3.2 Vertaistukipalvelut	30
	3.2.1 Entäs minä? Lasten vertaisryhmä	32
	3.2.2 Vanhemman neuvo -vertaisryhmä	33
4	TUTKIMUKSEN KUVAUS	33
	4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	33
	4.2 Realistinen arviointitutkimus	35
	4.3 Vaikuttavuus osana arviointitutkimusta	37
	4.4 Teemahaastattelu	38
	4.5 Aineiston keruun prosessi	40
	4.6 Aineiston analyysi	41
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	42
	5.1 Asiakkaiden kokemukset työskentelystä	43
	5.1.1 Osallisuus ja asiakaslähtöisyys	44
	5.1.2 Vuorovaikutus	46
	5.1.3 Empowerment-työskentely	53

5.2 Aikuinen lapsen tukena muuttuneessa elämäntilanteessa	55
5.3 Vanhemmuudessa ja yhteistyövanhemmuudessa tarvittavia taitoja	57
5.4 Asiakkaan kokemus työskentelyprosessista ja kehittämistarpeita	60
6 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	62
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTAA	64
LÄHTEET	71

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö käsittelee lapsiperheissä tapahtuvia eroja, ja erityisesti erotilanteissa esiin nousevia vanhempien tuen tarpeita. Tilastokeskuksen (2013) mukaan vuonna 2013 Suomessa solmittiin 25 119 avioliittoa ja avioeroon päätyi 13 766 avio-
paria. Etelä-Karjalan alueella vanhempien eron kokee noin 400–600 lasta vuosittain (*eeva-* Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hankesuunnitelma). Ero siis koskettaa suurta joukkoa aikuisia ja lapsia. Erojen yleistymisen ja eroproblematiikan monimuotoistumisen myötä myös eroihin liittyvän tuen tarve on kasvanut. (Kääriäinen, Hämäläinen & Pölkki 2009, 13.)

Usein ajatellaan vanhempien ero aiheuttaa lapselle ainoastaan haittaa, etenkin tilanteissa jossa vanhemmat eivät pysty näkemään lapsen etua. On esitetty kannanottoja, että lapsiperheiden ei tulisi erota lainkaan. Eron ajatellaan tuovan monia negatiivisia vaikutuksia lapsen elämään. Toisaalta on esitetty kannanottoja siitä, että eron negatiivisiin vaikutuksiin keskittyminen estää näkemästä muita lasta vahingoittavia asioita. Usein unohdetaan, että ydinperheessä eläminen voi olla jopa vahingollisempaa lapselle kuin eron jälkeinen elämä. Tosiasia on, että lapset joutuvat kärsimään sekä eroperheissä että ydinperheissä. Eron aiheuttamiin haittoihin keskittymisen sijasta hyödyllisempää on etsiä tekijöitä, joilla voidaan lievittää eron vaikutuksia lapseen. (Kauppinen 2013, 2.)

Mielenkiintoni eroauttamista kohtaan syntyi kohdatessani omassa työssäni eroperheitä. Koin tarvitsevani syvällisempää tietoa ja paneutumista eroauttamiseen, eroon liittyviin riskeihin ja lasta suojaaviin tekijöihin. Vanhempien tukeminen mahdollisimman hyvään ja toimivaan yhteistyöhön suojaa lasta eron mahdollisilta vahingollisilta vaikutuksilta sekä tarjoaa mallin konfliktien ratkaisuun ja ihmissuhteiden uudelleen muotoutumiseen. Lapsi toipuu erosta sitä paremmin, mitä tukevampaa on vanhempien tuki lapselle perhetilanteen muuttuessa. (*eeva-* Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hankesuunnitelma; Hokkanen 2005, 47.)

Opinnäytetyöhön sisältyvä tutkimus tarkastelee *eeva-* Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hankkeeseen osallistuneiden vanhempien kokemuksia eroauttamisesta. Opinnäytetyössä myöhemmin puhuttaessa *eeva-*hankkeesta tarkoitetaan sillä *eeva-* Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hanketta. Opinnäytetyössä selvitetään, mitkä

asiat työskentelyssä ovat tukeneet asiakkaiden vanhemmuutta eron jälkeen ja yhteistyövanhemmuuden rakentumista ja onko saatu tuki tuonut muutosta perheen arkeen. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää asiakasnäkökulmasta, mistä asioista vaikuttava eroauttaminen muodostuu. Tavoitteena on myös selvittää asiakkaiden ajatuksia siitä, millaisia vanhemmuuden taitoja ja ominaisuuksia heillä on ja mitä taitoja he kokevat tarvitsevänsä lisää eron jälkeisessä vanhemmuudessa ja yhteistyövanhemmuudessa. Lisäksi selvitetään, mitä lasten vanhemmat ajattelevat lapsensa tarvitsevan, jotta erolla olisi mahdollisimman vähäinen vaikutus lapsen elämään. Esille tulleista asioista on muodostettu ”eväsreput”, jotka kuvastavat olemassa olevia taitoja sekä sitä millaisia ”eväitä” vanhemmat ajattelevat tarvitsevänsä lisää.

Tutkimuskysymykset ovat:

1) Millaista tukea vanhemmat ovat saaneet *eeva*-hankkeen työskentelystä

- vanhemmuuteen eron jälkeen?
- yhteistyövanhemmuuden rakentumiseen?
- lapsen tukemiseen muuttuneessa perhetilanteessa?
- ovatko ne vaikuttaneet perheen arkeen?

2) Millaisia kokemuksia vanhemmilla on *eeva*-hankkeen työskentelystä?

3) Mitkä asiat muodostavat vaikuttavan eroauttamisen asiakasnäkökulmasta?

Eeva-hankkeen toiminta on vaatinut eri työmenetelmien käynnistämistä ja toimivien mallien yhdistämistä sekä jatkuvaa työn kehittämistä vastaamaan entistä enemmän eroperheiden yksilöllisiin avun ja tuen tarpeisiin. Eroauttamisen kehittämisen kannalta on tärkeitä huomioida asiakkaiden kokemus ja näkökulma eroauttamisesta. Opinnäytetyössä tarkastellaan *eeva*-hankkeen työmenetelmiä realistisen arviointitutkimuksen viitekehystä hyödyntäen.

Opinnäytetyön ensimmäisessä osassa tarkastellaan eroa lapsiperheessä, mikä lapsen tilanteessa muuttuu. Millainen ero on kriisinä ja elämän muutostapahtumana sekä millaisia selviytymiskeinoja vanhemmilla on siitä? Tämän jälkeen käydään lyhyesti läpi mitä eroauttaminen on ja mitä vanhemmuudella eron jälkeen tarkoitetaan. Seuraavaksi esitellään *eeva*-hanke ja sen eroauttamisen asiakasprosessi. *Eeva*-hankkeen tavoitteista ja asiakasprosessista on nostettu esiin yhteistyövanhemmuuteen tukeminen, lasten ja

vanhempien tapaamisten tukeminen, aikuinen lapsen tukena muuttuneessa perhetilanteessa sekä vertaistuki. Näitä tarkastellaan aiempaan kirjallisuuteen ja tutkimustietoon pohjautuen. Opinnäytetyön menetelmät ja analyysinrakentuminen kuvataan luvussa neljä. Luvussa viisi esitellään tutkimustulokset realistisen arviointitutkimuksen mukaan. Tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta pohditaan luvussa kuusi. Johtopäätökset luvussa on tarkasteltu millaisissa konteksteissa interventioiden on mahdollista toimia eli muodostaa muutosta aikaansaavia mekanismeja sekä luvun lopussa on tuotu esille haastateltavien esittämiä kehittämisideoita. Opinnäytetyön päättää pohdinta, joka sisältää havaintoja *eva*-hankkeen vaikuttavuuteen vaikuttavista asioista, kuten kunnioittavan ja arvostavan kohtaamisen merkityksestä. Lisäksi pohditaan millaisten asioiden tutkiminen jatkossa voisi hyödyttää eroauttamista kehitettäessä.

2 ERO

Erolla ei tarkoiteta ainoastaan avioeroja, vaan myös avoeroja, sillä avoliitto on hyvin yleinen perhemuoto tänä päivänä (Kääriäinen ym. 2009, 13). Avoliiton purkaminen tapahtuu avopuolisoiden keskinäisellä sopimuksella (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 6). Kun taas avioliittolain (411/1987) 3. §:n mukaan avioliitto purkaantuu kun toinen puolisoista kuolee tai julistetaan kuolleeksi tai kun puoliset tuomitaan avioeroon. Avioliitolaissa (25. § - 26. §) on avioeron hakeminen selvitetty lyhyesti seuraavasti:

”Puolisoilla on oikeus saada avioero harkinta-ajan jälkeen. Puolisoilla on kuitenkin oikeus saada avioero ilman harkinta-aikaa, jos he ovat asuneet erillään keskeytyksettä viimeiset kaksi vuotta. Harkinta-aika alkaa siitä, kun avioliiton purkamista koskeva puolisoitten yhteinen hakemus on jätetty tuomioistuimelle tai sen kansliaan tai kun puolison hakemus on annettu tiedoksi toiselle puolisolle. Kun harkinta-aikaa on kulunut vähintään kuusi kuukautta, puoliset tuomitaan avioeroon, jos he yhdessä sitä vaativat tai toinen heistä sitä vaatii. Vaatimus on tehtävä ennen kuin vuosi on kulunut harkinta-ajan alkamisesta.”

Avioliittolain 20. §:n mukaan perheessä olevat ristiriidat tulee pyrkiä ensisijaisesti ratkaisemaan sovittelulla, mutta se ei velvoita puolisoita käyttämään sovittelumenetelmiä. Sovittelumenetelmällä tarkoitetaan sosiaalilautakunnan järjestämää maksutonta perheasioiden sovittelua. Erotilanteessa, oli se sitten avoero tai avioero, vanhempien tulee sopia lapsen asioiden järjestämisestä lapsen edun mukaisesti. Sovittavia asioita

ovat muun muassa lapsen huoltomuoto ja elatus, asuminen ja hoitojärjestelyt sekä miten lapsi tapaa muualla asuvaa vanhempansa. Tavoitteena on, että lapsen asiat pystytäisiin ratkaisemaan ensisijaisesti perheen sisällä siten, että vanhemmat neuvottelevat keskenään lapsen edun mukaiset ratkaisut järjestettäviin asioihin. Kunnan lastenvalvojat ovat tarvittaessa vanhempien tukena ja apuna yhteisen näkemyksen löytymiseksi ja sopimuksen syntymiseksi. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 6, 10–16.)

Ero on ihmisen elämänselämissä epänormatiivinen tapahtuma. Se on stressiä tuottava tapahtuma, jossa yksilö käyttää itselle sopivia selviytymiskeinoja. Parisuhteen purkautuminen vaatii sopeutumista uuteen elämän tilanteeseen ja sen mukana tuomiin muutoksiin. Näitä muutoksia voivat olla muun muassa yhteisestä kodista pois muuttaminen, yhteyden heikkeneminen lapsiin sekä ystävien etääntyminen. Erosta selviytymistä selitetään elämänselämissä teoriassa kuuluvalla ajatuksella, että ihminen kykenee melko helposti sopeutumaan muuttuneisiin olosuhteisiin, myös parisuhteen menetykseen. Uuteen elämäntilanteeseen sopeutumista tukee elämänselämissä plastisuus eli yksilön sisäinen joustavuus. Selviytymistä tukevat myös erojen yleisyys ja kulttuurinen hyväksyttävyys, joiden ansiosta uusien parisuhteiden solmiminen on helpompaa eron jälkeen. (Kiiski 2011, 155–156.)

2.1 Ero lapsiperheessä

Lapsiperheessä ero koskettaa aina vanhempien lisäksi myös lapsia. Lapsi ei ole eroava osapuoli, minkä vuoksi lasta pidetään eron uhrina. Perherakenteen muuttuessa lapsi on kuitenkin asianosainen tilanteessa. (Koskela, 2009, 14.) Vanhempien erotessa perhe hajoaa pienempiin osiin. Lapsen näkökulmasta perhe on edelleen olemassa, vaikka vanhemmat eroavat ja asuvat eri kodeissa. Vanhempien ero päättää yhden vaiheen perheen elämästä. (Kääriäinen 2009a, 22.)

Tuttu ja turvallinen saattaa muuttua turvattomaksi ja vieraaksi, jos vanhemmuus ei jatku kuten ennen. Vanhempien erotessa lapsi kokee usein avuttomuutta ja riittämättömyyttä joutuessaan elämään vanhempien jännitteisessä tunneilmastossa. Lapsi hämmentyy perheen tapahtumista ja eron tuomista mahdollisista muutoksista. Lapsi kokee perheen yhteisen kodin särkyvän sekä hän menettää toisen vanhemman arkipäiväisen läsnäolon. Suhde toiseen vanhempaan ja tämän puolen sukuun voi vaikeutua tai katketa kokonaan. (Mattiila-Aalto ym. 2012, 224; Mykkänen-Hänninen 2012, 112–

113.) Eron seurauksena lapsi voi joutua muuttamaan koulua, jolloin kaveripiiri ja harrastusmahdollisuudet voivat muuttua (Aapola-Kari, Nivala & Tonttila 2012, 8–9).

Jokaisella perheenjäsenellä voi olla eron jälkeen erilainen käsitys omasta perheestään ja siihen kuuluvista henkilöistä. Nopeat uusperhejärjestelyt voivat herättää hämmästyttä ja vastustusta. Lapsi voi kokea, ettei hän saa riittävästi tietoa perheen muutoksesta eikä hän pysty vaikuttamaan omaan elämäänsä. Lapselle voi syntyä lojaliteettiritiriitoja vanhempien kiistellessä keskenään huoltajuudesta ja lapsella voi olla jatkuvaa huolta toisen vanhemman selviytymisestä. (Aapola-Kari ym. 2012, 8–9.)

Lapsen reaktiot vanhempien eroon voivat olla voimakkaita. Tunnetilat voivat vaihdella nopeasti hämmennyksestä, epäuskosta ja epävarmuudesta suruun, epätoivoon ja pelkoihin tai vihantunteisiin ja raivoon tai alakuloisuuteen, masennukseen tai itsesyytöksiin. Vallitsevat tunteet riippuvat lapsen iästä, persoonallisuudesta, lapsen ja vanhempien välisistä suhteista ja lapsen asemasta perheessä ja sisarussarjassa. Ero voi tarkoittaa lapsen elämässä myös emotionaalista yksinäisyyttä, ja hän voi elätellä toivetta vanhempien yhteen palaamisesta. Lapsi voi myös ottaa aikuismaista vastuuta perheen asioista. (Karttunen 2010, 80–81.)

2.2 Ero kriisinä ja elämän muutostapahtumana

Ero nähdään usein pitkäkestoisena, monia vuosia kestäväenä prosessina. Se alkaa eron pohdinnalla ja päättyy erosta toipumiseen. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 20; Kiiski 2011, 47.) Kääriäisen (2009a, 36) mukaan perheen koossa pysyminen oli vanhemmille tärkeä arvo. Vanhemmat pohtivat eroamista todella tarkasti erityisesti lasten näkökulmasta.

Eron syyt ja tausta ovat eri ihmisillä erilaiset. Eroon liittyy usein vahvoja ja kuormittavia tunteita, kuten esimerkiksi pettymystä, surua, ahdistusta, haikeutta, turvattomuutta, epäonnistumisen tunnetta ja yksinäisyyttä. Parisuhteen päättymiseen liittyy myös positiiviseksi koettuja tunteita kuten iloa, kiitollisuutta ja vapautumista. (Kiiski 2011, 18; Määttä 2002, 142–144.)

Ero on moniulotteinen prosessi, jonka osa-alueita ovat emotionaalinen ero, juridinen ero, taloudellinen ero, vanhemmuuden ero, psyykkinen ero ja sosiaalinen ero. Eropro-

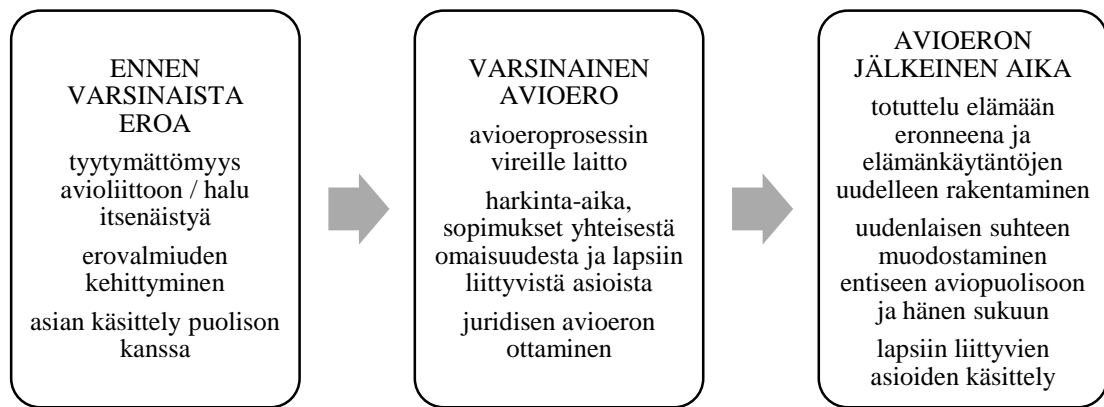
sessi alkaa yhteiselämän vaikeuksilla, erouhan toteamisella. Tällöin jompikumpi puolisoista kiinnittää huomiota parisuhteen ongelmiin ja kyseenalaistaa sen. Puolisot loitontuvat toisistaan, joka johtaa tärkeiden asioiden välttelyyn yhteisissä keskusteluissa. (Kiiski 2011, 47; Kinnunen 2010, 14; Korvuo & Tenhunen-Keijonen 2000, 1–3.)

Erouhan toteamisen vaihetta seuraa keskusteluvaihe. Sille on tyypillistä puolisoitten yritykset päästä keskustelemalla sovintoon, rakkauden ja läheisyyden tunteiden väheneminen, tunteiden vaihtelut ja ristiriitaisuus sekä yhteisestä vastuusta irtisanoutuminen. Tähän vaiheeseen liittyy emotionaalinen irrottautumisprosessi, joka tapahtuu usein eri aikaan puolisoilla. Se pitää sisällään irrottautumisen parisuhteesta, usein jo ennen eroa, jos parisuhde on haastava. (Kiiski 2011, 47; Kinnunen 2010, 14; Korvuo & Tenhunen-Keijonen 2000, 1–3.)

Keskusteluvaihetta seuraa toimintavaihe. Tässä vaiheessa haetaan avioeroa eli juridista eroa käräjäoikeudelta. Samoin taloudellinen ero ja vanhemmuuden ero toteutuvat usein tässä vaiheessa. Shokki- ja reaktiovaihe ajoittuvat usein myös tähän toiminnan ja konkreettisten asioiden hoitamisen vaiheeseen, jossa luovutaan monista tärkeistä asioista. (Kiiski 2011, 47; Kinnunen 2010, 14; Korvuo & Tenhunen-Keijonen 2000, 1–3.)

Toimintavaihetta seuraa eropäätöksen jälkeinen aika. Tällöin luodaan uudet sopimukset lapsiin liittyvissä asioissa. Eroprosessissa on menneillään psyykkisen ja sosiaalisen eron vaiheet, jotka vaativat paljon työskentelyä. Psyykinen ero pitää sisällään psyykkisen irrottautumisen entisestä puolisoistaan sekä koko eroprosessin läpikäymistä. Sosiaalisella erolla tarkoitetaan lähiverkostojen muuttumista. Eronnut voi kokea monia tärkeiden ihmissuhteiden menetyksiä. Erpäätöksen jälkeinen aika on sosiaalisen osaluonon prosessointia, odotuksiin ja identiteettiin liittyvien tunteiden psyykkistä työstämistä. Uudelleensuuntautumisen vaiheessa itsetunto on palautunut ja kokemansa perusteella ihminen luo uuden perustan elämälleen. (Kiiski 2011, 47; Kinnunen 2010, 14; Korvuo & Tenhunen-Keijonen 2000, 1–3.)

Kiiski (2011, 47) on tarkastellut avioeroa kolmiportaisena prosessina, joka jatkuu vielä puolisoitten saatua juridisen eron, etenkin silloin kun perheessä on lapsia. Kuva 1 antaa yleiskäsityksen siitä, millaisia asioista eroprosessiin yleisesti sisältyy, kun puolisoilla on yhteisiä lapsia. Eroprosessit ovat aina yksilöllisiä.

Kuva 1. Tyypillinen avioeroprosessi, kun puolisoilla on yhteisiä lapsia (Kiiski 2011, 47)

Erosta toipuminen vie ihmisiltä yksilöllisen ajan ja puoliset harvoin käsittelevät eroa samaan tahtiin. On yleistä, että toinen puolisoista on pohtinut ja käsitellyt eroon liittyviä tunteitaan pitkään ja toinen puolisoista on täysin yllätynyt erosta. Eroprosessin eri vaiheet eivät aina etene kaikilla samassa järjestyksessä, mutta tärkeitä on kuitenkin niiden kaikkien läpikäyminen. Eroprosessin läpikäyminen ja eron hyväksyminen mahdollistavat irrottautumisen päättyneestä suhteesta ja entisestä puolisoista sekä mahdollistaa suuntautumisen tulevaisuuteen ja eron jälkeisen elämän rakentamisen. Lapsen edun mukainen vanhempien yhteistoiminta tulee luontevaksi ja toimivaksi vasta, kun vanhempien eroon liittyvät tunteet eivät enää ohjaa eropuolisoiden keskinäistä vuorovaikutusta. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 20–21; Koskela 2009, 18–19.) Ero voi toimia myös voimaannuttavana kokemuksena. Se auttaa ihmistä huomaamaan omat voivaraansa ja huomata selviytyvänsä elämässä myös itsekseen. (Määttä 2002, 144.)

Erosta selviytymiseksi eronneet käyttävät kolmea erilaista coping eli selviytymisstrategiaa. Ensimmäinen strategia on suora toiminta ongelman ratkaisemiseksi. Tällöin kartoitetaan tilanne, pyydetään apua ja suunnataan ajatus sekä toiminta tulevaisuuteen. Toisena strategiana on epäsuora toiminta. Tällöin tilanne pyritään määrittämään uudelleen, muun muassa vakuuttelemalla itselle ettei tilanne ole lainkaan niin huono kuin vaikuttaa. Tämän lisäksi pyritään löytämään uusia ystäviä tuomaan lohtua stressin aiheuttamaan ahdistukseen. Kolmantena strategiana on oman pahanolon lievittäminen esimerkiksi alkoholilla eli palliatiivinen käyttäytyminen. Tässä tilanteessa tavoitteena on selvitä päivästä toiseen, ei ongelman ratkaiseminen. (Kiiski 2011, 156–157.)

Erosta selviytymistä tukevat myös riittävä taloudellinen toimeentulo ilman puolison apua, kyky huolehtia itsenäisesti päivittäiseen elämään kuuluvista asioista sekä entisestä puolisoista riippumaton ystäväpiiri. Selviytymistä edistää myös se, että eronnut myöntää parisuhteen purkaantumisen elämään kuuluvaksi tosiasiaksi. Tämä liittyy ihmisen realiteettitajuun, jolloin eronnut ei haikaile yhteen paluusta entisen puolison kanssa. Eronneen selviytymistä tukee usko siihen, että sukulaiset ja ystävät auttavat häntä, koska hän on yksilönä tärkeä ja arvokas. Eronneen riittävä itsearvostus tukee erosta selviytymistä. (Kiiski 2011,156–157.)

Kiiskan (2011, 187) avioeroa koskevassa tutkimuksessa käy ilmi, että eniten apua eron tuomaan muutostilanteeseen tutkimukseen osallistuneille oli tuonut tulevaisuuteen suuntautuminen. Tämä sisältää positiivisen ajattelun, huumorin, uuden kodin järjestämisen, iloittamisen vapaudesta ja uusien ystävien saamisen. Ihmiset, jotka erotilanteessa ajattelevat tulevaisuutta ja tekevät siihen liittyviä ratkaisuja, selviävät erosta keskimääräistä paremmin. Eron työstäminen yksin ja sosiaalinen tuki olivat kaksi muuta apua tuonutta selviytymiskeinoa erotilanteessa.

Eron työstäminen sisältää eroon liittyvien asioiden pohtimisen, tapahtuneiden asioiden suremisen ja hyväksymään ajatuksen siitä, että ero on oppimiskokemus. Yksin eron läpikäymiseen liittyy kiinteästi myös muiden selviytymiskeinojen käyttöä. Jos ihmisen pohtii eroa vain yksin, niin se ei välttämättä tue eroprosessissa selviytymistä. Kuitenkin kun asioita on ensin pohtinut yksin, voi niistä keskustella myös ystävien kanssa. Sosiaalinen tuki pitää sisällään ystäviltä, työtovereilta ja sukulaisilta saadun keskusteluavun ja käytännön avun muun muassa lastenhoidossa. (Kiiski 2011, 187.)

Muita eronneiden käyttämiä selviytymiskeinoja olivat eron pohtimisen välttäminen, uskonnollinen tuki ja ammattiapuun turvautuminen. Eron pohtimisen välttäminen ei ole toimiva selviytymiskeino, koska asiat jäävät käsittelemättä ja eronnut pakenee vaikeuksia esimerkiksi työnteolla tai päihteiden käytöllä. Uskonnollinen tuki liittyi lähinnä vain hengelliseen orientoituneiden ihmisten selviytymiseen ja ammattiapu oli vain niille selviytymiskeino, jotka olivat eron yhteydessä käyttäneet asiantuntija-apua. (Kiiski 2011, 187.)

2.3 Erouttaminen

Erouttamisella tarkoitetaan vanhempien tukemista vastuulliseen yhteistyövanhemmuuteen ja eron jälkeisen vanhemmuuden vahvistamista. Erouttamisen yhtenä keskeisenä toimintana on eron varhaisen vaiheen auttaminen eli tukea on tarjolla eroa harkitseville ja juuri eroamassa oleville. Työskentely tähtää lapsen näkökulman esilletuomiseen, lapselle tärkeiden vanhemmuussuhteiden suojelemiseen, vanhemmuuden vahvistamiseen ja sovinnollisuuteen sekä toimivaan eron jälkeiseen yhteistyövanhemmuuteen tukemiseen. (Lapsiasianvaltuutetun toimiston julkaisuja 2010, 11–13.)

Erouttamisen tavoitteena on tehdä lapsen tilanne näkyväksi erossa sekä vähentää lapsen erossa kokemia menetyksiä. Erouttamisessa autetaan vanhempia erottamaan parisuhteeseen ja vanhemmuuteen liittyvät asiat toisistaan sekä tuetaan eron jälkeisen yhteistyövanhemmuuden rakentumista. Erouttamisella vahvistetaan toivon ja vaihtoehtojen löytymistä sekä ennaltaehkäistään vaikeita ja kalliita eroriitoja. (Neuvokeskus 2014, 8.)

Vanhemmat hyötyvät erotilanteessa sekä tiedollisesta että psykososiaalisesta tuesta. Tämän vuoksi palveluja tulisi olla oikea-aikaisesti ja riittävästi saatavilla. Vertaistuen käyttö ammatillisen työotteen rinnalla vähentää vanhempien eroahdistusta, edistää vanhempien omaa vastuunottoa sekä motivoi heitä kokeilemaan ja omaksumaan lapsen edun mukaisia toimintatapoja. Perheiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaavat tukipalvelut, riittävän varhainen tukeminen, asiakaslähtöinen työskentely, sovitteleva työote sekä vanhempien tasapuolinen kohtelevuus ennaltaehkäisevät vanhempien välistä vastakkainasettelua. (Lapsiasianvaltuutetun toimiston julkaisuja 2010, 11–13.)

Toimiva erouttaminen edellyttää riittävää tietoa eron riskeistä ja lasta suojaavista tekijöistä (Kupiainen 2014). Erossa yksilölliset tilanteet ja avun tarpeet ovat hyvin moniulotteisia ja tämän vuoksi niihin on vaikea vastata vain virallisen palvelujärjestelmän kautta. Vanhemmat osaavat nimetä tuen tarpeita, mutta eivät aina osaa hakea apua tai he eivät löydä tarvitsemaansa apua sillä hetkellä. (Mykkänen-Hänninen & Kääriäinen 2009, 40–43.) Erokriisissä olevan vanhemman voi olla vaikea motivoitua hakemaan apua, jos palveluista ja niiden hyödyllisyydestä ei tiedoteta riittävästi. Tarjolla tulee olla matalan kynnyksen palveluita, jotka ovat asiakasta arvostavia sekä eroavien elämänhallintaa ja vastuunottoa tukevia. Erouttaminen ei ole ainoastaan apua erokriisistä selviytymiseen, vaan sillä tuetaan vanhempia yhteistoimintaan, jota

tarvitaan läpi lapsuuden ja nuoruuden. Yhteinen vanhemmuus ei pääty edes lapsen aikuistumiseen. (Lapsiasianvaltuutetun toimiston julkaisuja 2010, 13.)

2.4 Vanhemmuus eron jälkeen

”Vanhemmuudella eron jälkeen” kuvataan vanhemmuuden jatkumista eron jälkeen, eikä jotain uutta ja erityistä vanhempana olemisen tapaa. Erovanhemmuus-käsite voi antaa mielikuvan siitä, että vanhemmuus muuttuisi eron jälkeen ja se saatetaan kokea leimaavana. Puhuttaessa ”vanhemmuudesta eron jälkeen” pidetään sitä vähemmän leimaavana kuin puhuttaessa erovanhemmuudesta. (Kääriäinen ym. 2009, 13.)

Jaetulla vanhemmuudella viitataan usein vanhemmuuteen eron jälkeen. Tällä tarkoitetaan molempien vanhempien osallistumista vanhemmuuteen, jossa lapsista huolehtiminen on jaettu tasapuolisesti vanhempien kesken. Se ei kuitenkaan tarkoita lapsen ajan jakamista tasan vanhempien kesken, vaan lapsen läheisten ihmissuhteiden säilymistä vanhempien parisuhteen päättymisestä huolimatta. Näin lapsi saa kokea molempien vanhempien huolenpitoa ja yhdessä tekemistä kummankin vanhemman kanssa. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 38–40.)

Vanhempien ero tekee näkyväksi vanhemmuuden eri osa-alueet kuten tunnesuhteet, huolenpitotyön, kasvattamisen ja taloudellisen vastuun. Eron jälkeinen vanhemmuus voidaan jakaa sosiaaliseen ja psykologiseen sekä taloudelliseen vanhemmuuteen. Sosiaalinen ja psykologinen vanhemmuus pitävät sisällään lapsen arkisen huolenpidon ja läheisyyden. Tämän yhtenä konkreettisena indikaattorina pidetään lapsen säännöllistä tapaamista. Taloudellinen vanhemmuus pitää sisällään lapsen materiaalisista tarpeista eli elatuksesta huolehtimisen. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 38–39.)

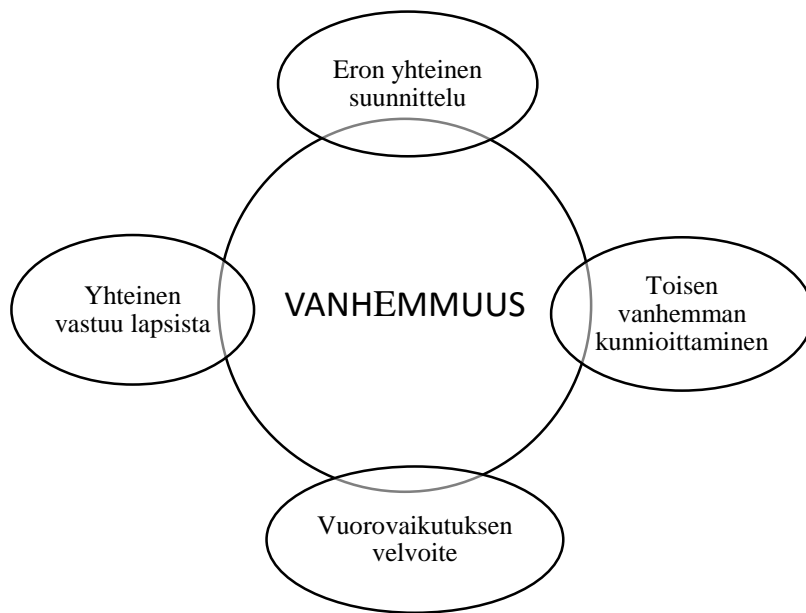
Vanhempien kokemukset vanhemmuudesta erossa ja eron jälkeen vaihtelevat riippuen siitä, kuinka kauan erosta oli kulunut aikaa, millä tavoin eroaminen oli tapahtunut ja millainen tilanne perheessä oli ennen eroa. Kääriäisen (2009a, 83) haastattelemat vanhemmat kokivat vanhemmuutensa eron jälkeen ajoittain yksinäisenä, epävarmana ja potivat syyllisyyttä erosta. Vanhempana oleminen yksin on erilaista, ja toisen vanhemman pois lähteminen koettiin raskaana. Vanhemmuuden kokemiseen vaikutti perhetilanne, jossa eroaminen tapahtui, etenkin jos poismuuttava vanhempi oli ollut aktiivi-

nen vanhempi. Eron jälkeinen vanhemmuus saattaa muuttua täydellisesti yksinhuoltajuudeksi, jos vanhemmat eivät kykene keskustelemaan ja tekemään yhteistyötä toistensa kanssa.

Vanhemmuus voi myös tulla uudella tavalla merkitykselliseksi, näkyväksi ja julkiseksi erossa. Vanhemmuudesta eron jälkeen voi toiselle tulla kaipauksen ja saavuttamattoman unelmoinnin kohde, eräänlainen menetetty mahdollisuus. Vastaavasti jollekin vanhemmalle vanhempana oleminen eron jälkeen tulee ensikertaa tajuntaan todellisenä vastuuna lapsistaan, joka ilmenee suojelun ja hoivan tarpeena. (Kääriäinen 2012, 42.) Ero haastaa vanhemman tulemaan uudella tavalla tietoiseksi vanhemmuuden perusteista. Vanhemmuuden vastuun myötä lapset tulevat eri tavoin näkyviksi. Ero voi olla uudenlainen mahdollisuus ymmärtää omaa vanhemmuuttaan, lapsiaan ja parisuhdettaan entistä paremmin. Eroaminen haastaa vanhemman tiedostamaan oman roolinsa lasten elämän ehtojen turvaajana ja maailmaan perehdyttäjänä. (Kääriäinen 2009a, 112–113.)

Eron jälkeisen vanhemmuuden perusta ei eroa vanhemmuuden perustasta muutoin kuin siinä, että eron kokeneet vanhemmat usein tiedostavat oman vanhemmuutensa selkeämpänä ja monitahoisempana kuin vanhemmat, jotka eivät ole eronneet. Kriisin jälkeen elämän arvot asetetaan usein uuteen järjestykseen. Lapsen näkökulmasta vanhemmuudelle asetetut vaatimukset eli vanhempana oleminen eivät kuitenkaan voi muuttua eron jälkeenkään. (Kääriäinen 2009a, 113). Vanhemmuudesta voi tulla eron jälkeen tärkeä elämän sisältöjä rytmittävä tehtävä ja uudelleen löydetty osa identiteettiä (Kääriäinen 2012, 42). Vanhemmuudessa onnistuminen lisää omanarvontuntoa. Oman identiteetin sekä vanhemmuusidentiteetin rakentumisessa sekä vahvistumisessa keskeisessä osassa on vuorovaikutus läheisiksi koettujen ihmisten kanssa. (Nousiainen 2004, 63.)

Eron kielteiset vaikutukset vanhemmuuteen ja etenkin lapseen vähenisivät huomattavasti, jos vanhemmat suunnittelisivat eron yhdessä sekä ymmärtäisivät ja kantaisivat yhteisen vastuun lapsista. Tämä vaatii vanhemmilta itsensä pakottamista asialliseen vuorovaikutukseen toistensa sekä lasten kanssa. Tämän lisäksi se vaatii toisen vanhemman kunnioittamista, arvostamista ja tukemista. Kuvassa 2 on esillä ne asiat, jotka huomioon otettuina tukevat vanhemmuutta erossa ja eron jälkeen siten, että erosta olisi mahdollisimman vähän haittaa lapsille. (Kääriäinen 2009a, 115.)

Kuva 2. Vanhemmuuden haasteet erossa (Kääriäinen 2009a, 115)

Lasten sopeutuminen vanhempien eroon nopeutuu, jos vanhemmat pystyvät sopeutumaan eroonsa. Useat vanhemmat kykenevät parempaan vanhemmuuteen eron jälkeen ja lapset hyötyvät tästä vanhemmuudesta. Joskus hyvin hoidettu ero on parempi kuin huono avioliitto. Onnettomassa liitossa eläminen on sen osapuolille vielä haitallisempaa kuin siitä eroaminen. Onnettomassa liitossa eläminen voi tuoda itsetunto-ongelmia, psyykkisiä haittoja ja terveyshaittoja. (Kauppinen 2013, 26.) Kiiänmaan (2008, 93) mukaan hyvin hoidettu ero tuo mukanaan inhimillistä kasvua ja oppia menetysten työstämiseen. Hyvin hoidetussa erossa vanhempien ja lasten välinen suhde säilyy ja kehittyy. Erosta pystytään keskustelemaan avoimesti vaikenemisen sijaan.

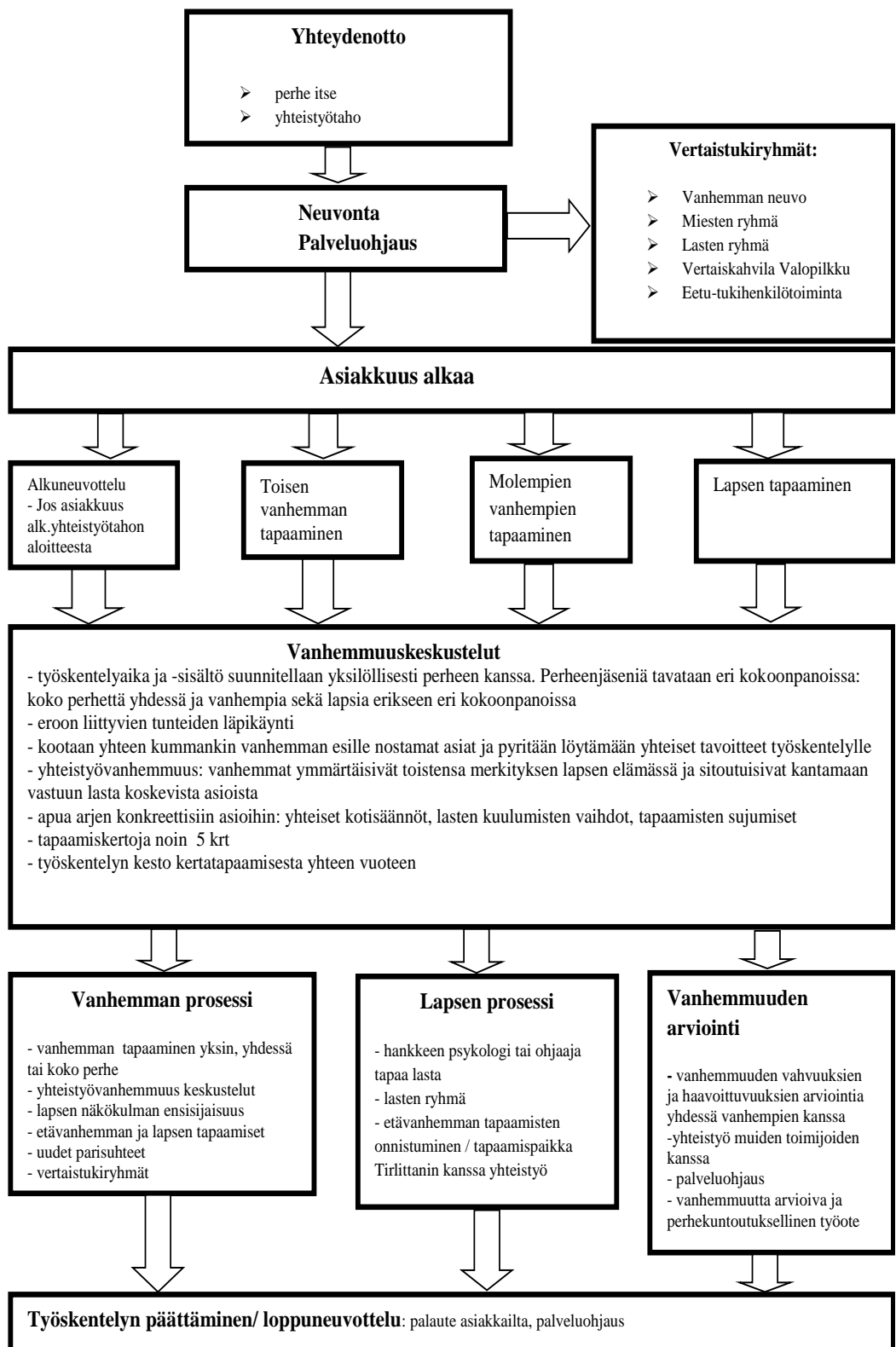
3 EEVA-HANKE ERON JÄLKEISEN VANHEMMUUDEN TUKENA

Eeva- Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hanke (2012–2014) eli *eeva*-hanke on Etelä-Karjalan perhetyön kehittämissyhistys ry:n ja Etelä-Karjalan Sosiaali- ja terveyspiirin yhteistyöhanke. *Eeva*-hankkeen tavoitteena on rakentaa ehkäisevän työn toimintamalli, jolla vaikutetaan laajapohjaisesti perheiden hyvinvointiin. Toimintamallissa keskeistä on eroperheiden auttaminen ja tukeminen erilaisilla menetelmillä kuten vanhemmuuskeskustelut perhesuhteen muuttuessa, työskentely perheiden kanssa sekä ryhmämuotoinen vertaistuki. Vanhemmuuskeskusteluiden pääpaino on

lapsen näkökulmassa. Erossa parisuhde päättyy, mutta vanhemmuus jatkuu. Tavoitteena on tukea vanhempia yhteistyövanhemmuuden tärkeyden ymmärtämisessä ja lasten tilanteen tukeminen perhesuhteiden muuttuessa. *Eeva*-hankkeessa työskentelevät psykologi ja neljä ohjaajaa. (*eeva*- Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hanke-suunnitelma.)

Eeva-hankkeen työskentelyssä eroauttamisen painopiste on eron varhaisen vaiheen auttamisessa eli tukea eroa harkitseville, erovaiheessa oleville ja eronneille. Asiakastyön myötä ja saatujen kokemusten kautta on luotu *eeva*-hankkeen eroauttamisen toimintamalli (Hauhio 2014, 12), joka on havainnollistettu eroauttamisen asiakasprosessina kuvassa 3.

eeva -EVÄITÄ ERON JÄLKEISEEN VANHEMMUUTEEN -eroauttamisen asiakasprosessi

Kuva 3. *Eeva*-hankkeen auttamistyön asiakasprosessi (*eeva*- Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hankkeen prosessikaavio 2014)

Eeva-hankkeen työskentelyyn sisältyvässä palveluohjauksessa perhe voi saada puhelimitse neuvoja ja ohjausta eroon, yhteistyövanhemmuuteen ja lapsen eron kokemiseen liittyvissä kysymyksissä. Vanhemmat voivat puhelimitse purkaa huoliaan, tunteitaan ja ajatuksiaan. Puhelimesta arvioidaan perheen tuen tarvetta ja autetaan perhettä sopivan palvelun löytämisessä. Työntekijän on tärkeää tunnistaa vanhempien ja lasten erityistarpeet ja ohjata heidät tarvittaessa muihin erokriisistä selviämistä edistäviin palveluihin. Vanhemmat voivat myös käydä yhden tapaamisen neuvonta ja tukikäynnillä. Perheelle tarjotaan neuvontapuhelun tai käynnin yhteydessä mahdollisuutta osallistua *eeva*-hankkeen työskentelyyn. (*eeva*- Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hankeen toimintasuunnitelma 2014; Hauhio 2014, 14.)

3.1 Yksilö- ja perhekohtainen työskentely

Yksilö- ja perhekohtainen työ on eron varhaisen vaiheen auttamista. Erovaiheessa vanhempien on sovittava useista lapsiin liittyvistä asioista kuten lapsen tapaamisoikeudesta. Tässä vaiheessa ammattiapu kohdistuu lapsen näkökulman esille nostamiseen, lapselle tärkeiden vanhemmuussuhteiden säilymiseen, vanhemmuuden vahvistamiseen ja sovinnollisuuteen sekä toimivaan eron jälkeiseen yhteistyövanhemmuuden rakentamisen tukemiseen. *Eeva*-hankkeen keskeisenä tavoitteena on tukea vanhempia erottamaan parisuhde vanhemmuudesta. Vanhempia autetaan ymmärtämään toistensa merkitykset lapsen elämässä ja, että he sitoutuisivat yhdessä kantamaan vastuun lasta koskevista asioista. Vanhempien on eron jälkeen löydettävä uusi tapa toimia yhdessä vanhempina. (*eeva*- Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hankeen toimintasuunnitelma 2014.)

Vanhempi voi itse ottaa yhteyttä hankkeen työntekijöihin tai ohjautua avun piiriin yhteistyötahojen kautta. Jos asiakkuus alkaa yhteistyötahon aloitteesta, pyritään aloittamaan asiakkuus alkuneuvottelulla, johon osallistuvat vanhemmat, yhteistyötaho, mahdollisesti verkoston jäseniä ja *eeva*-hankkeen työntekijät. Neuvottelussa käydään yhdessä perheen tilanne läpi ja mietitään perheen kanssa mahdolliset tavoitteet työskentelylle.

Jos vanhempi ottaa itse yhteyttä *eeva*-hankkeeseen, sovitaan yhdessä asiakkaan kanssa, millä kokoonpanolla tavataan ensimmäisen kerran. Toivottavaa on, että molemmat vanhemmat sitoutuvat työskentelyyn, mutta tapaamiset voidaan aloittaa myös pelkästään toisen vanhemman kanssa. Usein tavataan ensin apua hakenut vanhempi.

Tapaamisella kuunnellaan vanhemman kertomana perheen tilanne ja se mihin he tarvitsevat apua. Tapaaminen on usein vanhemman eroprosessin työstämistä ja tunteiden läpikäymistä. Tapaamisella kootaan vanhemman esille nostamat huolet tilanteesta ja toiveet työskentelylle sekä kootaan vanhempien yhteisen keskustelun piiriin nostettavia asioita. (*eeva*- Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hankeen toimintasuunnitelma 2014; Hauhio 2014, 14.)

Vanhempien tasapuolisen kohtelemisen vuoksi myös toiselle vanhemmalle tarjotaan mahdollisuutta henkilökohtaiseen tapaamiseen. Tapaamisella kuunnellaan hänen kertomana perheen tilanne ja kootaan hänen esille nostamat huolet ja toiveet työskentelylle. Lähtökohtana on kummankin vanhemman kuunteleminen ja puolueettomuus sekä turvallisen ja luottamuksellisen asiakassuhteen luominen. Vanhemmat voidaan tavat myös yhdessä heti ensimmäisestä tapaamiskerrasta alkaen heidän sitä toivoessa. (*eeva*- Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hankkeen toimintasuunnitelma 2014; Hauhio 2014, 14.)

Työskentelyä jatketaan vanhempien yhteistapaamisella, kun he ovat siihen valmiita. Työskentelyaika- ja sisältö suunnitellaan yksilöllisesti asiakasperheen kanssa. Työskentelyn edetessä perheen jäseniä tavataan eri kokoonpanoissa, koko perhettä yhdessä ja vanhempia sekä lapsia erikseen. Vanhempien tapaaminen järjestetään ensisijaisesti lapsen asioiden ympärillä. Tämän jälkeen kootaan yhteen kummankin vanhemman esille nostamat keskusteltavat asiat ja sovitaan yhteiset tavoitteet työskentelylle. Työskentelyn avulla mahdollistetaan vanhempien välinen vuorovaikutus vaikeissa erotilanteissa, tarjotaan neutraali tila ja ulkopuoliset ihmiset auttamaan vanhempia keskustelemaan eron tuomista muutoksista ja lasta koskevista asioista. (*eeva*- Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hankkeen toimintasuunnitelma 2014; Hauhio 2014, 15.)

Vanhempien tapaamisten teemat vaihtelevat perheen tilanteen ja tarpeen mukaan. Painopiste on kuitenkin aina yhteisissä lapsissa. Vanhempien kanssa rakennetaan yhdessä vanhemmuutta eron jälkeen, puhutaan lasta suojaavista tekijöistä erossa ja autetaan sopimaan yhteisistä kasvatuskäytännöistä molempiin koteihin. Vanhempia autetaan myös sopimaan arjen konkreettisista asioista, esimerkiksi miten lapsen kuulumiset vaihtuvat kahden kodin välillä, jos vanhempien keskinäiset välit ovat huonot. (Hauhio 2014, 15.)

Vanhempien kanssa keskustellaan äitinä ja isänä olemisesta eron jälkeen. Onko huolta lapsesta, kun hän on toisen vanhemman vastuulla sekä miten arjen vastuut ovat jakautuneet yhdessäoloaikana, entä eron jälkeen? Vanhempien kanssa keskustellaan keskinäisestä luottamuksesta ja sen saavuttamisesta. Työskentelyn aikana vanhempia tuetaan itse ratkaisemaan heidän lapsia koskevia asioita, mutta annetaan tarvittaessa se tuki, jonka he sillä hetkellä tarvitsevat. (Hauhio 2014, 16.)

Vanhempia autetaan erokriisin läpikäymisessä, jotta eron jälkeinen yhteistyö lapsen asioissa tulisi mahdolliseksi. Vanhempia autetaan tunnistamaan ja erottamaan päättyneen puolisosuhteen tunteet vanhemmuuteen kuuluvista asioista. Työskentelyn keskiössä on aina lapsen tilanne ja tarpeet muuttuneessa perhetilanteessa. (Hauhio 2014,16.)

Eeva-hankkeen toimintamallin yhtenä peruspilarina on ajatus yhteistyövanhemmuudesta. Parisuhteen päättäminen on vanhemmalle haastava tehtävä, etenkin kun samanaikaisesti pitää rakentaa uudenlaista vanhemmuussuhdetta entisen puolison kanssa. Tämä kaksijakoinen tehtävä on haaste, jonka edessä moni vanhempi tuntee riittämättömyyttä ja tarvitsee tukea. Toimivan yhteisen vanhemmuussuhteen ja toimivien käytäntöjen rakentuminen voi viedä eron jälkeen pitkänkin ajan. (Hauhio 2014, 16.)

Eeva-hankkeen tavoitteista lähtöisin on nostettu esille neljä keskeistä käsitettä. Nämä ovat: yhteistyövanhemmuuteen tukeminen, lasten ja vanhempien tapaamisten tukeminen, aikuinen lapsen tukena muuttuneessa perhetilanteessa sekä vertaistuki.

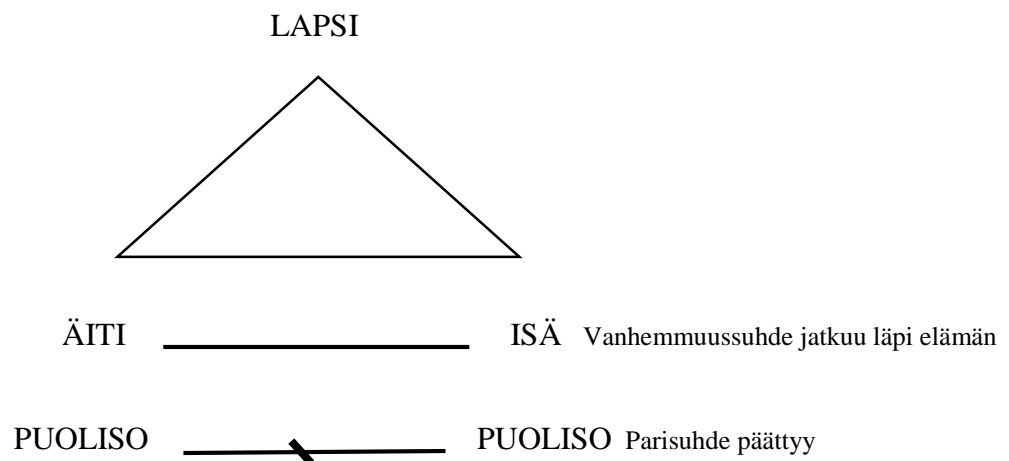
3.1.1 Yhteistyövanhemmuuteen tukeminen

Vanhemmuuteen ja eroon liittyvien käsitteiden käyttö ei ole vakiintunutta eroon liittyvissä tutkimuksissa ja kirjallisuudessa. Vanhemmuutta eron jälkeen koskevassa kirjallisuudessa puhutaan muun muassa lähi- ja etävanhemmista, erillään olevista vanhemmista, erovanhemmista, erovanhemmuudesta, jaetusta vanhemmuudesta ja yhteishuoltajavanhemmuudesta. (Kääriäinen 2009a, 22–23; Kääriäinen ym. 2009, 12–13.) Anna Sorro (2014, 24) kuvaa yhteistyövanhemmuus käsitteen sisältävän sanat ”yhteistyö” ja ”vanhemmuus”. ”Yhteistyö” kuvastaa sitä, että vanhemmat ovat tekemisissä keskenään ja ”vanhemmuus” sitä, että yhteistyö liittyy lapsesta huolehtimiseen ja lapsen asioiden hoitamiseen.

Ensi- ja turvakotien liiton (2013, 25–26) mukaan yhteistyövanhemmuuden käsite sisältää ajatuksen, jonka mukaan eronneet vanhemmat ymmärtävät ja hyväksyvät toisen vanhemman merkityksen ja arvon lapselle. Se rakentuu keskinäiseen arvostukseen ja kunnioitukseen toista vanhempaa kohtaan. Vanhemmat tukevat ja suojelevat mahdollisuuksiensa mukaan molempien vanhempien suhdetta lapseen. Vanhemmat eivät salaile toisiltaan lapsiin liittyviä asioita, vaan etsivät avoimesti ja rakentavasti keskustellen lapsen kannalta myönteiset ratkaisut ja myös sitoutuvat niihin.

Mykkänen-Hännisen ja Paajasen (2007) mukaan yhteistyövanhemmuudella tarkoitetaan molempien vanhempien aktiivista osallistumista vanhemmuuteen. Toimivan yhteistyövanhemmuuden tunnusmerkkejä ovat toimiva keskinäinen suhde lasta koskevista asioista, myönteisen kuvan ylläpitäminen toisesta vanhemmasta, lapsen näkökulman huomioiminen, kyky suojata lasta vanhempien välisiltä konflikteilta sekä joustavuus ristiriitatilanteissa.

Toimiva yhteistyövanhemmuus edellyttää vanhempien ja lasten muodostaman kolmiosuhteen ymmärrystä ja hyväksymistä (Mykkänen-Hänninen 2012, 112–114). Eron jälkeen vanhempien välinen parisuhde on katkennut, mutta vanhemmuus suhde jatkuu läpi elämän (Mykkänen-Hänninen 2012, 112–114; Hokkanen 2005, 46). ”Peruuttamaton kolmio” havainnollistaa kuvassa 4 vanhemmuutta, joka ei pääty parisuhteen päättyessä.

Kuva 4. ”Peruuttamaton kolmio” -parisuhde voi päättyä, vanhemmuus ei. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 26)

Yhteistyövanhemmuus eron jälkeen vaatii vanhemmalta kykyä omista vaikeista tunteistaan huolimatta nähdä myös toisen vanhemman merkitys lapsen elämässä (Etelä-Karjalan perhetyön kehittämissyhdystys ry 2014, 5). Tämän lisäksi se vaatii onnistuakseen paljon vaivannäköä, keskustelua ja joustoa. Lapsen ja molempien vanhempien välisen kiinteän suhteen säilyminen on todennäköisempää eronneiden puolisoitten suhtautuessa toisiinsa myönteisesti vanhempina. (Ensi- ja turvakotien liitto 2013, 25–26.) Yhteistyövanhemmuuteen kykenevät eronneet vanhemmat suojelevat lasta eron mahdollisilta vahingollisilta negatiivisilta vaikutuksilta sekä tarjoavat mallin konfliktien ratkaisuun ja ihmissuhteiden uudelleen muotoutumiseen (Hokkanen 2005, 47).

Yhteistyövanhemmuuden toteuttamiselle ei ole mitään vakiintunutta kaavaa. Vanhemmat sopivat keskenään yhteisistä toimintatavoista. Keskeistä on, miten vanhemmat pystyvät keskenään toteuttamaan vastuunjakoja ja tekemään yhteisiä päätöksiä. Näiden yhteisten pelisääntöjen sopiminen voi tulla haasteelliseksi tehtäväksi samalla kun parisuhdetta päätetään ja eron liittyvät tunteet ovat voimakkaasti esillä. (Hokkanen 2005, 46–47.)

Yhteisten asioiden sopimiseen tarvitaan toimivaa kommunikointia vanhempien välillä. Se on voinut joutua jo koetukselle parisuhteen aikana. Kääriäisen (2009a, 57–59) tutkimuksessa vanhemmat toivat esille puhumattomuuden parisuhteen aikana ja sen päätyttyä. Puhumattomuus ja siitä johtuva yksinäisyyden kokeminen ennen eroa liittyvät jakautuneeseen vanhemmuuden toteutumiseen. Aika ennen eroa kuvattiin eristäytyneeksi ja rationaaliseksi. Vanhemmat hoitivat asioita yksin ja tarkastelivat etäältä toistensa tekemisiä. Vanhemmuuteen liittyvät tehtävät ja vastuut olivat jaettu vanhempien kesken. Eron jälkeen jatkunut puhumattomuus koettiin erityisen rankkana sen vaikeuttaessa yhteisistä asioista sopimista. Puhumattomuuden jatkumisen vanhemmat kokivat itsetuntoa loukkaavaksi sekä vallan käytöksi. Tutkimuksessa haastatellut vanhemmat olisivat halunneet keskustella enemmän lasten elämään ja arkeen liittyvistä asioista sekä parisuhteen päättymiseen johtaneista tekijöistä entisen puolisonsa kanssa.

Puhumattomuuden jatkuessa vanhempien välillä, he eivät pysty kommunikoimaan pienistäkään asioista toistensa kanssa. Lapset voivat joutua viestinviejiksi ja kantamaan vastuun tapaamisten järjestelyistä. Lapsen näkökulmasta vanhempien puhumattomuus on raskasta ja vahingollista. Se antaa myös huonon selviytymismallin lapselle

mahdollisesti lapsen omista ihmissuhteistaan tulevista hankalista tilanteista toimimisesta. (Kääriäinen 2009a, 65.)

Panttilan (2005, 47–48) tutkimuksen mukaan vanhempien välinen yhteistyön ja kommunikoinnin puute muodosti lapsen elämässä tilanteen, jossa lapsella oli kaksi erillistä kotia ja elämää ilman, että vanhemmat olisivat juurikaan tekemisissä keskenään. Lapsen ajan jakaminen tasan vanhempien välillä oli ainoa tekijä, joka piti vanhempien välit sopusoinnussa. Tällainen ratkaisu pakotti vanhemmat toimimaan yhdessä ja ajan myötä yhteistyövanhemmuus alkoi rakentumaan, mutta ratkaisussa aikuisen tarpeet ovat ohittaneet lapsen tarpeet.

Yhteishuoltajuuden toimivat käytännöt muodostuvat Hokkasen (2005, 172–173) mukaan seuraavista asioista. Ensinnäkin se edellyttää vanhemmilta tietoa yhteishuoltajuuden sisällöstä sekä realistisia odotuksia sen suhteen. Vanhempien välillä tulisi olla yhtä paljon valtaa ja vastuuta, jotta kokemus vanhemmuudesta olisi oikeudenmukainen. Vanhempien tulisi sallia toisen vanhemman vanhemmuus sekä antaa työrauha hänelle takertumatta pikkuasioihin, kuitenkin vakavissa asioissa on oikeus puuttua. Vanhempien välillä tulisi säilyä rakentava, lapsiin liittyvän keskusteluyhteys. Vanhempien olisi hyvä noudattaa yhteisesti luvattuja asioita ja sääntöjä. Vanhempien välillä tulisi olla tarvittaessa joustavuutta lapseen liittyvissä asioissa. Viimeisenä edellytyksenä on vanhempien kyky käyttää ulkopuolista apua riitatilanteissa, kuitenkin ulkopuolisen avun välttäminen on eduksi jos asiat pystytään sopimaan vanhempien kesken.

Kauppinen (2013, 89) on tarkastellut onnistuneita eroja eli vanhempien erosta selviytymistä ja erilaisia tapoja tehdä hyvää eron jälkeistä yhteistyötä lapsen asioissa. Haastatellut vanhemmat totesivat vanhempien välisen hyvän yhteistyön tarkoittavan sitä, että vanhemmat ovat tehneet tietoisien päätöksen hoitaa yhteistyössä lapsen asiat eron jälkeen. He ovat erottaneet parisuhteensa vanhemmuudesta, mikä mahdollistaa lapsen asioiden hoidon yhdessä. Hyvä yhteistyö edellyttää myös joustavuutta lasta koskevissa asioissa. Hyvään yhteistyöhön vanhempia ohjaa keskeinen tavoite ja arvo: lapsen parhaan mukaan toimiminen. Näistä Kauppinen muodosti kolme hyvän yhteistyön tapaa: asiallinen yhteistyön malli, tiiviin yhteistyön malli ja saumattoman yhteistyön malli.

Asiallisessa yhteistyön mallissa vanhemmat vetävät tarkan rajan tunteiden ja päätöksen teon välille. Tässä mallissa keskeisessä asemassa ovat asiallisuus, järkevyys sekä toisen vanhemman kunnioitus. Kasvua yhteistyövanhemmuuteen on tapahtunut koko

ajan, vaikka vanhemmat itsekin ovat kriisitilanteessa. Vanhemmat toimivat rakentavasti erottamalla vanhemmuuden parisuhteesta. He ovat ymmärtäneet toimintojensa vaikutukset lapsiinsa. (Kauppinen 2013, 91.)

Tiiviin yhteistyön mallissa vanhemmat ovat useita kertoja viikossa tekemisissä keskenään, he niin sanotusti pyörittävät arjen vanhemmuutta yhdessä. Vanhempien välinen yhteistyö on ystävällistä ja toista vanhempaa arvostavaa ja kunnioittavaa, mutta vanhemmat eivät ole ystäviä keskenään. Eron jälkeen yhteistyö ei ole ollut toimivaa, mutta yhteistyötä harjoittelemalla on päästy yhä toimivampaan yhteistyöhön. (Kauppinen 2013, 92.)

Saumattoman yhteistyön mallissa vanhemmat ovat myös viikoittain yhteydessä toisiinsa. Vanhemmat ovat apuna toisilleen käytännön asioissa sekä taloudellisissa asioissa. Tässä mallissa vanhemmat ovat ystäviä keskenään ja heidän välisensä vuorovaikutus on luontevaa ja välitöntä. He ovat joustavia lasta koskevissa asioissa, ja heidän kasvatulinjansa ovat lähes samanlaiset. Yhteistyö on sujunut heti eron jälkeen hyvin ja ratkaisuja on mietitty heti alusta alkaen lapsen näkökulmasta. Vanhemmat ovat laittaneet asiat tärkeysjärjestykseen ja tehneet yhdessä toimintasuunnitelman, jota he yhdessä toteuttavat. (Kauppinen 2013, 93.)

Vanhempien suhteen laatu sekä vanhempien elämäntilanteeseen ja yhteistyökäytäntöihin liittyvät tekijät vaikuttavat vanhempien välisen hyvän yhteistyösuhteen muodostumiseen. Toimiva ja hyvä yhteistyö vaikuttaa positiivisesti muun muassa perheenjäseniin, kodin ilmapiiriin, vanhemman voimien palautumiseen, henkiseen kasvuun sekä erityisen huomion antamiseen lapsille. (Kauppinen 2013, 2.)

3.1.2 Aikuinen lapsen tukena muuttuneessa perhetilanteessa

Lasta ei voi sulkea pois vanhempiansa erosta. Vanhempien ero koskettaa aina koko perhettä. Lapselle eron liittyvistä asioista kertominen on vanhempien vastuulla ja niistä tulee puhua lapselle rehellisesti ja avoimesti. (Koskela 2009, 21–22.) Lapsen kanssa tulee puhua ikätaso huomioon ottaen ennen eroa eron syistä ja sen jälkeen eron nostamista tunteista. Mikäli eron syytä ei kerrota, lapsi keksii sen itse. Eron syyn pitää olla paikkansa pitävä ja rehellinen, mutta se ei tarkoita sitä, että lapselle kerrotaan kaikki asiaan liittyvä. Ikätason mukaan annettu rehellinen tieto vähentää lapsen turvattomuutta. (Kauppinen 2013,32.)

Karttusen (2010, 90) mukaan avoin ja rehellinen kommunikaatio lasten ja vanhempien välillä helpottaa lasta sopeutumaan eroon. Aikuisen kyky sanoittaa eroa on merkityksellistä, jotta lapsi voi ymmärtää mistä erossa on kyse. Tärkeätä on miettiä, millainen ja miten esitetty tieto erosta auttaa parhaiten lapsia sopeutumaan tilanteeseen. (Mäenpää & Poutiainen 2009, 100 - 101.) Myös Väyrysen (2012, 65–66) mukaan lapsen selviytymistä erosta tukee se, että vanhemmat kertovat eroon ja mahdolliseen huoltoriitaan liittyvistä tosiasiallisista tapahtumista lapselle ymmärrettävällä tavalla. Samoin vanhempien myönteinen suhtautuminen ja luottamus viranomaisiin, auttaa lasta ottamaan vastaan viranomaisten tarjoamaa tukea ja hyötymään siitä.

Vanhemman tehtävänä on antaa lapselle tarvittava tieto tulevista muutoksista ja siitä mitkä asiat säilyvät ennallaan hänen elämässään. Lapsi tarvitsee tätä tietoa jopa enemmän kuin sitä, että hän ei ole syypää vanhempiensa eroon. Vanhempien tulee olla lapsille rehellisiä ja joskus on tilanteita, jossa aikuisellakaan ei ole vastausta asiaan. Epävarmassa elämäntilanteessa elletessä on tärkeitä turvata lapsen turvallisuudentunteen säilyminen. (Kauppinen 2013, 33; Koskela 2009, 22.)

Lapsen turvallisuudentunteen säilymistä tukee se, että molemmat vanhemmat viettävät aikaa lapsen kanssa (Koskela 2009, 22). Vanhempien tulee turvata muun muassa mahdollisimman tavallinen ikätasoinen arki, rutiinit sekä asioiden kulkua samalla tavalla mihin lapsi on tottunut. Arjen tulisi olla ennustettavaa ja ennakoitavissa olevaa sekä sen tulisi pysyä mahdollisimman samanlaisena molempien vanhempien luona. Vanhempien eron jälkeen lapsen sopeutumista eroon tukee jääminen asumaan samalle asuin alueelle, jotta koulu ja kaveripiiri pysyvät samana. (Kauppinen 2013, 30.)

Lapsi tarvitsee eron herättämien tunteiden läpikäymiseen aikaa ja tukea. Eron jälkeisessä vanhemmuuden suurena haasteena on lapsen tunteiden kohtaaminen, kun vanhempi itsekkin on vaikeassa tilanteessa. Eron jälkeiset tunteet on hyvä kohdata avoimesti ja tukea lasta ilmaisemaan tunteensa. Lapselta voi kysyä miltä hänestä tuntuu ja mitä hän ajattelee. Tunteita voi käsitellä esimerkiksi lukemalla eroaiheisia kirjoja, piirtämällä, puhumalla tai leikkien lapsen kanssa. Aikuinen voi toimia lapsen tukena sanoittaen havaitsemiaan lapsen ”uusia ja vaikeasti nimettäviä” tunteita. Vanhempien täytyy antaa lapsen tehdä oma surutyönsä ja hyväksyä lapsen kaikki tunteet, myös ikävä toisesta vanhemmasta. (Kauppinen 2013, 33; Koskela 2009, 22.)

Vanhemmat käyvät ensisijaisesti lapsen eroon liittyviä tunteita hänen kanssaan läpi (Koskela 2009, 23). Kuitenkin lapsi tarvitsee perheen ulkopuolisen luotettavan aikuisen ennen ja jälkeen erotapahtuman, jos vanhemman omat voimavarat ovat ääri rajoilla eikä tilaa ja tukea lapsen tarpeille löydy kotoa. Lasta tulee rohkaista puhumaan ajatuksiaan ja tunteistaan silloinkin, kun vanhempi ei oman kriisin vuoksi kykene niitä kuulemaan tuomitsematta, arvostelematta tai järkkymättä. Vanhempien eroon liittyvien tunteiden läpikäyminen on välttämätöntä lasten selviytymisen tukemisessa. Tärkeätä on vapauttaa lapsi vanhempien tukemisen tehtävästä ja vanhemmille tulee järjestää riittävä tuki. Joskus jo pelkästään lapsista puhuminen ja heidän tilanteensa esille nostaminen vanhempien kanssa keskusteltaessa voi olla riittävä tuki myös lapsen näkökulmasta katsottuna. (Makkonen 2009, 189–190.)

Kauppisen (2013, 113–115) tutkimukseen osallistuneiden perheiden lapsista kukaan ei ollut saanut ulkopuolista keskustelutukea vanhempiensa eroon. Pääsääntöisesti vanhemmat eivät kokeneet lasten tarvitsevan ammatillista tukea. Avun hakeutumisen vähäisyyteen vaikuttivat osittain myös se, että nuoret esittivät oman mielipiteensä avun tarpeellisuudesta sekä osa lapsista oli liian pieniä saamaan henkilökohtaista tukea. Epäsuorasti lapset olivat saaneet tukea erotilanteeseen päiväkodista ja lasten ryhmästä, joka ei liittynyt eroon. Lisäksi muutamat lapset olivat hyötäneet epäsuorasti vanhempien saamasta käytännön avusta tai henkisestä tuesta. Tutkimuksen mukaan hyvän yhteistyövanhemmuuden perheissä ei ole nähty välttämättömänä hakea ulkopuolista tukea lapsille erotilanteessa. Lapset ovat kokeneet olonsa turvalliseksi nähdessään vanhempiensa kykenevän hoitamaan ja huolehtimaan heihin liittyvät asiat erosta huolimatta. Hyvän yhteistyövanhemmuuden perheiden lapsille oli riittänyt vanhempien tuki ja tunne siitä, että elämä jatkuu mahdollisimman normaalina. Vanhempien hakeutuksessa eroauttamisen piiriin, lapset saavat apua myös sitä kautta. Tutkija pohti, kuinka luonnollista muiden vanhempien on hakea ammatillista apua, jos hyvän yhteistyön perheissäkin se koetaan vieraana ja vähäisenä?

Kauppisen tutkimustulosta vahvistaa Mykkänen-Hännisen (2009, 14–15) ajatus siitä, että vanhempien kyetessä jakamaan vastuuta ja tekemään yhteistyötä vanhemmuudessa, se vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta ja estää lojaliteettiristiriitojen syntymistä. Lapsen kannalta merkityksellistä on se, miten ero hoidetaan ja millaiseksi lapsen elämä ja vanhempien välinen suhde eron jälkeen rakentuu.

Eeva-hankkeen työssä keskeinen huomio on lasten hyvinvoinnin turvaamiseen erossa ja sen jälkeen. Lasta tavataan ja kuullaan sovitusti noin 3–5 kertaa työskentelyn aikana. Tapaamiset sisältävät lapsen kokemaa ymmärretyksi tulemisesta, mahdollisuutta pohtia hänelle tärkeitä asioita sekä hankkeen psykologin tekemät mahdolliset tutkimukset. Työntekijät käyvät yhdessä vanhempien kanssa läpi, millainen kuva työntekijöillä on lapsen psyykkisestä rakenteesta, sen hetken voinnista ja tarpeista. Tavoitteena on saada vanhemmat ymmärtämään mitä lapsi tarvitsee heiltä nyt hyvinvointinsa kohentamiseksi. Tämän lisäksi vanhempia ohjataan toimimaan ja vastaamaan näihin tarpeisiin. Näin vanhempien kanssa tehtävä työ rakentuu lapsen näkemyksen ympärille ja lapsen kokemukset tulevat osaksi erotyöskentelyä. (Hauhio 2014, 20–21.)

Eeva-hankkeessa saatujen kokemusten mukaan lapsen kokemuksiin eläytyminen, niiden kuuleminen ja suora työskentely lapsen kanssa auttavat lasta selviytymään vanhempien erosta. Lasten yksilötapaamisten tai vertaisryhmätapaamisten myötä lasten olo helpottui. Lapset saivat välineitä käsitellä omia tunteitaan ja ajatuksiaan sekä jakaa kokemuksiaan ulkopuolisten kanssa. Tämä on vahvistanut *eeva*-hankkeen työntekijöiden ajatusta siitä, että lapset tarvitsevat omia palveluita erotilanteessa. (Hauhio 2014, 30.)

3.1.3 Lasten ja vanhempien tapaamisten tukeminen

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983, 2. §, 7. §) asetetun lain tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa jonka luona lapsi ei asu. Tapaamisoikeus on siis lapsen oikeus, ei vanhemman. Vanhempien tehtävänä on tukea lapsen tapaamisoikeuden toteutumista. (Ensi- ja turvakotien liitto, 14.) Lapsen ja vanhemman yhteiselön toteuttamisessa vanhempien eron jälkeen on tärkeää, että järjestelyt suunnitellaan ja toteutetaan lapsen ehdoilla sekä lapsen ja perheen tarpeiden pohjalta. (Hokkanen 2002, 122.)

Erovaiheessa vanhemmat tekevät keskinäisen sopimuksen lapseen liittyvistä asioista. Tässä vaiheessa lapsen näkökulman esilletuominen on tärkeää. Lasta tulisi tavata ja kuulla nykyistä enemmän, ennen kuin vanhemmat tekevät eron jälkeiset ratkaisut esimerkiksi lasten asumisesta. *Eeva*-hankkeen työskentelyn aikana on havaittu, että lastenvalvojan luona tehty määräaikaiset sopimukset ovat olleet hyviä, koska siinä vanhemmilla on mahdollisuus "harjoitella" sopimusta käytännössä ja tehdä siihen käytännön tuomia muutoksia tarvittaessa määräajan jälkeen lastenvalvojan luona. Samoin

silloin kun vanhemmilla on riittävät välit, sopimuksen on hyvä olla mahdollisimman yksityiskohtainen. (Hauhio 2014, 22.)

Seuraavassa on esitelty Panttilan (2005, 11) tekemä jaottelu lasten tapaamisoikeudesta. Hän on jaotellut vanhempien tekemät sopimukset kolmeen osaan: 1) Lapsi on kirjoilla toisen vanhemman luona ja tapaa toista vanhempaansa joka toinen viikonloppu sekä pääsääntöisesti puolet loma-ajoista. 2) Tapaamisviikonloput ovat pidennettyjä esimerkiksi, alkavat torstaina ja päättyvät maanantaina. Viikonloputapaamisten lisäksi sovitaan joitakin arkitapaamisia. 3) Lapsen luonapito on jaettu tasan vanhempien kesken, jota usein toteutetaan niin kutsutulla viikko–viikko–periaatteella. Vuorotteluasumista voidaan toteuttaa siten, että lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhempansa luona tai siten, että lapsella on pysyvä asuinpaikka, jossa vanhemmat asuvat vuorotellen hänen kanssaan.

Vuoroasumista koskevan tutkimuskirjallisuuden mukaan vuoroasuminen voi olla lapsen edun kannalta hyvä ratkaisu, mutta yleisratkaisuksi eron jälkeiseen vanhemmuuteen siitä ei ole (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 41). Vuorotteluasumisratkaisun toimivuuteen vaikuttaa se, että vanhemmat ovat päätyneet yhdessä tähän sopimukseen. Kun sopimus on syntynyt yhteisymmärryksessä vanhempien kesken, on tällä selvästi paremmat edellytykset toimia kuin ulkopuolta määrätyn sopimuksen. Vanhempien tekemän sopimuksen tulee perustua yhteistyövanhemmuuteen. Tämä pitää sisällään yhteisymmärryksen käytännön asioiden hoitamisesta. Vuorotteluasuminen tai säännölliset tapaamiset antavat lapselle mahdollisuuden luoda hyvä ja läheinen suhde molempaan vanhempaansa. Toimiva vuoroasuminen ja säännölliset tapaamiset vaativat vanhemmilta säännöllisiä yhteisiä keskustelua siitä, toimiiko heidän toteuttama ratkaisu ja olisiko siinä parantamisen varaa. Toimiva yhteistyövanhemmuus ja vastuun jakaminen olivat merkittävimpiä etuja lasten vuorotteluasumisessa. Vanhempien kokema vastuu keveni, kun molemmat vanhemmat olivat aktiivisesti osallisena lapsen päivittäisessä elämässä. (Panttila 2005, 22–24.)

3.2 Vertaistukipalvelut

Vertaistuki on omaehtoista ja yhteisöllistä tukea sellaisten ihmisten kesken, joilla on samankaltainen elämäntilanne ja -kokemus (Nivala 2012, 73). Samankaltaisten elämäntilanteiden kautta osallistujat tietävät ja ymmärtävät toistensa tunteet. Tämän vuoksi osallistujat kokevat tulevansa ymmärretyksi toisella tavalla kuin ammattilaiset

voivat ymmärtää. Vertaisryhmän kautta on mahdollisuus kuulla toisten selviytymiskeinoja sekä kokemuksia ja samalla tarjota tukea muille kertomalla omista kokemuksistaan ja selviytymiskeinoistaan. (Meritie, Pitkänen & Ketola 2013, 10.)

Vertaisuus on toisen samanlaisessa elämäntilanteessa olevan henkilön antamaa sosiaalista tukea. Sosiaalista tukea pidetään yhtenä yksilön hyvinvointia lisäävänä tekijänä. (Nivala 2012, 73.) Mykkänen-Hänninen ja Kääriäinen (2009, 11–12) määrittelevät vertaistuen yhdeksi sosiaalisen tuen muodoksi, jossa kokemuksellisella tiedolla on merkittävä asema. Kokemukselliselle tiedolle rakentuva sosiaalinen tuki voi olla luonteeltaan positiivista tai negatiivista. Positiivisessa tuessa vastavuoroisuus ja myötäeläminen ovat keskeisiä, kun vastaavasti negatiivisessa tuessa, kriittinen ja pessimistinen asenne sekä epäempaattisuus sekä toisen kokemuksen vähättely on keskeisessä asemassa. Pyrittäessä muutokseen tai sopeuduttaessa uuteen elämänvaiheeseen, tavoitteellinen vertaistuki tarjoaa mahdollisuuden jakaa tunteita ja kokemuksia muiden vertaistukeen osallistuneiden kanssa. Uusien näkökulmien ja toimintatapojen löytyminen vuorovaikutuksessa muiden kanssa edistää henkilökohtaista kasvua ja laajentaa ihmishuoneverkostoa.

Eronneiden tukemisessa osallistujien keskinäistä vertaisuutta on hyödynnetty niin sanotuissa eroryhmissä tai vanhempien ryhmissä. Ryhmät ovat suljettuja sekä ammatillisesti ohjattuja vertaisryhmiä. (Kääriäinen 2009b, 255.) Vertaisryhmä toiminta perustuu avoimuuteen, tasa-arvoisuuteen, osallistujien keskinäiseen kunnioitukseen, asioiden jakamiseen ja vastuunottoon (Meritie ym. 2013, 10). Vertaistukiryhmien merkityksestä yksilön elämänhallinnan vahvistajana on saatu runsaasti positiivisia kokemuksia. Vertaistukiryhmä antaa mahdollisuuden verrata ja suhteuttaa omaa elämäänsä, tunteitaan ja kokemuksiaan muiden samankaltaisessa elämäntilanteessa olevien kanssa. Ammatillaisen tehtävänä vertaistukiryhmässä on ohjata ryhmän toimintaa niin, että ryhmän prosessi voi edetä turvallisesti, kaikki jäsenet tasapuolisesti huomioiden, ja niin että uusien näkökulmien ja toimintamallien löytyminen on mahdollista. (Mykkänen-Hänninen & Kääriäinen 2009, 35–36.)

Eeva-hankkeen järjestämät ryhmät ovat ammatillisesti ohjattuja ryhmiä. Ryhmämallina on käytetty Neuvokeskuksen kehittämää Vanhemman neuvo -ryhmää eronneille tai eropäätöksen tehneille vanhemmille. Lasten eroryhmä perustuu Jyväskylän Perhe-neuvolassa kehitettyyn Entäs minä -malliin. (Hauhio 2014, 26.)

3.2.1 Entäs minä? Lasten vertaisryhmä

Entäs minä -ryhmämalli on Jyväskylän Perheneuvolan psykologien Teija Lehtisen ja Elina Läntin kehittämä lasten eroryhmän malli. Lasten eroryhmä tarjoaa lapselle mahdollisuuden käsitellä vanhempien eroa, siihen liittyviä tunteita sekä arjen muutoksia. Ryhmän tavoitteena on tukea lapsen kehitystä hankalassa elämäntilanteessa ja antaa lapselle tietoa eroon liittyvistä asioista. Ryhmä mahdollistaa asioiden jakamisen leikin, kertomusten ja toiminnallisten harjoitusten. (Lehtinen & Läntti 2011a, 6–7.)

Lasten ryhmä kokoontuu kahdeksan kertaa ja sen rinnalla kokoontuu vanhempien ryhmä kolme kertaa. Lasten eroryhmässä käydään läpi lasten ajatuksia ja kokemuksia muuttuneessa perhetilanteessa. Nimetään ja annetaan tilaa eroon liittyville tunteille sekä harjoitellaan tunteiden ilmaisua. Ryhmässä annetaan tietoa siitä, mitä erossa tapahtuu. Mietitään yhdessä, miten ero on vaikuttanut lapsen arkeen esimerkiksi asumiseen, kavereihin, kouluun sekä läheisiin ihmissuhteisiin. Ryhmässä annetaan keinoja muutoksista selviytymiseen. Mietitään yhdessä nykyhetkeä ja tulevaisuutta. (Lehtinen & Läntti 2011a, 13–18.)

Lapsen aloittaessa eroryhmän on toivottavaa, että vanhempien erosta on kulunut aikaa vähintään puoli vuotta, jotta lapsen arki on rakentunut uudelleen ja tasaantunut. Toisaalta lapsen aloittaessa ryhmän erosta voi olla aikaa useampi vuosikin, sillä lapsen tapa reagoida eroon ja siihen liittyviin asioihin vaihtelee ikäkausittain. Ennen ryhmän alkamista ohjaajat tapaavat jokaisen lapsen ja vanhemmat. Vanhempien ryhmän materiaalipaketit lähetetään postissa niille vanhemmille, jotka eivät osallistu ryhmätapaamiseen. (Lehtinen & Läntti 2011b, 5–6, 11.)

Lehtisen ja Läntin (2011a, 6–7) mukaan lapset hyötyvät vertaisuudesta siinä missä aikuisetkin. Heidän mukaansa ryhmässä tapahtuva eroasioiden käsittely on lapselle turvallinen ympäristö tunnetason oppimiseen ja ohjaukseen sekä selviytymiskeinojen opetteluun.

Eroperheen kahden kodin lapset -projektin 2011–2013 Entäs minä -lasten vertaisryhmään osallistuneen lapsen vanhempi koki, että ryhmästä jäi positiiviset muistot lapselle sekä lähivanhemmalle. Vanhemman kokemuksen mukaan lapset ovat ryhmän jälkeen ymmärtäneet paremmin, ettei vanhempien ero ole millään tavoin heidän syytään ja että vanhemmuus jatkuu erosta huolimatta. Lapsille jäi kokemus, että heillä on

lupa rakastaa molempia vanhempia ilman lojaliteettiristiriitoja. (Meritie ym. 2013, 14.)

3.2.2 Vanhemman neuvo -vertaisryhmä

Vanhemman neuvo -vertaistukiryhmä on Neuvokeskuksen kehittämä ammatillisesti ohjattu, suljetturyhmä eronneille tai eropäätöksen tehneille vanhemmille. Ryhmä on tarkoitettu vanhemmille, joilla on alaikäisiä lapsia. Ryhmän tavoitteena on tukea oman ja yhteisen vanhemmuuden säilymistä erotilanteessa sekä nostaa lapsen tarpeita ja hyvinvointia esille. Ryhmässä on mahdollisuus jakaa omia tunteitaan, ajatuksiaan ja pelkojaan eron jälkeisestä vanhemmuudesta sekä ryhmä mahdollistaa vertaisuuden kokemuksen. (Meritie ym. 2013, 15.)

Vanhemman neuvo -vertaistukiryhmän toiminnan lähtökohtana on ajatus siitä, että eron myötä vanhempien välinen parisuhde muuttuu vanhemmuussuhteeksi ja yhteistyövanhemmuudeksi. Ryhmän ohjaajat antavat tietoa eroprosessista ja eron jälkeisestä vanhemmuudesta. Tiedon kautta vanhempia autetaan jäsentämään uutta elämäntilannettaan sekä ryhmä tarjoaa tukea tunteiden työstämiseen, jotta erokriisiin kuuluvat tunteet eivät muodostuisi esteeksi vanhemmuussuhteen muodostumiselle. Vertaistukiryhmässä vanhemmat opettelevat erottelemaan parisuhteen tunteet vanhemmuuteen kuuluvista asioista sekä tarkastelemaan omia toiminta- ja vuorovaikutustapoja. Ryhmässä keskusteluiden keskiössä ovat lapsen tarpeet. Keskustelut ohjataan menneestä nykyhetkeen ja tulevaan, jonka tavoitteena on löytää toimivia ratkaisuja vanhempien hankaliksi kokemiin asioihin ja keskinäisiin ongelmiin. (Mykkänen-Hänninen 2009, 13–15.) Keskeisiä ryhmän teemoja ovat yhteistyövanhemmuus, vanhempien luottamus toisiaan kohtaan, vuorovaikutustavat ja lapsen asema erossa. Ryhmä kokoontuu kahdeksan kertaa, ja se rakentuu kotitehtävien purusta, ohjaajan alustuksesta teemaan sekä pienryhmätehtävistä ja keskustelusta. (Meritie ym. 2013, 16.)

4 TUTKIMUKSEN KUVAUS

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan *eva*-hankkeeseen osallistuneiden vanhempien kokemuksia eroauttamisesta. Opinnäytetyössä selvitetään lasten vanhempien koke-

muksia saamastaan tuesta vanhemmuuteen eron jälkeen, yhteistyövanhemmuuden rakentumiseen ja lapsen tukemiseen muuttuneessa perhetilanteessa. Sekä onko niillä ollut vaikutusta heidän perheensä arkeen.

Opinnäytetyön aiheen varmistumisen alkuvaiheessa esille nousi kysymys, onko lasten näkökulman mukaan ottaminen välttämätöntä. *Eeva*-hankkeen työntekijät eivät olleet tavanneet kaikkia asiakasperheiden lapsia. Lapset eivät myöskään välttämättä olleet osallistuneet vertaisryhmättömintään. Voitiin myös olettaa, että vanhempinsa eron kokeneilla lapsilla oli haastattelujen aikaan elämässään useita kuormittavia tekijöitä ja muutoksia. Näitä ei haluttu lisätä. Mahdollisesti haastatteluista esiin nousevia tuen tarpeita ei myöskään välttämättä olisi kyetty oikea-aikaisesti tyydyttämään. Näistä syistä aihetta päädyttiin tarkastelemaan pelkästään lasten vanhempien näkökulmasta.

Opinnäytetyön avulla halutaan vaikuttaa eroauttamiseen liittyvien työmenetelmien ja käytäntöjen kehittämiseen. Opinnäytetyön tavoitteena on nostaa esille niitä tekijöitä, joista *eeva*-hankkeen vaikuttavuus muodostuu asiakkaiden kokemusten perusteella sekä millaista tukea hankkeeseen osallistuneet asiakkaat jäivät kaipaamaan.

Opinnäytetyön tavoitteena on myös selvittää vanhempien ajatuksia siitä, millaisia vanhemmuuden taitoja ja ominaisuuksia heillä on ja mitä taitoja he kokevat tarvitsevansa lisää vanhemmuudessa eron jälkeen ja yhteistyövanhemmuudessa. Lisäksi selvitetään, mitä lasten vanhemmat ajattelevat lapsensa tarvitsevan, jotta erolla olisi mahdollisimman vähäinen vaikutus lapsen elämään. Esille tulleista asioista on muodostettu ”eväsureput”, jotka kuvastavat olemassa olevia taitoja sekä millaisia ”eväitä” vanhemmat ajattelevat tarvitsevansa lisää. Reppujen tarkoituksena on kannustaa työntekijöitä sekä vanhempia miettimään, jäsentämään sekä reflektoimaan toimintaansa, jotta erolla olisi mahdollisimman vähäinen vaikutus lapsiin.

Tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Millaista tukea vanhemmat ovat saaneet *eeva*-hankkeen työskentelystä
 - vanhemmuuteen eron jälkeen?
 - yhteistyövanhemmuuden rakentumiseen?
 - lapsen tukemiseen muuttuneessa perhetilanteessa?
 - ovatko ne vaikuttaneet heidän perheensä arkeen?

- 2) Millaisia kokemuksia vanhemmilla on *eeva*-hankkeen työskentelystä?
- 3) Mitkä asiat muodostavat vaikuttavan eroauttamisen asiakasnäkökulmasta?

4.2 Realistinen arviointitutkimus

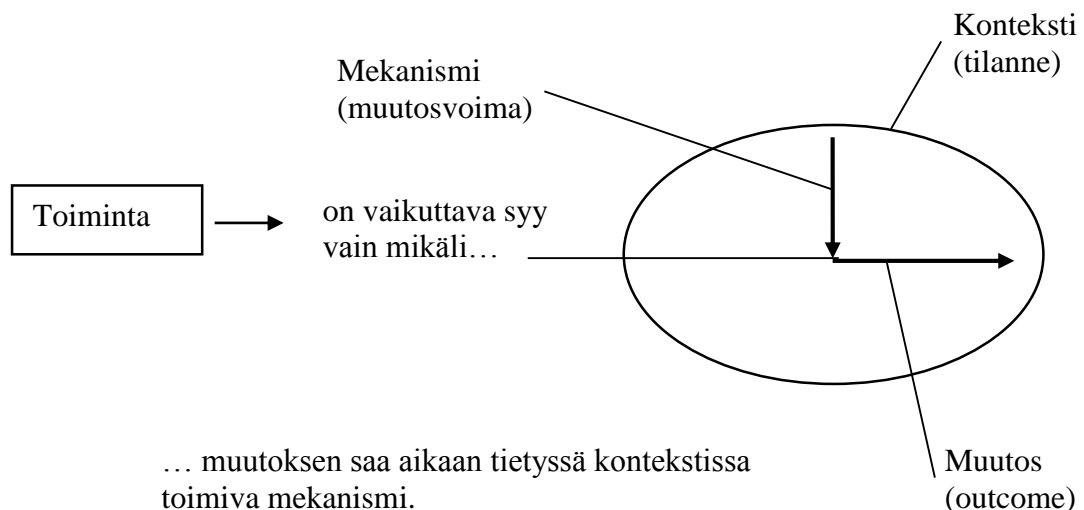
Realistinen arviointitutkimus on suhteellisen uusi suuntaus arviointitutkimuksessa. Se perustuu Pawsonin ja Tilley'n 1997 julkaistuun teokseen *Realistic Evaluation*. (Paasio 2003, 29.) Realistinen arviointi kiinnittää huomiota siihen, miksi jokin interventio toimii toisilla ihmisillä ja toisilla ei, sekä missä tilanteessa. Se etsii vastausta siihen, miksi jokin interventio on vaikuttanut asiakkaan elämään. Realistisen arvioinnin avulla voidaan kehittää sosiaalialan työtä ja sen työmenetelmiä. (Korteniemi 2005, 17, 30.) Realistisessa arviointitutkimuksessa tarkastellaan toteutettua interventiota sen ainutlaatuisessa kontekstissa. Lisäksi sen avulla selvitetään, mitkä mekanismit ovat johdaneet intervention avulla saavutettuihin tuloksiin. (Rostila 2000, 11.)

Realismin yksi perusteista on, että sosiaalinen maailma nähdään avoimena ja muuttuvana järjestelmänä, ei kiinteänä rakenteena. Sosiaalinen todellisuus muodostaa avoimen järjestelmän, jossa toimii monenlaisia mekanismeja samanaikaisesti. Nämä mekanismit voivat toimia toisistaan erillään. Mekanismit kuitenkin joko vahvistavat tai heikentävät toisiaan. Mekanismit saavat aikaan muutoksen, ja ne ovat syy- ja seuraussuhteiden perustana olevia kausaalisia lainalaisuuksia. Syyn ja seurausten välisten suhteiden ymmärtäminen, tässä tutkimuksessa työskentelyn aikaansaamat muutokset asiakkaan elämässä, vaativat niiden perustana olevien mekanismien tunnistamista. Sosiaalialan työssä asiakkaan tilanteeseen vaikuttavat mekanismit löytyvät vuorovaikutuksen tasolta, psyykkiseltä tasolta, organisaation toiminnan tasolta sekä yhteiskunnan rakenteiden ja toimintamekanismien tasolta. (Korteniemi 2005, 19–20.)

Tutkimuksessa vuorovaikutus ja sen sisällä esiintyvät erilaiset toimintatapojen vaikutukset muutosta edistävien mekanismien syntyyn tulevat esiin selkeästi. *Eeva*-hankkeen työskentely perustuu vuorovaikutukseen, joka toimivuudellaan tai toimimattomuudellaan edistää muutosta edistävien mekanismien muodostumista. Mekanismien aikaansaama muutos on aina ehdollista ja riippuvainen kontekstista. Kontekstit ehdollistavat ja rajoittavat mekanismien toimintaa. Tällä tarkoitetaan sitä, että joissakin konteksteissa mekanismi saattaa toimia hyvin ja toisessa tilanteessa konteksti estää kokonaan mekanismin toiminnan. Kontekstilla tarkoitetaan olosuhteita esimerkiksi

olemassa olevia sosiaalisia normeja, sosiaalisia suhteita ja kulttuurisia odotuksia sekä asiakkaan historiaa ja ominaisuuksia. (Korteniemi 2005, 19–20.) *Eeva*-hankkeen työskentelystä tulee esille monenlaisia konteksteja, jotka jokainen voi osaltaan vaikuttaa työmenetelmän onnistumiseen. Tällaisia tekijöitä ovat osallistujien elämäntilanteeseen vaikuttavat tekijät sekä asiakkaan ja työntekijän välisen vuorovaikutuksen rakentumisen ja toimimisen haasteellisuus.

Realistisessa arviointitutkimuksessa ollaan kiinnostuneita generatiivisesta kausaalisuhteesta, jotka tietyssä tilanteessa (kontekstit) mahdollistavat tai estävät tiettyjä asioita. Realistinen arviointitutkimus sisältää käsitteet mechanism – context – outcome (CMO). Näiden käsitteiden avulla etsitään vastauksia siihen, mikä mekanismi (M) toimii, missä kontekstissa eli olosuhteissa (C) ja millä lopputuloksella (O). Etsittäessä realistisella selitysmallilla tuloksia, kaava on mekanismi + konteksti = tulos. (Paasio 2003, 30.) Kontekstitekijöiden ja mekanismien keskinäinen vuorovaikutus on keskeisessä asemassa siinä, miten erilaiset mekanismit vaikuttavat asiakkaaseen. Muutokset asiakkaan elämässä eli tulokset ajatellaan olevan seurausta mekanismien toiminnasta sen hetkessä kontekstissa. (Korteniemi 2005, 21.) Realistinen arviointitutkimus (kuva 5.) on kiinnostunut generatiivisesta kausaalisuhteesta, joka tietyssä tilanteessa mahdollistaa tai estää tiettyjä asioita (Paasio 2003, 30).

Kuva 5. Realistisen arviointitutkimuksen malli (Paasio 2003, 30)

Realistisen arviointitutkimuksen tehtävänä ei ole kontrolloida erilaisia asiaan vaikuttavia asioita todellisista tilanteista, vaan mahdollistaa niiden toiminta ja tukia missä olosuhteissa erilaiset voimat toimivat ja millä tuloksilla. Realistinen arviointi voi toimia keskeisenä osana ammatillista käytäntöä. Tavoitteena on tuottaa tietoa erilaisista asiakkaan elämäntilanteista ja olosuhteista sekä niistä muutosvoimista ja mekanismeista, jotka varsinaisesti tuottavat muutoksen. Realistisessa arvioinnissa lähdetään siitä, että palvelut tai interventiot eivät tuota tai aikaansaa muutosta, vaan ne mahdollistavat tietyissä tilanteissa ihmisten elämää kuuluvien muutosvoimien toiminnan. Työntekijöiden ensisijaisena tehtävänä ei ole tuottaa palveluja, vaan tunnistaa, löytää ja mahdollistaa ihmisten elämässä, elämäntilanteessa ja olosuhteissa toimivia muutosvoimia. Tällöin muutoksen subjekti on asiakas itse. (Paasio 2003, 30–31; Korteniemi 2005, 21.)

Eeva-hankkeen työntekijät tapaavat asiakkaita joko perheen kotona tai hankkeen toimiloissa. *Eeva*-hankkeen käyttämät työskentelymenetelmät räätälöidään perheen tarpeiden mukaiseksi. Se, mikä toimii toiselle asiakkaalle, ei välttämättä toimi toiselle. Kyseessä on tapauskohtaiseen ammatilliseen tilannearvioon perustuva työote, jossa tapauksen ainutlaatuisuus, perheen elämäntilanne ja olosuhteet sekä perheen historia huomioidaan. (Lindqvist 2005, 13–14.)

4.3 Vaikuttavuus osana arviointitutkimusta

Vaikuttavuuden arviointi ja käytäntöihin kohdistuva tieto liittyvät tiukasti toisiinsa. Vaikuttavuudessa on kysymys siitä, muuttuuko työskentelyn kohteena oleva haasteellinen tilanne nimenomaan tietyn toiminnan seurauksena. Tällöin huomioon tulee ottaa toiminnan tulokset, vaikutukset ja vaikuttamisen prosessit. Vaikuttavuuden arvioinnissa tuotetaan ja arvioidaan tuloksiin, vaikutuksiin ja vaikuttamisen prosesseihin liittyvää tietoa. Tutkimuksissa saatua tietoa tulisi hyödyntää käytännön työssä siten, että vaikuttavuuden arviointi saataisiin osaksi keskustelua, jossa pohditaan tietoon perustuvien käytäntöjen mahdollisuuksia ja edellytyksiä. (Kempainen & Ojaniemi 2012, 44 – 45.) Vaikuttavuuden arvioinnin lähtökohtana ovat selvät ja tarkat käsitykset siitä, miten ja miksi jokin tietty interventio vaikuttaa. Vaikuttavuuden arviointi pitää sisällään vaikuttamisen prosessin sekä prosessin seurauksen eli vaikutuksen. Vaikuttavuuden arviointi rakentaa sillan prosessin ja vaikutusten välillä. (Dahler-Larsen 2005, 23.)

Vaikuttavuudella tarkoitetaan palveluprosessin kykyä saada aikaan toivottuja vaikutuksia. Vaikutuksia voidaan arvioida vasta palvelutilanteiden jälkeen, jolloin tarkastellaan onko asiakkaan tilanteessa tapahtunut jonkinlaista muutosta. Vaikuttavuuden arvioinnilla tarkoitetaan tämän muutoksen tunnistamista. Vaikuttavuuden arvioinnissa tulee tietää asiakkaan tilanteessa tapahtuneen muutoksen lisäksi interventio, konteksti ja muutosmekanismi. (Suhonen 2008, 4–5.) Tässä tutkimuksessa vaikuttavuuden arvioinnilla tarkoitetaan niiden työmenetelmien ja -käytäntöjen selvittämistä ja tarkastelua, jotka edesauttavat muutosta edistävien ja aikaan saavien mekanismien muodostumisen.

4.4 Teemahaastattelu

Realistista arviointitutkimusta usein hyödynnetään määrällisessä tutkimuksessa. Kuitenkin sitä on mahdollista käyttää myös laadullisen tutkimuksen viitekehyksenä. (Paasio 2003, 29.) Laadullinen lähestymistapa korostaa todellisuuden ja siitä saatavan tiedon subjektiivista luonnetta. Laadullisessa tutkimuksessa tarkastellaan yleensä yksittäisiä tapauksia, jolloin ihmisten näkemykset ja kokemukset korostuvat ja keskiössä on usein yksilöiden välinen vuorovaikutus. (Puusa & Juuti 2011, 47–48.)

Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Se on luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, ja aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. Aineiston hankinnassa suositaan metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat pääsevät esille. Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana ei ole teorian tai hypoteesin testaaminen, vaan aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 152–155.) Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään tutkimaan ajatuksia, tunteita, käsityksiä ja tulkintoja erilaisista asioista. Yleisesti edellä mainitut asiat ovat muodostuneet tutkittavan omakohtaisen kokemuksen kautta. (Puusa & Juuti 2011, 52.)

Tutkimus toteutettiin teemahaastattelulla eli puolistrukturoidulla haastattelulla. Teemahaastattelussa kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. (Hirsjärvi ym. 2004, 197.) Teemahaastattelun tavoitteena on, että haastateltava voi antaa oman kuvauksensa kaikista teema-alueista (Vilkka 2007, 101–102).

Haastattelurunko rakentui aiemmista tutkimuksista nousseeseen ajatteluun yhteistyövanhemmuuden ja eron jälkeisen vanhemmuuden tukemisen tärkeydestä lapsen tarpeiden ja hyvinvoinnin turvaamisessa sekä *eeva*-hankkeen työskentelyn tavoitteiden pohjalta. Ensimmäinen teema-alue selvitti asiakkaiden kokemuksia *eeva*-hankkeen työskentelystä, mihin haasteelliseen tilanteeseen haettiin tukea sekä millaisia tavoitteita työskentelylle asetettiin. Toisena teemana selvitettiin työskentelyn ja tuen merkitystä eron jälkeisessä vanhemmuudessa sekä yhteistyövanhemmuuden rakentumisessa. Tämä teema-alue kasasi konkreettisia asioita saadusta tuesta sekä siitä, onko työskentely tuonut muutosta heidän perheensä arkeen. Kolmantena teemana selvitettiin, miten vanhempia oli tuettu tukemaan lasta muuttuneessa elämäntilanteessa. Neljännen teema-alueen tavoitteena oli kartoittaa vanhempien ajatuksia siitä, millaisia asioita heidän vanhemmuuden ja yhteistyövanhemmuuden ”eväsreput” sisältävät ja mitä ne mahdollisesti tarvitsevat lisää. Tämän lisäksi selvitettiin, mitä lasten vanhemmat ajattelevat lapsen tarvitsevan, jotta erolla olisi mahdollisimman vähäinen vaikutus lapsen elämään. Viidentenä teema-alueena selvitettiin asiakkaiden ajatuksia ja kokemuksia työskentelyprosessista ja mahdollisia kehittämisideoita.

Haastattelu on ainutlaatuinen tiedonkeruumenetelmä, koska siinä ollaan suorassa kielellisessä vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. Tästä asetelmasta katsotaan olevan etuja sekä haittoja. Suurimpana etuna on, että siinä voidaan säädellä aineiston keruuta joustavasti tilanteen edellyttämällä tavalla ja vastaajia myötäillen. Tutkimushaastattelutilanteessa ihminen on subjekti. Tämän vuoksi hänellä on mahdollisuus tuoda esille itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. Haastateltava on tutkimuksessa merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli. Teemahaastattelun etuna pidetään, että saatua tietoa voidaan syventää pyytämällä perusteluja esitetyle mielipiteelle. Teemahaastattelu on aikaa vievä tutkimusmenetelmä. Haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää se, että haastattelussa on taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia. Haastateltava voi antaa tietyistä asioista tietoa, vaikka haastattelija ei niistä mitään kysykään. (Hirsjärvi ym. 2004, 193–195.)

4.5 Aineiston keruun prosessi

Eeva-hankkeen vaikutusten arviointitutkimus muodostuu kuuden *eeva*-hankkeeseen osallistuneen vanhemman teemahaastattelusta. Haastatteluilla selvitettiin vanhempien kokemuksia erotiöskentelystä. *Eeva*-hankkeen työntekijät postittivat 53 osallistumiskutsua haastatteluun asiakkaille, jotka olivat olleet hankkeen asiakkaina vuoden 2013 aikana. Haastattelukutsut postitettiin toukokuun alussa 2014. Tämän kautta yksi vanhempi ilmoitti halukkuutensa osallistua haastatteluun. Haastateltavista neljä otti yhteyttä *eeva*-hankkeen työntekijöiden oltua heihin puhelimitse uudelleen yhteydessä. Yksi haastateltava osallistui haastatteluun kuultuaan opinnäytetyöstä tuttavaltaan. Opinnäytetyön suurimpana haasteena oli tutkimusosan toteuttaminen, etenkin haastateltavien tavoittaminen ja motivoiminen osallistumaan.

Haastattelut toteutettiin touko-elokuussa 2014. Haastattelut toteutuivat yhtä haastattelua lukuun ottamatta *eeva*-hankkeen erillisessä toimitilassa. Yksi haastattelu tehtiin asiakkaan kotona. Haastateltavien henkilöiden joukossa oli viisi naista ja yksi mies. Erosta kulunut aika vaihteli haastateltavien kesken puolesta vuodesta lähes kahteen vuoteen, joten haastateltavat olivat hyvin eri vaiheissa eroprosessia. Haastattelutilanteet etenivät avoimessa ja luottavaisessa ilmapiirissä. Haastattelut kestivät 45 minuutista noin 90 minuuttiin, ja sinä aikana haastateltavat kertoivat omia kokemuksia *eeva*-hankkeen työskentelystä ja sen mukana tuomista muutoksista.

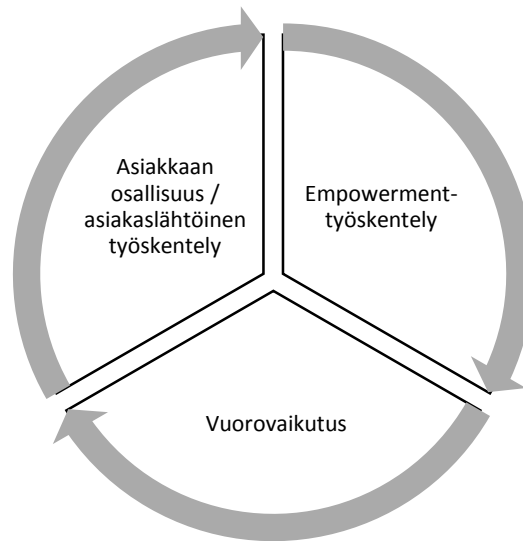
Haastattelutilanteissa moni haastateltava jännitti hyvin arkaluontoisen asian aiheuttamien tunteiden aktivoitumista uudelleen. Haastatteluiden edetessä osalle haastateltavista erokokemukset ja -tunteet nousivat voimakkaasti pintaan, mutta kuitenkin he rohkenivat puhua niistä. Haastateltavat kertoivat omista terapia käynneistään omien erokokemusten ja -tunteiden selventämiseksi. Yhden haastateltavan kokemuksen mukaan hänen ajatuksena eron suhteen selkiintyivät ja jäsentyivät haastattelun myötä. Haastattelutilanne vaati asioiden uudelleen pohtimista ja jäsentämistä. Aiheen arkaluontoisuus ja voimia kuluttava elämäntilanne vaikuttivat monesti asioiden muistamiseen ja kykyyn käsitellä prosessia. Haastatteluita tehdessä tutkijan on hyvä muistaa, että sen avulla saadaan selville haastateltavien käsityksiä ja kokemuksia tutkittavasta asiasta. Tutkijan tulee tiedostaa myös tulkintavirheiden mahdollisuus sekä se, että yksilön käsitys todellisuudesta syntyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tämän vuoksi

samasta ilmiöstä voi olla hyvinkin ristiriitaisia näkemyksiä eri konteksteissa. (Puusa & Juuti 2011, 77–78.)

Haastateltavista kaikki olivat osallistuneet *eeva*-hankkeen työntekijöiden tapaamisiin. Vertaisryhmätoimintaan ei ollut osallistunut kukaan haastateltavista. Tapaamisaika ja -kokoonpano rakentuivat jokaisen perheen tarpeiden mukaan. Pääasiallisesti työskentelyssä tavattiin koko perhettä yhdessä, vanhempia yhdessä tai erikseen sekä lapsia yhdessä tai erikseen. Kahden haastateltavan lapsia työntekijät tapasivat yhdestä kerrasta muutamaan kertaan, kahden haastateltavan lapsia säännöllisesti koko työskentelyn ajan ja kahden haastateltavan lapset eivät osallistuneet lainkaan työskentelyyn. Lasten pois jääminen työskentelystä johtui joko vanhempien toiveesta tai lasten vertaisryhmän peruuntumisesta vähäisen osanottaja määrän vuoksi. Seuraavan lastenryhmän lapsi koki ajallisesti olevan liian myöhäinen, tuelle ei ollut enää tarvetta. Yhden perheen lapselle suunnitteilla on vielä osallistua lasten vertaisryhmätoimintaan. Yhden haastateltavan molempien vanhempien tapaamisia ei voitu toteuttaa lähestymiskiellon vuoksi. Haastateltavien asiakkuudet olivat kestäneet muutamasta kuukaudesta reiluun vuoteen.

4.6 Aineiston analyysi

Nauhoitetut haastattelut purettiin ja litteroitiin, tekstiä muodostui yhteensä 55 sivua. Haastatteluaineisto analysoitiin ensin teemoittelemalla. Kokonaiskuvan saamiseksi aineisto luettiin useaan kertaan läpi huolella ja alleviivattiin tutkimusongelmiin ilmaisevat vastaukset. Tämän jälkeen muodostettiin alateemat samanlaisista vastauksista. Seuraavaksi aineistoa analysoitiin realistisen arviointitutkimuksen viitekehyksessä. Realistinen arviointitutkimuksessa tärkeänä yhtälönä nähdään mekanismi + konteksti = lopputulos (Paasio 2003, 30). Realistisen arvioinnin tarkoituksena on tuoda näkyväksi ne mekanismit *eeva*-hankkeen työskentelyssä, jotka joko edistävät tai estävät asiakkaan ja perheen elämäntilanteessa tapahtuvat muutokset. Mekanismin muodostumiseen vaikuttavasta työskentelystä on muodostettu kuva, josta ilmenee mistä tekijöistä *eeva*-hankkeen työskentelyn vaikuttavuus muodostuu asiakas näkökulmasta. Kuva 6 osoittaa, kuinka osallisuus ja asiakaslähtöinen työskentely, vuorovaikutus ja empowerment-työskentely liittyvät kiinteästi toisiinsa. Onnistuessaan nämä kolme tekijää muodostavat *eeva*-hankkeen vaikuttavuuden.

Kuva 6. Työskentelytapojen keskinäinen vuorovaikutus

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimustulokset esitellään tarkastelemalla ensin kontekstitekijöitä. Kontekstitekijät muodostuivat asiakkaan elämäntilanteesta ja olosuhteista, arjen haasteista, työskentelyyn sitoutumisesta ja avoimuudesta tukea kohtaan. Kontekstien kuvailun jälkeen tuodaan esille haastatteluiden tulokset siitä, mitkä eri tekijät työskentelyssä vaikuttivat mekanismien muodostumiseen ja toimimiseen sekä, siihen saavutettiinko niiden aikaansaamana toivottu muutos eli tulos.

Analyysiosuudessa on suoria lainauksia haastatteluista, joiden tarkoituksena on avata haastateltavien ajatuksia kyseisestä asiasta. Lainauksia ei ole identifioitu haastateltavien tunnistettavuuden estämiseksi. Poikkeuksena on kaksi tapausta, joissa nostetaan esille lähestymiskielto sekä vanhemmuuden erityishaasteet sairaan lapsen kanssa. Nämä kaksi asiaa on otettu esille haastateltavien luvalla.

Asiakkaiden ja perheiden tilanteissa tapahtuviin muutoksiin eivät vaikuta ainoastaan *eeva*-hankkeen interventiot vaan muutokseen sysääviä tapahtumia ja mekanismeja löytyi asiakkaiden omasta elämästä, esimerkiksi asiakkaan ja perheen muusta ulkopuolisesta tuesta sekä psyykkisistä voimavaroista. Tällöin voidaan puhua realistisen

arvioinnin generatiivisesta kausaalisuudesta, jolloin syy-seuraus-suhde nähdään monikerroksisena.

5.1 Asiakkaiden kokemukset työskentelystä

Tässä luvussa esille nousevat kontekstit ja ne työskentelytavat, jotka mahdollistivat mekanismien muodostumisen ja toimimisen. Kontekstilla tarkoitetaan tässä tilanteessa asiakkaan tai perheen elämäntilannetta ja siellä vallitsevia olosuhteita, jotka edistivät tai estivät mekanismien toimintaa. Kontekstit muodostivat ympäristön, jossa mekanismit muodostuivat ja toimivat. *Eeva*-hankkeen työskentelyssä esille nousi monta erilaista kontekstia, jotka osaltaan vaikuttivat *eeva*-hankkeen työskentelyn kautta asiakkaan avun ja tuen saamiseen. Keskeisiä tällaisia tekijöitä olivat osallistujien elämäntilanteeseen ja olosuhteisiin, kuten erimielisyys lapsiin liittyvistä asioista ja eron käsittelemättömyyteen vaikuttavat tekijät sekä asiakkaan ja työntekijän välisen vuorovaikutuksen rakentumisen ja toimimisen haasteellisuus.

Haastatteluissa tuli esille vahvasti asiakkaiden elämäntilanteeseen vaikuttavana tekijänä vanhempien erimielisyys lapsiin liittyvissä asioissa. Vanhempien välit olivat riittaisat eikä yhteistä ymmärrystä lapsiin liittyvissä asioissa kyetty löytämään. Vanhempien riitaisiin väleihin tai yhteisen ymmärryksen puuttumiseen liittyi kiinteästi lasten akuutti oireilu tilanteeseen. Haastateltava kertoi perheen tilanteesta seuraavasti:

”Meil oli lähtökohtaisesti välit jo niin älyttömän huonot, et se meni lasten vaihtotilanteet oli yhtä huutoa ja haukkumista ja se oli ihan äärettömän huonoa, eikä mistään asioista voitu keskustella toisen vanhemman kanssa. Se meni puoli ja toisin haukkumiseksi ja lapset tietyst vähän kuunteli siin vieres...”

Eron yllätyksellisyys ja sen käsittelemättömyys vanhempien kesken sekä väkivallan kokemukset parisuhteessa nousivat esille haastatteluissa myös vahvasti kontekstitekijöinä. Haastateltavat kertoivat eron olleen heille täysin yllätyksellinen, joka oli vaikeuttanut heidän eron käsittelemistä. Eron käsittelemättömyyteen oli vaikuttanut myös haastateltavien mukaan toisen vanhemman haluttomuus sekä kykenemättömyys keskustella eron johtaneista asioista.

Asiakkaan ja työntekijän välisen vuorovaikutuksen rakentumisen ja toimimisen haasteellisuus ja asiakkaan asenne tukea kohtaan tulivat esille haastatteluissa kontekstiteki-jöinä. Edellä mainitut kontekstit ovat asiakkaan elämässä olevia haasteellisia, voima-varoja kuluttavia tilanteita.

Voimavaroja lisäävinä, niin sanottuina positiivisina konteksteina tutkimuksen mukaan oli vanhemman tai molempien vanhempien sitoutuneisuus työskentelyyn sekä asiakkaan ulkopuolinen hoitokontakti, esimerkiksi henkilökohtainen terapia eroon liittyen tai muuhun perheen voimavaroja kuluttavaan asiaan. Eräs haastateltava kertoi hänen ja ex-puolisonsa tekemästä yhteisestä päätöksestä hakea ulkopuolista apua perheen tilanteeseen seuraavasti:

”Ajateltii yhes, et tähän tarvitaan joku ulkopuolinen, ei myö pystytä mitenkään saada tästä yksimielisyyttä.”

Vaikka osalla haastateltavista oli hyvinkin haasteellinen elämäntilanne työskentelyn alussa, he pystyivät interventioiden avulla muodostamaan niitä mekanismeja, jotka mahdollistivat toivottuun tavoitteeseen pääsyn. Asiakkaiden haasteellinen elämäntilanne asetti erityisvaatimuksia vuorovaikutuksen rakentumiselle. Asiakkaan ja työntekijöiden luottamuksellisen, kannustavan ja arvostavan vuorovaikutussuhteen puuttuminen muodosti tutkimustulosten mukaan kontekstin, joka esti mekanismien muodostumisen ja toimimisen toivotulla tavalla. Tutkimustulosten mukaan kontekstilla on keskeinen rooli työskentelyn sujuvaan etenemiseen.

5.1.1 Osallisuus ja asiakaslähtöisyys

Vanhempien tapaamisilla yhdessä työntekijöiden kanssa mietittiin työskentelylle tavoitteet, jotka muodostuivat asiakkaiden kokeman haasteellisen tilanteen lähtökohdista käsin. Näitä tavoitteita täydennettiin tarvittaessa työskentelyn edetessä. Asiakastyössä keskeisenä tekijänä on asiakkaan mahdollisuus osallistua tavoitteiden asettamiseen. Mitä avoimemmin ja selkeämmin työskentelystä sovitaan, sitä parempi pohja on muutostyölle. (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 144.) *Eeva*-hankkeen työskentely suunniteltiin yhdessä asiakkaiden kanssa huomioimalla jokaisen asiakkaan toiveet ja tarpeet työskentelylle. Asiakkaan osallisuutta tukeva työskentely toteutuu silloin, kun työskentelyn suunnittelun ja toteutuksen lähtökohtana on asiakkaan omista lähtökohdistaan esiin nostama tieto (Juhila 2006, 119). Osallisuuden toteutumisessa

tärkeätä on luottamuksellisen suhteen syntyminen, jotta asiakkaalla on mahdollisuus kertoa kaikki tarvittava tieto. Asiakkaan osallisuuden toteutumisen kannalta työntekijät ovat tärkeässä asemassa. (Kananoja ym. 2011, 144.)

Eeva-hankkeen työskentelyn tavoitteet muodostuivat asiakkaan ja työntekijöiden keskusteluiden kautta. Keskeisiä tavoitteita olivat yhteistyövanhemmuuden rakentuminen sekä lasten tapaamisrytmin löytyminen. Yhteistyövanhemmuuden rakentumisen rinnalla vahvasti tavoitteena oli myös saada tukea omaan vanhemmuuteen eron jälkeen. Lasten tukeminen muuttuneessa elämäntilanteessa ja erokriisin läpikäyminen nousivat myös yhteisesti asetetuiksi tavoitteiksi:

”Lasten tapaaminen, asuminen, kulkeminen oli tavoitteena sekä pyrittiin siihen, että löydettäis se yhtenäinen linja asioille, se oli niiku se päämäärä, eipä juuri muuta.”

”Lasten oireilu ja sitten piti saada nopeesti ne käytännön asiat järjestettyä, et meillä oli mahdollisuus olla turvallisesti.”

Tutkimustulosten mukaan *eeva*-hankkeessa toteutui pääasiallisesti asiakkaan osallisuus ja asiakaslähtöinen työskentely. Keskeisenä osallisuustekijänä haastateltavien mukaan oli työskentelyn suunnittelu heidän tarpeitaan vastaavaksi. Tämä oli tärkeässä osassa muutosta edistävien mekanismien muodostumisessa.

Yksi haastateltavista koki, että heidän perheensä erityistarpeita ei huomioitu riittävästi työskentelyn suunnittelussa. Hänen kokemuksensa mukaan työskentely eteni kaavamaisesti ja *eeva*-hankkeen rooli kokonaisuudessaan jäi epäselväksi. Tässä tapauksessa asiakkaan kokemus osallisuudesta ja asiakaslähtöisyydestä ei ole toteutunut. Tämä oli osallisuuden ja asiakaslähtöisen työskentelyn toteutumisen kannalta suurin haaste, koska tällä oli suoranainen yhteys asiakkaan halukkuuteen osallistua työskentelyyn sekä mekanismien muodostumiseen ja tämän kautta asiakkaan avun ja tuen saamiseen.

Työskentelyn suunnittelu ja tavoitteiden yhteinen asettaminen asiakkaan tarpeita vastaavaksi nousivat osallisuuden ja asiakaslähtöisen työskentelyn merkittävimiksi tekijöiksi. Nämä olivat merkittävässä osuudessa muutosta aikaansaavien mekanismien muodostumisessa.

5.1.2 Vuorovaikutus

Eeva-hankkeen työskentelyssä interventioina toimivat asiakkaiden ja työntekijöiden tapaamiset. Vuorovaikutuksen avulla asiakasta tuetaan kohti muutosta eli pyritään tavoitteeseen. Vuorovaikutuksen laatuun vaikuttivat muun muassa asiakkaan elämäntilanne ja motivoituneisuus tukeen. Vuorovaikutuksen laatu ja toimivuus vastaavasti vaikuttivat siihen, miten *eeva*-hankkeen työskentely etenee ja millaiseksi asiakkaan ja työntekijän välinen ilmapiiri muodostui. Nämä puolestaan edesauttoivat mekanismien syntymistä, jotka yhdessä asiakkaan kontekstin kanssa mahdollistivat tai estivät toivottuun tavoitteeseen pääsyn.

Vuorovaikutus on monimuotoista. Se voi olla valtaa, yhteistyötä tai sosiaalisesti jaettuina kokemuksia. (Mönkkönen 2007, 15.) Tutkimuksessa *eeva*-hankkeen työskentelyssä vuorovaikutus oli ollut pääsääntöisesti hyvää yhteistyötä. Asiakasprosessissa ovat tärkeitä asiakkaan ja työntekijän välinen vuorovaikutus sekä asiakkaan kohtaamiseen liittyvät asiat. Vuorovaikutuksessa myönteinen suhde asiakkaan ja työntekijän välillä on välttämätöntä vaikuttavalle työskentelylle. (Kemppainen ym. 2010, 27.) Vuorovaikutuksen näkökulmasta tutkimuksessa nousivat esiin käsitteet kuuleminen, tukeminen sekä luottamus.

Asiakkaan ja työntekijän välinen suhde on työvälina muutoksen aikaan saamisessa (Kananoja ym. 2011, 137). Vuorovaikutus on tärkeässä osassa työntekeä, koska sitä kehittämällä voidaan saada työmenetelmästä entistä tehokkaampaa (Tuulensalo & Ylä-Herranen 2009, 26). Tutkimuksen jokaisen asiakkaan elämäntilanne oli ollut vaikea ja haasteellinen *eeva*-hankkeen työskentelyn alkaessa. Tämä oli tuonut omanlaisen haasteen ja vaikeuden hyvän vuorovaikutussuhteen luomiselle. Haasteellinen alkuasetelma edellyttää työntekijältä läsnäoloa ja neutraalisuutta. Haasteellinen elämäntilanne kontekstina voi olla sellainen, jossa hyvää ja toimivaa vuorovaikutusta voi joutua tietoisesti rakentamaan. Läsnä olemalla ja kuuntelemalla kunnioittavasti ja kiinnostuneesti työntekijä edesauttaa myönteisen vuorovaikutussuhteen rakentamista. (Tuulensalo & Ylä-Herranen 2009, 27.)

Myönteisen ja toimivan vuorovaikutuksen keskeisenä edellytyksenä on luottamuksellisen suhteen rakentuminen. Luottamuksellisuus on yhteisen työskentelyn edellytys, muutostyön pääoma. (Kananoja ym. 2011, 138.) Asiakkaalle tulee muodostua tunne, että hän on oman asiansa asiantuntija. (Kemppainen ym. 2010, 27.) Valokiven (2002,

180–181) mukaan toimivaan asiakas-työntekijä suhteen keskeiseksi tekijäksi nousee molemminpuolinen luottamus, avoimuus ja läheisyys. Hyvään suhteeseen liittyy kiinteästi kuunteleminen, rohkaisu ja tuen antaminen ja jopa innostuneisuus.

Myönteinen ja osallistava vuorovaikutussuhde asiakkaan ja työntekijän välillä on välttämätön työn onnistumiselle. Työskentelyn aikana asiakkaan on tärkeää tuntea tulevana kuulluksi. (Kemppainen ym. 2010, 27.) Eräs haastateltava kertoi kokemuksistaan seuraavasti:

”On kuunneltu aidosti ja myötäilettävä todella täs mein tapauksessa ainakii, tehty varmasti enemmän kuin kaikkensa.”

Työntekijöiden rooli myönteisen ja osallistavan sekä kuulluksi tulemisen tunteen saavuttamisessa oli merkittävä. Haastatteluista kävi ilmi, että puolet vanhemmista koki tullessaan aidosti kuulluksi työskentelyn alusta alkaen, ja he eivät kokeneet työntekijöiden olevan puolueellisia vanhempien kesken. Vanhemmat kokivat, että työntekijät arvostivat asiakkaiden mielipiteitä ja ajatuksia asioista. Kuulluksi tulemisen tunne sekä myönteisen ja osallistavan suhteen kokemukset olivat tärkeitä siksi, koska ne edesauttoivat asiakasta muodostamaan interventioiden avulla muutosta aikaansaavia mekanismeja.

Vastaavasti kuulluksi tulemisen tunnetta ei heti alkutyöskentelyn aikana syntynyt kahdella haastateltavalla. Toinen haastateltavista oli kokenut ensimmäiset käynnit hankalina, koska ulkopuolinen avun ja tuen hakeminen oli tuntunut alkuun vaikealta. Toinen haastateltava oli kokenut työntekijöiden asettuvan toisen vanhemman puolelle ensimmäisellä tapaamisella. Tapaamisten myötä molemmille vanhemmille oli muodostunut kokemus siitä, että he olivat tulleet kuulluksi työskentelyssä ja heidän mielipiteensä oli otettu huomioon. Tämän kautta oli muotoutunut myönteinen ja osallistava ilmapiiri. Kuudesta haastateltavasta viisi oli kokenut työskentelyn aikana tullessaan kuulluksi. Haastateltavat kuvasivat sitä näin:

”Ulkopuolinen apu oli meille kaikille iso kynnys, mut sitten kun tapaamisia oli ja tutustuttiin ni aina helpommaksi meni.”

tai

”Rehellisesti sanottuna kuulluksi tulemisen tunnetta ihan ensimmäisellä kerralla ei jäänyt, heti alkumetreillä tuli ohjaajilta tämmönen viesti, et niiku puolet ja puolet on hyvä ratkaisu, et mie koin sen vähän ohjailevana siinä tilanteessa. Mut sitten jälkeenpäin miettiessä sitä kokonaisuutta ni mie ymmärrän sen tavoitteen että saadaan sopu aikaan ja että sit mie ymmärrän sen. Olen kuitenkin kokonaisuuteen tyytyväinen.”

Yhdellä vanhemmalla oli epäonnistunut kokemus kuulluksi tulemisesta *eeva*-hankkeen työskentelyssä. Hän oli kokenut, että hän ei tullut riittävällä tavalla kuulluksi työskentelyn aikana eikä myönteistä vuorovaikutusta hänen ja työntekijöiden välille syntynyt. Hän kokemuksensa mukaan työntekijöiden puolueellisuus oli vähentänyt hänen kuulluksi tulemisen ja voimaantumisen tunnetta:

”Mie koin aikaa saaneeni puhua, mutta koin että en tullut siitä huolimatta kuulluksi sillä hetkellä.”

”Antoivat toiselle vanhemmalle positiivista palautetta et hää on yrittänyt ja korostaa sitä, nii ku et se tuntui siinä tilanteessa hyvin epäreilulta.”

Asiakkaan kokemus siitä, että hän oli eriarvoisessa asemassa toiseen vanhempaan nähden, esti luottamuksellisen vuorovaikutussuhteen muodostumisen. Se voi heikentää motivaatioita osallistua työskentelyprosessiin. Tällöin asiakkaan näkökulmasta *eeva*-hankkeen työskentelyn ilmapiiri oli sellainen, ettei se tukenut muutosta aikaansaavien mekanismien muodostumista. Asiakkaiden motivoituminen työskentelyyn ja osallisuuteen olivat erittäin merkittävässä asemassa *eeva*-hankkeen vaikuttavalle työskentelylle.

Haastateltavat kuvasivat luottamuksellisen ja tukevan vuorovaikutussuhteen muodostumista tyytyväisyytenä ulkopuolisen ammattilaisen tukeen vanhempien välisessä keskusteluissa. Tällöin vanhemmille oli tarjottu mahdollisuus keskusteluun neutraalissa paikassa ulkopuolisen ammattilaisen ohjauksella. Työntekijät olivat ohjanneet keskustelua lapsen näkökulmasta käsin tavoitteenaan saada vanhemmat keskustelemaan, miettimään sekä etsimään heille sopiva ratkaisu ilman toisen vanhemman syyttelyä. Tarvittaessa työntekijät olivat tuoneet esille erilaisia toimintamalleja esimerkiksi lasten tapaamisrytmiin. Nämä työntekijöiden kanssa käydyt keskustelut olivat tukeneet haastateltavien mukaan heidän yhteistyövanhemmuutensa rakentumista:

”Jatkuvat keskustelut ovat ollu hyviä, ni ne on auttanu ja on ollu paremmin kykyä pitää tietyissä tilanteissa myös omia puoliani ja pitämään myös lasten puolia ja pitämään sopimuksista kiinni, tällaiset asiat ovat varmaan auttanut sen yhteistyövanhemmuuden niiden raamien rakentumisessa.”

”Siihen autto keskustelut kun otettiin faktoja pöytään et meitä on pakotettu keskustelemaan, ne on osannu ohjata ja sanoittaa et ne kuuluukin asiaan ja ne on ovat ihan normaaleja tunteita ja samalla pönkittäny meitä’ eteenpäin et kyl se on meitä vieny eteenpäin. ja sit joka kerta on jääny niiku itellekkii mietittävää miten tästä voisi vielä parantaa näitä välejä.”

Keskustelujen kautta oli myös saatu vahvistusta jo toimivalle yhteistyövanhemmuudelle. Tällöin voidaan ajatella, että työskentelyllä vahvistettiin jo olemassa olevia mekanismeja:

”Me oltiin hirmu pitkälti samalla linjalla siitä miten se etenee eron jälkeen, itelle ei juurikaan sellasta uutta tullut kummiskaa, lähinnä tietysti plussaa se, että se tuki hirmupaljo omia ajatuksia.”

Työntekijän läsnäolo vanhempien keskinäisessä keskustelussa mahdollisti vanhempien tasavertaisen osallistumisen sekä omien mielipiteiden esilletuomisen keskustelussa. Asiakkaan näkökulmasta ajateltuna *eeva*-hankkeen työskentelyllä oli saavutettu sellainen ilmapiiri ja vuorovaikutuksen taso vanhempien välille sekä vanhempien ja työntekijöiden välille, joka mahdollisti muutosta aikaansaavien mekanismien muodostumisen:

”Siellä kun oli kaksi vierasta ihmistä ja sit myö oltiin niiku neljä ihmistä siin samassa tilassa. Sitten mie sain puhuu, et mitä mieltä mie oon, ni sitten ne työntekijät sano, et ei oo yhtä ainoata oikeeta vaihtoehtoa. Molempien vaihtoehdot otettiin huomioon. Hyö niiku tuki sitä et se voi olla ihan hyvä juttu vaikka toisella saattaa olla jokin toinen juttu.”

”Keskustelut joita mie yritin käydä toisen vanhemman kanssa, mutta hän ei varmaan siinä tilanteessa tullut varmaan sitä kuulemaan ni se oli tärkeätä, et joku ulkopuolinen sanoi ne samat asiat, et kyllä tällaisessa tilanteessa ne on lasten kannalta tärkeitä.”

”Yhteiset tapaamiset missä molemmat vanhemmat on mukana on varmaan ollu kaikkein suurimpia et ollaan istuttu kaikki saman pöydän äärellä ja sit et siinä on ollu ulkopuoliset jotka vähän niiku ohjaa sitä keskustelua ja ollaan päästy hirmuhyviä juttuja keskustelemaan.”

Mekanismit ovat muutosta käynnistäviä asioita, esimerkiksi ymmärryksen lisääntyminen lapseen vaikuttavista asioista ja yhteistyövanhemmuuden tärkeydestä. Näiden mekanismien toimiminen kohti muutosta alkaa hiljalleen. Mekanismien toimintaan tai toimimattomuuteen vaikuttivat kontekstitekijät. Kysyttäessä haastateltavilta miten eron jälkeisen vanhemmuuden tukeminen sekä tukeminen yhteistyövanhemmuuden rakentumiseen näkyvät heidän arjessaan työskentelyn aikana, haastateltavat kuvasivat niitä seuraavasti:

”Olen saanut takaisin rutiinit toimia lasten kanssa arjessa.”

”Päästiin yhteisymmärryksen toisen vanhemman kanssa.”

Yhtenä tärkeimpänä asiana haastateltavat kertoivat yhteisen, molempia vanhempia tyydyttävän tapaamisrytmin löytymisen:

”Tapaamiset sujuu nyt hyvin, samoin vaihtotilanteet ja me pystytään joustavasti muokkaamaan sitä puolin ja toisin menojenkin mukaan.”

Vaikka yhteinen tapaamisrytmi löytyi vanhempien välille, se ei ollut poistanut vanhempien väliltä kaikkea erimielisyyttä. Kaikista lapseen liittyvistä asioista ei kyetty sopimaan, koska keskusteluihin mukaan tulivat vielä eron liittyneet käsittelemättömät tunteet. Haastateltavista muutama toi esille, että he olivat entisen puolisonsa kanssa eri vaiheissa eroprosessissaan. He eivät olleet käyneet vanhempien välistä keskustelua eron johtaneista asioista ja tunteista. Tutkimustulosten mukaan eron jälkeiset tunteet olivat estävänä tekijänä. Ne muodostivat kontekstin, joka esti tai vaikeutti muutosta aikaansaavien mekanismien pääsyä toivottuun tavoitteeseen. Jotta mekanismien on mahdollista aikaansaada muutos, vanhempien täytyy käsitellä heidän parisuhteeseensa liittyvät asiat ensin. Vanhempien parisuhteen erottamattomuus vanhempi-suhteesta toimi hidastavana tai estävänä tekijänä yhteistyövanhemmuuden muodostumisessa, kuten yksi haastateltava luonnehti:

”Hää haluaa olla mahdollisimman vähän tekemisissä miun kanssa...meil on varmaan se, että meillä jäi se oma ero tavallaan käsittelemättä kun tilanteet muuttu niin nopeesti ni varmaan sekin paino siellä taustalla, ei voinu keskittyä siihen vanhemmuuteen.”

Toisena tärkeänä työskentelyn aikaansaamana muutoksena heidän elämässään haastateltavat pitivät yhteistyövanhemmuuden muodostumista. Haastateltavien mukaan tähän olivat eniten vaikuttaneet keskustelut sovituista asioista kiinnipitämisen tärkeydestä, etenkin sovittujen tapaamisaikojen. Sopimuksista kiinnipitämistä oli etenkin painotettu lapsen näkökulmasta käsin, unohtamatta vanhemman hyvinvoinnin tärkeyttä. Vanhempien keskinäisten keskustelujen kautta heidän arvostuksensa toisiaan kohtaan oli parantunut huomattavasti ja riitely heidän välillään oli lähes olematonta, kuten eräs haastateltava kertoi:

”Sellasta kunnioitusta on tullut puolin ja toisin. Hää kunnioittaa minua nyt äitinä ja minä häntä isänä ja sit että tuetaan toinen toisiamme.”

Alkavasta yhteistyövanhemmuudesta oli alettu lipsua työskentelyn loputtua. Eräs haastateltava kuvasi sitä näin:

”Toinen haluaa palata takas siihen omaan tai mikä on niiku omalle luonteelle tyyppilistä, ni palataan siihen takaisin. Pitäs vissii olla säännöllisesti viel niitä tapaamisii jossa muistutetaan et tälläinhän työ ootte sopinut.”

Yhden haastateltavan yhteistyövanhemmuuden rakentuminen ei ollut mahdollista lähestymiskiellon vuoksi. Hän kertoi haastattelussa saaneensa työntekijöiltä tukea väkivaltakierteen katkaisuun ja sitä kautta apua ja tukea lapsilleen ja omaan vanhemmuuteensa eron jälkeen.

Yleisesti haastateltavat kertoivat oman vanhemmuutensa eron jälkeen vahvistuneen. Heidän itsetuntonsa oli alkanut parantua ja jaksaminen arjessa oli vahvistunut. Tieto siitä, mitä tulevaisuudessa tapahtuu, lisäsi voimia ja jaksamista vanhempana. Työntekijöiltä saadun tuen myötä vanhemmilla oli enemmän kykyä pitää ristiriitatilanteissa lasten ja omia puolia. Lasten tarpeisiin vastaaminen myös vahvistui. Tätä eräs haastateltava kuvasi seuraavasti:

”Miun voimavarat on parantunut kun on tullut tää rytmi ja ollaa todettu et se on hyvä.”

Myönteistä vuorovaikutussuhdetta kuvasti haastateltavien kokemus avun ja tuen nopeaan saatavuuteen. Haastateltavat kertoivat, että heidän avuntarpeeseensa oli vastattu nopeasti ja työntekijöille pystyi soittamaan vaikeana hetkenä. Tämä toimi osaltaan asiakkaita vahvistavana kokemuksena ja poisti heiltä yksinäisyyden sekä huolen taakkaa. Kempvaisen ym. (2010, 27) mukaan asiakkaalle on merkittävää se, kuinka hän saa työntekijöihin yhteyden ja kuinka useasti he ovat yhteydessä. Tämä edistää myönteisen vuorovaikutussuhteen muodostumista. Eräs haastateltava kertoi omasta kokemuksestaan seuraavasti:

”Et pysty soittaa aina kun oli joku tilanne, ni pysty soittaa työntekijöille.”

Eeva-hankkeen muutosta aikaan saavien mekanismien muodostumiseen vuorovaikutuksen näkökulmasta tärkeässä osassa asiakkaiden mukaan olivat kuulluksi tulemisen tunne, tukeminen ja luottamus. Kuulluksi tulemisen tunne vaikutti koko työskentelyyn siten, kokiko asiakas työntekijöiden arvostavan hänen mielipidettään ja siihen, toteutuiko vanhempien välillä tasavertainen kohtaaminen. Kaikki haastateltavat kertoivat haasteellisen elämäntilanteensa helpottaneen. Lähes kaikkien haastateltavien mielestä saavutettu muutos oli *eeva*-hankkeen työskentelyn avustuksella aikaansaatu. Haastateltavat korostivat muutokseen pääsyyn vaikuttaneen asiakkaan ja työntekijän välinen hyvä vuorovaikutus. Muina tekijöinä esille nousi molempien vanhempien sitoutuneisuus työskentelyyn, ammattitaitoiset työntekijät sekä nopea pääsy *eeva*-hankkeen avun piiriin, mikä esti ongelmien syventymisen. Vuorovaikutuksessa korostettiin yhdessä asioiden pohtimista ja ratkaisujen etsimistä sekä työntekijöiden antamaa positiivista palautetta ja vahvistamista. Toimivan työskentelyn edellytyksenä oli luottamuksellinen suhde asiakkaan ja työntekijän välillä, joka mahdollisti asiakkaan tukemisen haasteellisissa tilanteissa

Erään haastateltavan mukaan he eivät saaneet tarvitsemansa tukea *eeva*-hankkeen työskentelystä. Heille jäi kuitenkin tunne, että heitä oli yritetty auttaa:

”Meillä oli se tärkeä tunne, että joku yritti siinä kumminkin auttaa, etenkin lapsi tietää et nyt on yritetty monenlaista ja yhtä oikeata keinoa ei ole ja kyl mie korostan et

me olemme saaneet kyllä apua, ei ehkä juuri sitä kautta mitä he ajattelivat, mutta tämä on vienyt meitä eteenpäin ja olemme oppineet uusia asioita.”

5.1.3 Empowerment-työskentely

Osallisuus ja asiakaslähtöisyyden ja myönteisen vuorovaikutuksen lisäksi *eeva*-hankkeen työskentelyn muutosta aikaan saavien mekanismien muodostumiseen vaikuttavana tekijänä esille nousi empowerment-työskentely.

Työntekijän ja asiakkaan yhteistyösuhde on aina sosiaalinen kokemus. Yhteistyössä asiakkaalle välittyvä työntekijän aito halu olla auttamassa asiakasta, kokemus välittämisestä, tunne ihmisarvon ja yksilöllisyyden kunnioittamisesta sekä usko asiakkaan omiin edellytyksiin ja toivo muutoksen mahdollisuudesta ovat voimaannuttava sosiaalinen kokemus. (Kananoja ym. 2011, 137.) Näin muotoutunut asiakkaan ja työntekijän välinen yhteistyö on voimaannuttava ja se rakentaa keskinäistä luottamuksen ilmapiiriä. Jokainen asiakkaan ja työntekijän tapaaminen voi vahvistaa asiakkaan omia voimavaroja eli tällöin voidaan puhua empowerment-työskentelystä. (Laitinen & Kempainen 2010, 170.)

Eeva-hankkeessa empowerment-työskentely näkyi yksilö- ja yhteisötasolla. Yksilötasolla se toteutui vanhemman ja työntekijän tapaamisilla, jolloin työntekijä auttoi vanhempaa näkemään omat vahvuutensa sekä tuki ja vahvisti vanhemman eron jälkeistä vanhemmuutta. Yhteisötasolla vanhempia tuettiin ja ohjattiin rakentamaan yhteistyövanhemmuutta ohjaamalla heitä yhdessä etsimään ja toteuttamaan heidän perheelleen sopivia ratkaisuja, joiden avulla toivottuun tavoitteeseen päästään. Empowerment on keskeisin osallistavan sosiaalityön toteuttamisen menetelmä (Juhila 2006, 120).

Juhila (2006, 122–123) kirjoittaa empowerment-käsitteestä valtautumisena, jonka keskeisessä roolissa ovat asianomaiset eli asiakkaat itse, työntekijöille hahmotellaan katalysaattorin, tutkijan ja mahdollistajan roolia. Tätä roolia kuvaillaan seuraavasti:

”Kaikilla ihmisillä on kykyjä ja vahvuuksia, jotka täytyy tunnistaa. Niitä on kehitettävä ja vahvistettava, jotta ne voivat olla pohjana toiminnalle yksilön, perheen, yhteisön ja muilla tasoilla. Näkemyksessä oletetaan,

että ihmiset kykenevät oppimaan, kasvamaan ja muuttumaan, eli vaikuttamaan omaan elämäänsä ja sen tarkoituksen muotoutumiseen, mikäli heille annetaan sopivaa ohjausta ja riittävät aineelliset resurssit.”

Vahvuuksien tunnistaminen edellyttää aitoa asiakkaan tilanteeseen paneutumista, erityisesti sen näkemistä, miten he ovat jaksaneet huolehtia itsestään ja perheestään vaikeassa elämäntilanteessa. Tämän lisäksi tarvitaan vahvuuksien kehittämistä niin, että asiakkaat osallistuvat oman elämänsä suunnan muuttamiseen, uusien merkitysten etsimiseen sekä suunnitelmien tekemiseen ja toteuttamiseen. (Juhila 2006, 122.)

Haastatteluissa vanhemmat kertoivat saaneensa työntekijöiltä positiivista palautetta ja kannustusta sekä uskoa omaan vanhemmuuteensa. Vanhemmuuden vahvistuminen tapahtui vanhemman ja työntekijöiden välisissä keskusteluissa tai konkreettisissa tilanteissa, joissa asiakas sai palauteen välittömästi hyvästä toiminnastaan lasten kanssa. Haastateltavat kokivat kannustuksen ja positiivisen palautteen kautta voimavarojensa ja itseluottamuksensa vanhempana toimimisessa palautuneen sekä vahvistuneen:

”Aina jos on ollu joku tilanne (lasten kanssa), ni aina on neuvottu ja pohdittu niitä sit yhdessä.”

”Sieltä niiku saa sitä tukea ja sitä sitten siin tilanteessa kun oli hirveen epävarma.”

Eräs vanhempi kertoi haastattelussa positiivisen palautteen merkityksestä oman itsetuntonsa sekä vanhemmuutensa vahvistumisen kannalta. Positiivisen palautteen kautta hänelle alkoi muodostua usko omiin mielipiteisiinsä sekä tapaan toimia vanhempana. Hän ei alistunut toisen vanhemman tahtoon, vaan oli alkanut luottaa itseensä. Tämän hän kuvaili näkyvän heidän arjessaan seuraavalla tavalla:

”Nyt on vaa helpompi olla lasten kanssa, luontevaa, tunne että voin antaa jakamattoman huomion lapsille.”

”Antanut uskoa siihen, et oon oikeilla poluilla tavallaan vaikka tilanne on vaikea. Sekä saa itseluottamuksen takasii kun keskustelee toisten ihmisten kanssa ja huomaa et kuitenkin ajattelee ihan normaalisti asioista.”

Yksi haastateltava koki erityisesti hänen ja hänen perheensä haasteellisen tilanteen vaikuttaneen paljolti siihen, ettei hän ollut tyytyväinen saamaansa tukeen. Hänelle jäi kokemus, että työntekijät eivät ymmärtäneet vaikeasti sairaan lapsen mukana tuomia vanhemmuuden vaatimusten haasteita arjessa toimimiseen. Hänen ja työntekijöiden väliset keskustelut jäivät paljolti yleiselle tasolle erosta. Syvällisempää keskustelua ei käyty. Hänelle jäi tunne, ettei saanut tukea siihen, miten hän voisi olla parempi vanhempi erotilanteessa lapsille. Hän kaipasi myös tukea omaan jaksamiseen arjessa:

”Minä olisin kaivannut sitä tunnetta, että joku olisi vahvistanut sitä, että kun nyt kannat vastuuta lapsista ja tämä kun tuli sinulle täytenä yllätyksenä ni sie oot selvästikkin tiukoilla ja sie selvästi yrität parhaasi, se riittää ja sinä varmasti rakastat lapsiasi paljon...”

Empowerment-työskentely oli keskeisessä osassa muutosta aikaansaavien mekanismien synnyssä. Tutkimuksen mukaan tärkeimmäksi muutosta aikaansaavien mekanismien muodostumiseen voimaannuttamisen näkökulmasta nousivat omien vanhemmuuden vahvuuksien näkeminen ja niihin saatu tuki. Empowermentin toteutumisen kannalta suurin haaste oli vanhemmuuden erityishaasteiden huomioiminen erotyöskentelyssä. Ilman vanhemmuuden vahvistumista ja tukemista muutosta aikaansaavien mekanismien muodostuminen vaikeutui.

5.2 Aikuinen lapsen tukena muuttuneessa elämäntilanteessa

Haastateltavat arvioivat saadun tuen merkitystä lapsen tukemisessa muuttuneessa elämäntilanteessaan. Haastattelujen tuloksia tarkasteltaessa on tärkeää muistaa, että haastatteluissa kysyttiin aikuisten kokemuksia saamastaan tuesta lapsen tukemiseen muuttuvassa elämäntilanteessa.

Vanhemmat olivat saaneet ohjeita ja kannustusta huomioida ja vastata lasten tarpeisiin. Vanhemmat kertoivat pystyvänsä asettamaan lapsen tarpeet omien tarpeiden ja tunteiden edelle ja ymmärsivät, kuinka oma vointi ja tunteet vaikuttavat lapsen tilanteeseen. Vanhempia oli tuettu huomioimaan lapsen näkökulma asioissa. Heitä oli myös tuettu olemalla konkreettisesti läsnä ja antamalla ohjeita haastavissa tilanteissa toimimiseen. Eräälle haastateltavalle tämä tarkoitti vanhemman tukemista hakemaan lähestymiskieltoa entiselle puolisolleen. Työntekijät olivat myös läsnä lasten vaihtotilanteessa ja näkivät lasten reagoinnin tilanteessa:

”Hyö näki sit paljon tilanteita et miten lapset reagoi ja tota miun toimintaa niissä. Sit sieltä tuli sitä palautetta et hirveen hienosti, tosi hyvin hoisit tos kohtaa.”

”Lähestymiskiellon tultua voimaan, lasten ja toisen vanhemman tapaamiset on valvotusti tapaamispaikassa.”

Haastateltavat kertoivat saaneensa tukea lapsen tilanteeseen työntekijöiden kanssa käydyistä keskusteluista. Haastateltavien mukaan käydyissä keskusteluissa painotettiin lapsen tarvetta tuoda esille kaikki tunteensa sekä miten vanhempi voi tukea lasta tunteiden esilletuomisessa. Vanhempien ymmärrys oli lisääntynyt lapsen vaihteleville tunteille. Vanhemmat hyväksyivät lapsen ikävän toisesta vanhemmastaan ja vierailut hänen luonaan hyväksyttiin:

”Tosi tärkeä asia et pääsee käymään, et toinen vanhempi sallii et voi käydä.”

”Tunteita näyttää ja se on hyvä että näyttää niitä, vaikka aikuisen on rankkaa katsoa kaipuuta ja ikävää niin onneksi ne tulee ulos.”

Ajan antamisen merkitys lapselle korostui haastatteluissa. Eräs haastateltava kuvasi asiaa seuraavalla tavalla:

”Se on jäänyt eniten mieleen, et pitää antaa enemmän aikaa lapsille, istua alas ja kuunnella sillä niillä on paljon kerrottavaa. Ja se on auttanut, miusta tuntuu et lapsista on tullu hirmuse avoimia ja kertoo asioita ja ilmaisee tunteitaan ja ihan hieno homma...”

Vanhempien keskinäisen yhteistyövanhemmuuden rakentumisen katsottiin vaikuttavan erittäin suuresti lasten hyvinvointiin. Haastatteluissa nousi vahvasti esille lasten tietoisuuden tärkeys vanhempien yhteistyöstä. Tämä näyttäytyi lapsille arjen asioiden tasolla, esimerkiksi yhteisestä arjen rytmistä sopimisessa sekä lasta koskevista hankinnoista:

”Lapsi tietää, et teemme yhteistyötä... lapsi pyytää, et voisinko mie jutella, et ku tarvii uudet kengät.”

Toinen haastateltava kertoi tilanteesta, jossa hän oli saanut paljon neuvoja siihen, miten lapsille puhutaan erosta ja mikä lapsen käytöksessä oli mahdollisesti erosta johtuvaa ja mikä kehitykseen liittyvää. Saamaansa tukea hän kuvaili seuraavasti:

”Ihan niiku toisaalta laitettiin sanoja suuhun et mitä sanot kun on tällainen tilanne.”

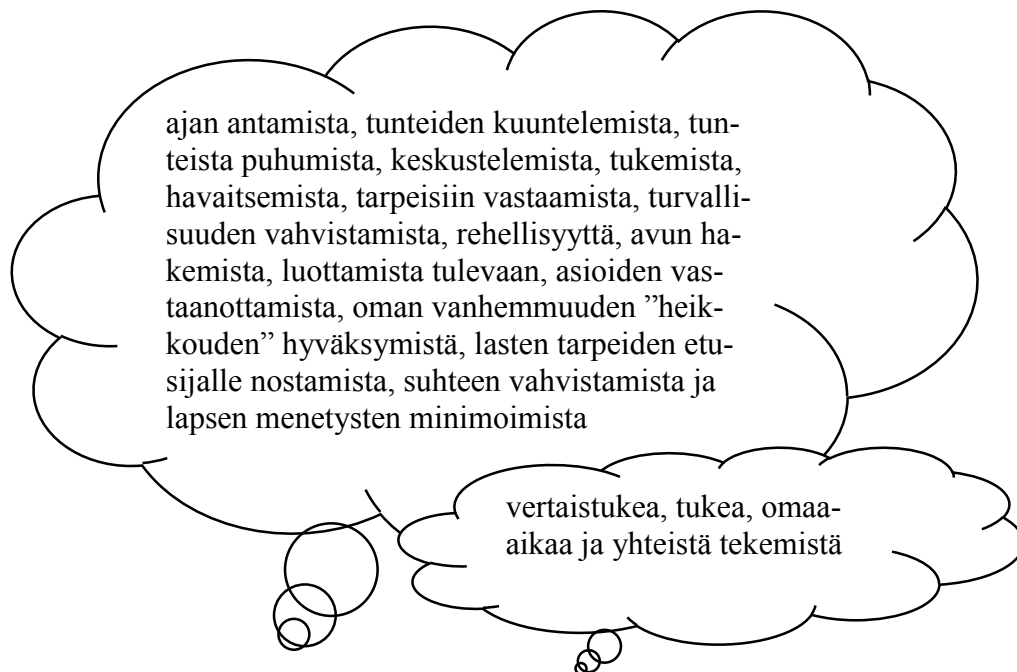
Vanhempien mukaan lasten tilanne ja siitä johtuva oireilu oli alkanut helpottumaan heidän kyetessään toimimaan yhteistyössä. Lapsille oli tullut varmuus molempien vanhempien pärjäämisestä itsekseen. Lapset olivat tulleet myös tietoisiksi siitä, että vanhemmat tukevat toisiaan mahdollisessa vaikeassa tilanteessa tai voimavarojen vähetessä.

Osa haastateltavista kertoi, että heillä ei ollut huolta lapsista työskentelyn aikana. Tämän vuoksi he eivät kokeneet tarvitsevansa erityistä tukea siihen, miten he itse vanhempana voisivat tukea lasta muuttuneessa elämäntilanteessa. Samoin osa haastateltavista kertoi, että heillä oli jo selkeä käsitys siitä, miten lasta voi tukea muuttuneessa elämäntilanteessa. Haastateltavat kokivat kuitenkin positiivisena työntekijöiden kanssa käydyt keskustelut, koska ne vahvistivat omaa käsitystä asiasta. Myös työskentelyn aikana annetut kirjalliset materiaalit koettiin tukevin, koska niihin oli helppo palata myöhemmin esille tulleissa haasteellisissa tilanteissa.

5.3 Vanhemmuudessa ja yhteistyövanhemmuudessa tarvittavia taitoja

Opinnäytetyössä selvitettiin vanhempien ajatuksia siitä, millaisia vanhemmuuden ja yhteistyövanhemmuuden taitoja ja ominaisuuksia heillä on ja mitä ”eväitä” he tarvitsevat vielä lisää. Lisäksi selvitettiin, mitä vanhemmat ajattelevat lapsen tarvitsevan, jotta erolla olisi mahdollisimman vähäinen vaikutus lapsen elämään. Esille tulleista asioista on muodostettu ”eväsreput”, jotka kuvastavat olemassa olevia taitoja sekä millaisia ”eväitä” vanhemmat ajattelevat tarvitsevansa lisää.

Eväsreppujen sisältö on muodostunut kuuden haastatellun vanhemman tärkeimmiksi koetuista asioista. Kuvassa 7 iso ajatuspilvi kuvastaa eväsreppun sisältöä eli sitä, millaisia vanhemmuuden taitoja haastateltavat kertoivat heillä olevan. Pieni ajatuspilvi kuvastaa, mitä ”eväitä” haastateltavat kokevat tarvitsevansa lisää.

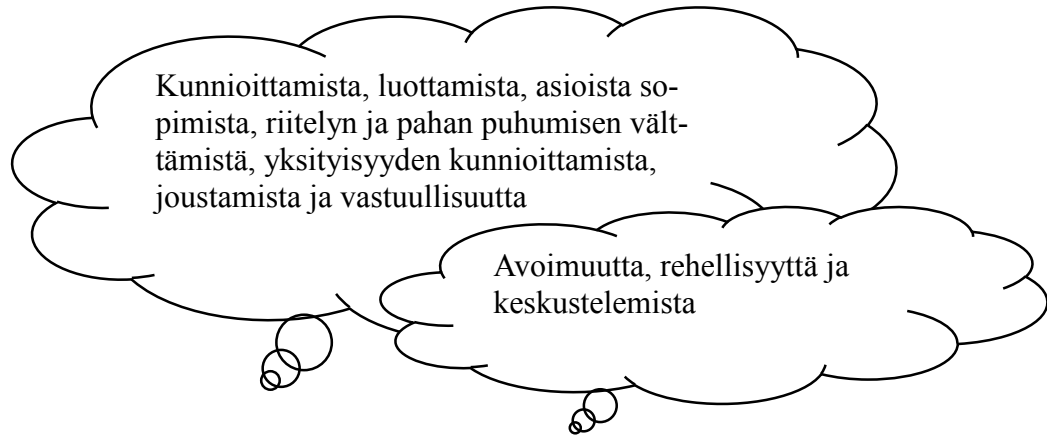

Kuva 7. Vanhemmuuden ”eväsreppu”

Vanhemmat kertoivat heidän tämän hetkisen vanhemmuuden ”eväsreppun” sisältävän kiireettömän ja läsnä olevan ajan antamista lapselle, jolloin tunteille ja niistä puhumiseksi annetaan tilaa. Reppu sisältää myös taitoa havaita ja vastata lapsen muuttuviin tarpeisiin sekä lapsen tarpeiden nostamista etusijalle. Pyrkimyksenä on vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta sekä minimoida lapsen menetykset. Eron myötä asioista opittiin keskustelemaan avoimesti ja rehellisesti sekä ottamaan asiat vastaan sellaisina kuin ne ovat. Vanhempien ymmärrys ulkopuolisen avun hakemisen tärkeydestä koko perheen hyvinvointiin vahvistui ja oman vanhemmuuden hetkellisen ”heikkouden” hyväksyminen lisääntyi. Vanhempien taito tukea lasta muutostilanteessa ja heidän luottamus tulevaan lisääntyi. Eron myötä vanhemman ja lapsen suhteen vahvistamisen sekä perheen ja suvun merkitys korostui.

Vanhempien mukaan ”lisäeväinä” vanhemmuuden reppuun tarvitaan tukea omaan jakamiseen, omaa-aikaa hetkittäin ja tarvetta puhua toisen aikuisen kanssa asioita. Näiden ”eväiden” merkitys korostui etenkin tilanteessa, jossa vanhempi koki olevansa yksin vastuussa lapsista ja heidän sosiaalinen verkosto oli ohut. Myös yhteistä tekemistä lasten kanssa kaivattiin lisää. Tällä tarkoitettiin sitä, että vanhempi toivoi löytävänsä eri-ikäisille lapsille ja hänelle itselle yhteisen ”harrastuksen”, jonka avulla heidän keskinäiset suhteensa vahvistuvat.

Yhteistyövanhemmuuden taitoja, joita haastateltavat kertoivat heillä olevan, on esillä isossa ajatuspilvessä kuvassa 8. Pieni ajatuspilvi kuvastaa vastaavasti taitoja, joita he kertoivat tarvitsevänsä lisää saavuttaakseen hyvän ja toimivan yhteistyövanhemmuuden.

Kuva 8. Yhteistyövanhemmuuden ”eväsreppu”

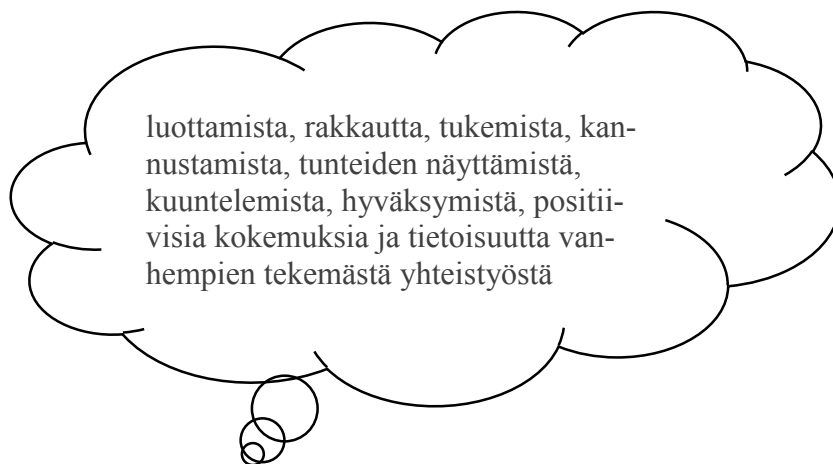
Haastatelluiden vanhempien mukaan heidän tämän hetkinen yhteistyövanhemmuuden ”eväsreppu” sisältää sopimusten kunnioittamista ja niistä kiinnipitämistä. Reppu sisältää myös toisen vanhemman kunnioitusta ja luottamusta häntä kohtaan. Lapsen kuullen ei riidellä eikä toisesta vanhemmasta puhuta pahaa. Lasta ei käytetä viestinviejänä eikä lapselta udella toisesta vanhemmasta. Vanhemmat toimivat tarvittaessa lapsen puolestapuhujana, joka tarkoittaa lapsen toiveiden ja tarpeiden esille tuomista toiselle vanhemmalle lapsen sitä pyytäessä. Molempien vanhempien luona noudatetaan yhteisesti sovittuja rutiineja ja rajoja. Vanhempien välille jaetaan tasapuolisesti vastuuta ja vapautta. Vanhemmat sopivat lapseen liittyvistä asioista yhdessä, myös isommista hankinnoista.

”Lisäeväinä” vanhemmat kaipasivat yhteistyövanhemmuuden reppuun avointa ja rehellistä keskustelua lapseen liittyvissä asioissa. Lisäksi kaivattiin entistä enemmän sovituista asioista kiinnipitämistä, kunnioittamista ja arvostusta. Reppuun kaivattiin lisää myös vanhempien keskinäistä yhteistyötä, jotta molempien vanhempien repuista löytyisi edes joitakin samoja asioista.

Haastateltavien mukaan molempien vanhempien yhteistyövanhemmuuden ”eväsreppu” voivat sisältää eri asioita ja tämän vuoksi lisä ”eväiden” tarpeetkin ovat erilaisia. Tämä johtuu jokaisen persoonaan ja arvomaailmaan liittyvistä asioista. Toiset asiat

ovat luontaista toimintaa toiselle ja toiselle eivät. Eron läheisyys sekä se, missä vaiheessa vanhempi on omassa eroprosessissaan, vaikuttavaa haastateltavien kertoman mukaan myös repun sisältöön.

Lapsen ”eväsreppu” on kasattu asioista, joita haastateltavat vanhemmat ajattelivat lapsen tarvitsevan muuttuneessa elämäntilanteessaan. Tämä ”eväsreppu” on ajatuspilven muodossa kuvassa 9.

Kuva 9. Lapsen ”eväsreppu”

Vanhemmat korostivat lasten tarvitsevan muuttuneessa elämäntilanteessaan heiltä erityisesti rakkautta ja luottamusta ja aitoa läsnä olemista. Lapset tarvitsevat tukea ja kannustusta toisen vanhemman tapaamisiin sekä hyväksyntää iloita siellä olevista ja tapahtuvista asioista. Lapset tarvitsevat tietoa vanhempien tekemästä yhteistyöstä ja luvan kaikenlaisten tunteiden näyttämiseen. Lapsille tulee välittyä tunne, että ympäristö hyväksyy heidät juuri sellaisena kuin he ovat ja he ovat tervetulleita uusperheeseen. Lapset tarvitsevat positiivisia kokemuksia ja mallia selviytymisestä elämän vaikeista asioista.

5.4 Asiakkaan kokemus työskentelyprosessista ja kehittämistarpeita

Tämän teema-alue analysoitiin teemoittelemalla haastatteluissa esille nousseet asiat. Analyysissa ei ole sovellettu realistista arvioinnin mallia, koska tarkoituksena oli tuoda esille haastateltavien ajatuksia työskentelyprosessista ja kehittämisideoista.

Haastateltavat olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä *eeva*-hankkeen työskentelyyn. Heidän mukaansa työskentely eteni heidän ehdoillaan ja työskentelynteemat ja tapaamisajan kohdat sovittiin yhdessä. Tämä kuvasti vahvasti asiakkaiden osallisuuden ja asiakaslähtöisen työskentelyn toteutumista:

”Niiku mein ehdolla mentiin, ei työnnetty mielipiteitä ja tapaamisia jos ei haluttu.”

Eräs haastateltava esitti toiveen, että lapsia olisi tavattu enemmän, esimerkiksi sekä työskentelyn alussa että työskentelyn lopussa. Hän kaipasi tietoa lasten ajatuksista, etenkin siitä, mietityttääkö lasten mieltä vielä jokin eroon liittyvä asia. Myös seuranta-käyntejä toivottiin, koska osa haastateltavista kaipasi ulkopuolisen tukea muistuttamaan vanhempia siitä, mitä asioita oli sovittu ja miten tärkeää oli pitää kiinni sopimuksista.

Vertaistukeen osallistumisen mahdollisuutta kaivattiin lisää. Haastateltavat kokivat ryhmiä alkavan liian harvoin. He pohtivat, kohtaako tarjottu tuki aina sen hetkistä lapsen tai vanhemman tarvitsemaa tukea. Yksi haastateltava kaipasi tukihenkilöä, joka olisi ollut rinnalla kulkijana vaikeassa eroprosessissa.

Haastateltavien esilletuomista asioista jotkut ovat jo vakiintuneet *eeva*-hankkeen toimintana. Haastateltavien hyvin erilaiset ja eritasoiset toiveet johtuvat siitä, että he olivat olleet *eeva*-hankkeen asiakkaina eri aikaan, heidän asiakkuuden kesto oli vaihdellut muutamasta tapaamiskerrasta yli vuoden kestävään asiakassuhteeseen sekä he olivat hyvin eri vaiheissa omassa eroprosessissaan. *Eeva*-hankkeen työskentelyä kehitetään jatkuvasti. Joidenkin haastateltavien asiakkuuden aikana oli jokin toimintamalli jo vakiintunut, kun toisen kohdalla sitä oli alettu vasta kehittämään, esimerkkinä Valopilkku-vertaiskahvilatoiminta ja Eetu-tukihenkilötoiminta.

Haastateltavista puolet oli tyytyväisiä työskentelyjakson pituuteen. Kaksi haastateltavista olisi toivonut työskentelyn vielä jatkuvan, vaikka harvemminkin. Toisaalta toinen heistä pohti, oliko työskentely enää heille tarkoitettua, koska asiakkuus oli kestänyt jo yli vuoden ja heidät oli ohjattu jatkotuen piiriin. Yksi haastateltavista keskeytti omasta tahdostaan työskentelyn, koska hänen mielestään tarjottu tuki ja hänen kokemus tarvitsemastaan tuesta eivät kohdanneet. Tämän haastateltavan mukaan hänen ja työntekijöiden välille ei syntynyt toimivaa vuorovaikutussuhdetta, minkä takia hän ei kokenut saavansa riittävää tukea itselleen ja lapsilleen.

Haastateltavat halusivat saada tiivistetyn tietopaketin siitä, mitä kaikkea eroon liittyviä käytännön asioita täytyy hoitaa ja millaisella aikataululla. Samoin kaivattiin tietopakettia asioista, joita mahdollisesti voi tulla tulevaisuudessa vastaan, esimerkiksi lapsen oireilu ja uusperheeseen liittyvät asiat. Haastateltavat kokivat, että olisi hyvä, jos tietopaketit käytäisiin tapaamalla läpi ja niihin voisi tarvittaessa palata itseksensä kotona.

Haastatteluissa nousi esille vahvasti myös konkreettisen avun tarve. Silloin kun haastateltavien omat voimavarat olivat vähäiset, he olivat kaivanneet yhteyshenkilön tukea. Tämä olisi toiminut yhteyshenkilönä eri viranomaisten kesken, soittanut ja varannut aikaa ja kertonut perheen tilanteesta alustavasti kyseiselle toimijalle. Haastateltavat kokivat, että perheen tilanteen toistuva uudelleen kertominen oli erittäin merkittävä voimavaroja kuluttava tekijä.

6 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Sosiaalialan tutkimusta tehtäessä tutkimus kohdistuu aina jollakin tavalla ihmisiin. Se voi tutkia ihmisiä tai kerätä tutkimusaineistoa ihmisten avulla. Tämän vuoksi eettiset kysymykset ovat keskeisessä asemassa sosiaalialan tutkimusta tehtäessä. Sosiaalialan tutkimukseen liittyy paljon vaikeita ja arkoja tutkimusaiheita, minkä vuoksi tutkijan tulee tarkoin miettiä tutkimusongelman valinta ja olla varma siitä, että se on eettisesti kestävä. Eettiset ratkaisut sekä hyvien tieteellisten menettelytapojen noudattaminen ovat suorassa yhteydessä tutkimuksen luotettavuuteen ja uskottavuuteen. Tutkijan tulee tiedostaa koko tutkimusprosessin ajan oma toimintansa ja huolehtia noudattavansa hyvää tieteellistä käytäntöä. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu muun muassa tiedeyhteisön tunnistamien toimintatapojen noudattaminen sekä tieteellisten tutkimusten mukaisten ja eettisesti kestävien menetelmien käyttö. (Kuula 2006, 34–35.)

Opinnäytetyön aihevalinta vaikutti eroauttamisen ajankohtaisuus sekä *eeva*-hankkeen viimeisen vuoden käynnistyminen. *Eeva*-hankkeen toiminnan tarkastelu oli tärkeää, jotta nähtiin, vastaako se asiakkaiden tarpeisiin. Tutkimuksesta saatujen tulosten avulla voidaan kehittää jatkossa eroauttamisen työmenetelmiä. Tutkimusaihe on eettisen tarkastelun kestävä, koska tutkimus kohdistuu *eeva*-hankkeen työskentelyyn, ei suoranaisesti ihmisten elämään. Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkimusaineisto kerätään ihmisten avulla ja arviointi kohdistuu *eeva*-hankkeen työskentelyyn ja siinä käytettyihin työmenetelmiin. Arviointitutkimus ei kohdistu ihmisten tekemiin ratkaisuihin yksityiselämässään esimerkiksi päätökseen erota.

Tutkittavien motivoimiseksi on hyvä kertoa, millaista uutta tietoa tutkimuksella tavoitellaan ja miten niitä voidaan hyödyntää tulevaisuudessa. Tutkittaville tulee kertoa, mitä tutkimukseen osallistuminen konkreettisesti tarkoittaa, onko se kertaluonteinen vai edellyttääkö useampaa osallistumista ja paljonko osallistuminen tutkimukseen vie tutkittavalta aikaa. (Kuula 2006, 106–107.)

Haastateltaville kerrottiin haastattelun kestävän noin tunnin ja sen olevan kertaluonteinen haastattelu. Haastattelupaikka ja ajankohta sovittiin jokaisen haastateltavan kanssa heille sopivaksi. Haastatteluiden alussa haastateltaville tehtiin selväksi asemani tutkijana ja suhteeni *eeva*-hankkeeseen. Haastateltaville kerrottiin tutkittavan heidän kokemuksiaan *eeva*-hankkeen työskentelystä, mitkä asiat he olivat kokeneet tukevana erotyöskentelyssä, joiden avulla heidän elämäntilanteensa oli alkanut selkiintymään. Haastattelutilanteen alussa tuotiin esille, että tutkimuksen tuloksia on tarkoitus hyödyntää jatkossa kehitettäessä erotyöskentelyä.

Eettistä pohdintaa tehtiin koko opinnäytetyön prosessin ajan. Prosessin alkuvaiheessa tärkeäksi kysymykseksi nousi, miten *eeva*-hankkeen asiakkaat saavat tiedon opinnäytetyöstä ja mahdollisuudesta osallistua haastatteluun. Ratkaisuna päädyttiin siihen, että *eeva*-hankkeen työntekijät postittivat ja ovat tarvittaessa puhelimitse yhteydessä asiakkaisiin salassapitosäädösten vuoksi. Asiakkaille annettiin sähköpostiosoite sekä puhelinnumero, johon he halutessaan voivat ottaa yhteyttä haastatteluajan sopimiseksi. Haastattelupaikkana toimi erillinen *eeva*-hankkeen toimitila, mikä mahdollisti haastateltavien anonymiteetin säilymisen. Haastateltavien kanssa käytiin keskustelua siitä, että haastattelun jälkeen nauhoitettu keskustelu litteroidaan ja tutkimuksen tekemisen jälkeen tuhoetaan kaikki haastatteluihin liittyvä aineisto. Tutkimustuloksissa käytettyjä suoria lainauksia haastatteluista ei ole identifioinut haastateltavien tunnistettavuuden estämiseksi. Kahden haastateltavan kanssa keskusteltiin ja sovittiin erikseen, että heidän erityistilanteet, lähestymiskielto ja vanhemmuuden erityishaasteet sairaan lapsen vanhempana, tuodaan esille. Haastatteluteemat ja -kysymykset valittiin huolella, siten etteivät ne ole johdattelevia eivätkä liian henkilökohtaisia. Teemojen ja kysymysten tarkka pohtiminen auttaa eettisesti kestävien teemojen ja kysymysten löytymisessä.

Tutkimuseettisiä periaatteita noudatettiin koko tutkimusprosessin ajan tutkimuksen lopullisten tulosten ja luotettavuuden sekä hyödynnettävyyden takaamiseksi. Tutki-

jalla on itsensä lisäksi eettistä vastuuta myös haastateltaville ja *eeva*-hankkeen työntekijöille. Suurin eettinen vastuu oli haasteltavia kohtaan, koska tutkimuksessa käsiteltiin heidän antamaansa omaan elämään liittyvää arkaluonteista asiaa. Tutkimuksen raportoinnin pyrkimyksenä oli tehdä näkyväksi heidän esille tuomansa asiat kunnioittavasti ja arvostavasti, niitä väheksymättä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTAA

Opinnäytetyö etsi vastauksia siihen, millaista tukea vanhemmat ovat saaneet *eeva*-hankkeen työskentelystä vanhemmuuteen eron jälkeen, yhteistyövanhemmuuden rakentumiseen ja lapsen tukemiseen muuttuvassa elämäntilanteessa sekä ovatko ne vaikuttaneet heidän perheensä arkeen. Lisäksi etsittiin vastauksia kysymyksiin, millaisia kokemuksia asiakkailla on *eeva*-hankkeen työskentelystä ja mitkä asiat muodostavat vaikuttavan eroauttamisen asiakasnäkökulmasta. Näiden lisäksi tarkoituksena oli tuoda esille vanhempien ajatuksia siitä, mitä asioita vanhemmuuden ”eväsrepun”, yhteistyövanhemmuuden ”eväsrepun” sekä lapsen ”eväsrepun” olisi hyvä sisältää.

Haastatteluaineisto koostui kuudesta asiakastapauksesta, joten aineiston koon vuoksi ei pyritä yleistettävyyteen. Haastateltavat edustavat pientä joukkoa *eeva*-hankkeeseen osallistuneita vanhempia, ja haastateltavat eivät olleet osallistuneet vertaisryhmätöimintaan. Tämän vuoksi vertaisuuden tukevuutta ja vaikuttavuutta eroauttamisessa ei ollut mahdollista tarkastella.

Tutkimuksesta selviää, että jokainen *eeva*-hankkeen työskentelyyn osallistunut asiakas koki hänelle tarjotun tuen ja avun omanlaisellaan tavalla. Asiakkaan tuntemukset ja kokemukset käytännön toiminatavoista työskentelyprosessin aikana korostuivat, kun asiaa tarkasteltiin asiakasnäkökulmasta käsin. Se, miten hyvin menetelmä vaikutti eli sai muutoksia aikaan asiakkaan elämässä, oli riippuvainen asiakkaan kontekstista. Asiakasnäkökulmaa tarkasteltaessa ei saada yksiselitteistä totuutta työmenetelmän vaikuttavuudesta. Sen avulla voidaan kiinnittää huomiota vaikuttavuuden kannalta olennaisiin asioihin, jotka mahdollistavat muutosta aikaansaavien mekanismien muodostumisen ja toimimisen. Kuvassa 10 on tuotu tutkimustulokset esille realistisen arviointitutkimuksen mukaan. Muutokset perheiden elämässä eli tulokset ovat seurausta mekanismien toiminnasta sen hetkisessä kontekstissa.

<p>Muutokset perheen elämäntilanteessa</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ oma vanhemmuus ja jaksaminen vahvistuivat ▪ yhteistyövanhemmuus alkoi rakentumaan vanhempien välille ▪ olemassa oleva yhteistyövanhemmuus vahvistui ▪ arvostus ja kunnioitus toista vanhempaa kohtaan lisääntyivät ▪ vanhempien välinen riitely vähentynyt ▪ kyky ristiriitatilanteessa pitää lasten ja omia puolia vahvistui ▪ kyky vastata lasten tarpeisiin vahvistui <p>Tavoitteet joita ei saavutettu</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ kaikista lapsiin liittyvistä asioista ei kyetty sopimaan ▪ kaikista sovitusta asioista ei pidetty enää kiinni työskentelyn loputtua
<p>Mekanismit, joita muodostui</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ vanhemmuuden vahvistuminen ja luottaminen vanhempana toimimiseen alkoivat muodostumaan ▪ ymmärryksen lisääntyminen <ul style="list-style-type: none"> ➢ vanhempien välisen yhteistyön tärkeydestä ➢ lapsen tunteista, käyttäytymisestä sekä tuen tarpeesta ➢ lapsen tarpeista ja niiden asettamisesta etusijalle ▪ konkreettisten keinojen lisääntyminen lapsen kanssa toimimisessa
<p>Mekanismissien muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä olivat</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ osallisuus ja asiakaslähtöinen työskentely ▪ asiakkaan ja työntekijän välinen toimiva vuorovaikutus ▪ empowerment-työskentely ▪ ammattitaitoiset työntekijät ▪ nopea pääsy avun piiriin, joka esti ongelmien syvenemisen <p>Mekanismissien muodostumista estäviä tekijöitä olivat</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ perheen erityistarpeita ei huomioita riittävästi ▪ tasapuolisuus vanhempia kohtaan ei toteutunut
<p>Kontekstit, jotka rajoittivat mekanismissien muodostumista ja/tai toimimista</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ eron yllätyksellisyys ja käsittelemättömyys ▪ eroon liittyvät tunteet ▪ väkivallan kokemukset perheessä ▪ vanhempien erimielisyydet lapsiin liittyvissä asioissa ▪ asiakkaan ja työntekijän välisen vuorovaikutuksen rakentumisen ja toimimisen haasteellisuus <p>Kontekstit, jotka tukivat ja edesauttoivat mekanismissien muodostumista ja toimimista</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ vanhemman tai molempien vanhempien sitoutuneisuus työskentelyyn ▪ vanhemman eeva-hankkeen ulkopuoliset hoitokontaktit ▪ asiakkaan ja työntekijän välinen toimiva vuorovaikutussuhde

Kuva 10. Tutkimuksen keskeiset tulokset

Asiakasnäkökulmasta keskeisiksi asioiksi *eeva*-hankkeen työn vaikuttavuuden kannalta nousivat osallisuus ja asiakaslähtöinen työskentely, asiakkaan ja työntekijän välinen vuorovaikutus sekä empowerment-työskentely. Alusta asti vanhemman kokema hyvä ja toimiva vuorovaikutussuhde oli merkittävässä osassa työn vaikuttavuuden kannalta. Kun vanhemmalla oli mahdollisuus vaikuttaa työskentelyn suunnitteluun ja

tavoitteiden asettamiseen sekä hänellä oli kuulluksi tuleminen tunne, hän sitoutui työskentelyyn paremmin. Työntekijällä oli merkittävä rooli toimivan ja hyvän vuorovaikutussuhteen luomisessa, joka liittyi kiinteästi osallisuuteen sekä empowerment-työskentelyyn. Vanhemman tuli voida osallistua tavoitteiden asettamiseen, häntä tuli kuulla ja hänen mielipiteitään oman elämän asiantuntijana tuli huomioida työskentelyn alusta alkaen. Vuorovaikutuksen tuli olla luottamuksellista, kannustavaa ja arvostavaa. Näiden kolmen eri osan toteuduttua *eeva*-hankkeen työskentelyssä vanhemman oli mahdollista interventioiden avulla muodostaa muutosta aikaansaavia mekanismeja.

Vanhemman ja työntekijän suhde muodosti kontekstin, joka mahdollisti mekanismien muodostumisen ja toimimisen. Tämä voi parhaimmillaan mahdollistaa mekanismien muodostumisen ja toimimisen, vaikka asiakkaan elämäntilanne olisi hyvinkin haastava ja vaikea. Tutkimuksessa tällaisiksi konteksteiksi nousivat esille vanhempien riittaisat välit ja yhteisen ymmärryksen puute lapsiin liittyvistä asioista.

Tutkimuksessa esille nousseet kontekstit, joissa mekanismit eivät pääse täysivaltaisesti toimimaan, olivat eron yllätyksellisyys ja käsittelemättömyys. Tunteet ohjasivat puolisoiden vuorovaikutusta, eikä mekanismien ollut mahdollista muodostua tai toimia. Toisena kontekstina esille nousi väkivaltaisuus vanhempien välillä. Konteksti toimi estävänä tekijänä yhteistyövanhemmuuden rakentumiselle, mutta mahdollisti eron jälkeisen vanhemmuuden vahvistumisen sekä lapsen tukemisen muuttuneessa elämäntilanteessa.

Vanhemman ja työntekijän välinen toimiva ja hyvä vuorovaikutussuhde, osallisuus ja voimaantuminen olivat keskeisessä asemassa mekanismien muodostumisessa ja toimimisessa. Mekanismit alkoivat muodostua intervention kautta esimerkiksi vanhemmuuskeskusteluissa, joiden tavoitteena oli tukea vanhempia ymmärtämään toistensa merkitys vanhempana, tukea vanhempia sitoutumaan kantamaan vastuuta lasta koskevista asioista sekä vahvistumaan ja voimaantumaan vanhempana.

Tutkimuksessa nousi esille tärkeänä asiana kannustavan ja positiivisen tuen merkitys eron jälkeisen vanhemmuuden vahvistumisessa, jonka kautta myös itsetunto ja -luottamus vahvistuivat myös. Tutkimuksen mukaan itsetunnon ja vanhemmuuden vahvistuminen näkyi positiivisella tavalla haastateltavien arjessa. He löysivät uskon itseensä ja omiin mielipiteisiinsä, minkä seurauksena lasten kanssa oleminen tuli luontevaksi ja

varmemmaksi. Työntekijöiden tekemän intervention kautta muodostui muutosta aikaansaavia mekanismeja. Näiden mekanismien muodostuminen ja toiminta olivat mahdollisia, jos vanhemman ja työntekijän suhde oli hyvä ja toimiva. Vanhemman omalla elämäntilanteeseen liittyvällä kontekstilla ei ollut merkittävää roolia näiden mekanismien muodostumisessa ja toimimisessa. Tällä tarkoitetaan sitä, että haastateltavan vanhemmuus eron jälkeen oli mahdollista vahvistua, vaikka vanhemman elämäntilanne oli ollut hyvinkin haastava, esimerkiksi vanhempien välillä oli väkivaltaa.

Yhteistyövanhemmuuden rakentumisen kannalta merkittävimpänä tekijänä tutkimuksen mukaan oli ulkopuolisen ammattilaisen tuki vanhempien välisessä keskustelussa. Työntekijät ohjasivat keskustelua lapsen näkökulmasta käsin. Ulkopuolisten työntekijöiden läsnäolo mahdollisti vanhempien tasavertaisen osallistumisen sekä omien mielipiteiden esille tuomisen sekä selkeytti ajatusta siitä, mitä toimiva yhteistyövanhemmuus vaatii vanhemmilta. Yhteistyövanhemmuuden rakentumisen mahdollistavien mekanismien muodostuminen oli riippuvainen kontekstista, jossa vanhempien ja työntekijöiden välinen vuorovaikutus oli kunnioittavaa, tasavertaista vanhempien kesken sekä osallistavaa. Tämän lisäksi vanhemman omaan elämäntilanteeseen liittyvällä kontekstilla oli suuri merkitys mekanismien muodostumiseen ja toimimiseen.

Eeva-hankkeen työskentelyn aikaansaamana suurimpana muutoksena asiakasperheiden arjessa oli yhteistyövanhemmuuden muodostuminen. Toisilla haastateltavista se oli alkanut muodostua, kun toisilla työskentely vahvisti jo toimivaa yhteistyövanhemmuutta. Yhteistyövanhemmuuden rakentumiseen olivat eniten vaikuttaneet ulkopuolisten henkilöiden läsnäolo vanhempien yhteisissä tapaamisissa sekä toistuvat keskustelut sovituista asioista kiinnipitämisen tärkeydestä, jota painotettiin lapsen näkökulmasta käsin. Yhteistyövanhemmuuden rakentumiseen oli lisäksi vaikuttanut vanhempien ymmärryksen lisääntyminen toisen vanhemman tärkeydestä ja arvokkuudesta lapsen elämässä. Nämä haastateltavien esille tuomat muutokset elämässään ovat yhteisessä linjassa *eeva*-hankkeen tavoitteiden kanssa.

Lapsen näkökulman esille nostaminen oli tärkeää työskentelyssä. Vanhempien tukeminen tapahtui työntekijöiden ja vanhempien tapaamisilla keskustelujen kautta ja olemalla vanhemman tukena haasteellisessa arjen tilanteessa. Johanna Hurtig (2003, 37–40) kutsuu tätä tihkuvan auttamistavan malliksi.

Tutkimustuloksista selvisi, että yhteistyövanhemmuuden rakentuminen oli tärkeässä osassa lapsen tukemisessa. Vanhemmat kuvasivat, että esimerkiksi lasten oireilu väheni heidän kyettyä tekemään yhteistyötä. Oman vanhemmuuden vahvistumisella sekä ymmärryksen ja hyväksynnän lisääntymisellä koettiin olevan suurta merkitystä myös lapsen tukemisessa. Lapsen tilanteen nähtiin myös helpottaneen löydettyä sopiva tapamisrytmi ja yhteiset säännöt lasten ja vanhempien välille.

”Eväsreppujen” sisältöjä tarkasteltaessa nousi esille asiakkaiden tärkeimmäksi kokemukseksi vanhemmuuden ”eväsrepussa” ajan antamisen tärkeys lapselle. Ajan antamisella tarkoitettiin aitoa läsnä olemista lasten kanssa, lasten tunteiden kuuntelua ja niistä puhumista sekä tietoista ja avointa keskustelua lasten kanssa. Yhteistyövanhemmuuden ”eväsrepussa” tärkeimmäksi asiaksi nousi sopimusten ja yhteisesti sovittujen asioiden ehdoton kunnioittaminen. Tärkein asia vanhempien mielestä lapsen ”eväsrepussa” on lapsen tietoisuus vanhempien tekemästä yhteistyöstä.

Eeva-hankkeen työskentelyn pituuteen, joka vaihteli suuresti haastateltavien välillä muutamasta kuukaudesta reiluun vuoteen, oli tyytyväisiä puolet haastateltavista. Tämän mukaan ei voida todeta, mikä olisi sopiva työskentelyjakson pituus, koska jokaisen haastateltavan elämäntilanne oli erilainen ja vaati erilaista sekä räätälöityä tukea. Työskentelyjakson jatkumiseen sekä keskeyttämiseen vaikuttivat vuorovaikutussuhteen laatu sekä kokemus osallisuudesta ja empowerment-työskentelystä. Ne haastateltavat, jotka kokivat työskentelyn olevan tukevaa ja joilla oli toimiva vuorovaikutussuhde työntekijöiden kanssa, olisivat halunneet jatkaa asiakkuutta tai he toivoivat seurantakäyntejä. Vastaavasti, jos vuorovaikutussuhteeseen ei oltu tyytyväisiä eikä koettu osallisuuden ja voimaantumisen toteutuvan, työskentely keskeytettiin asiakkaan toivomuksesta.

Pohdin haastatteluja analysoidessani, onko asiakkuuden pituudella ja käyntikerroilla vaikutusta mekanismien muodostumiseen ja lopputuloksen saavuttamiseen. Etenkin jäin miettimään erään haastateltavan tilannetta. Mitkä kaikki asiat olivat vaikuttamassa siihen, ettei yhteisesti sovituista asioista enää pidetty työskentelyn jälkeen kiinni? Oliko työskentelyn avulla onnistuttu tukemaan ja ohjaamaan vanhempaa miettimään ratkaisujaan ja toimintaansa lapsen näkökulmasta vai oliko vanhempien välinen käsittelemätön ero syynä yhteisesti sovittujen asioiden mitätöintiin? Tulisiko työskente-

lyssä kiinnittää entistä enemmän huomiota vanhempien kykyyn huomioida lapsen näkökulma asioissa ja miettiä, mitkä tekijät estävät lapsen näkökulman huomioimisen, voiko näitä tekijöitä käsitellä enemmän ja mahdollisesti poistaa työskentelyprosessin aikana? Tämän mahdollistuminen vaatii pitkäkestoista työskentelyprosessia, joka antaa vanhemmille aikaa ja mahdollisuuden käsitellä omaa eroprosessiaan.

Työntekijöiden ja asiakkaiden tapaamisten lisäksi kaivattiin tiivistä kirjallista tietopakettia eroon liittyvien asioiden hoitamista. Tämän nähtäisiin helpottavan monilla tavoin eroon liittyvien asioiden oikea-aikaista hoitamista. Lisäksi kaivattiin tietopakettia asioista, joita mahdollisesti voi tulla tulevaisuudessa vastaan. Näitä ovat lapsen oireilu ja uusperheeseen liittyvät asiat. Vanhemman voimien ollessa vähissä kaivattiin myös konkreettista apua asioiden hoitamiseen, muun muassa yhdyshenkilönä toimimista eri viranomaisten kesken.

Merkittävimpana asiana opinnäytetyössä tuli esille, kuinka asiakkaan arvostava ja kunnioittava kohtaaminen oli sidoksissa työn vaikuttavuuteen. Asiakkaan elämäntilanteen ollessa vaikea sekä hänellä ollessa kokemus tulleen loukatuksi ja petetyksi parisuhteessaan sekä elämässään on työntekijöiden ja asiakkaan kohtaamisen oltava erittäin hienovaraisista. Kun asiakkaan ja työntekijän välille muodostui hyvän ja hienovaraisen kohtaamisen myötä toimiva vuorovaikutussuhde, se mahdollisti asiakkaan aidon kuuntelemisen sekä asiakkaan vahuuksien löytämisen ja tukemisen. Siksi muutosta aikaan saavien mekanismien oli mahdollista muodostua ja mahdollistaa toivotun tavoitteen saavuttaminen. Asiakkaan arvostavalla ja kunnioittavalla kohtaamisella voi olla jopa suurempi merkitys kuin yksittäisellä työmenetelmällä.

Joskus vanhempien on omassa erokriisissään vaikeaa nähdä tilanne lapsen näkökulmasta ja pysähtyä tukemaan lasta. Tämä on mielestäni yksi estävä tekijä, minkä vuoksi lapset eivät päädy eroauttamisen pariin. Jatkossa eroauttamisen yhtenä haasteena on saada vanhemmat näkemään ja ymmärtämään, että lapsi tarvitsee oman tuen perheen ulkopuoliselta ihmiseltä eron läpikäymiseen. Tämä on välttämätöntä etenkin tilanteissa, joissa vanhemmat eivät pääse sopimukseen lapsen liittyvissä asioissa lapsen edun mukaisesti. Työskentelyssä vanhempia tulisi entistä enemmän tukea huomioidaan, heidän omasta elämänkriisistään huolimatta, lapsen tarve ulkopuoliseen tukeen sekä kannustaa ja tukea vanhempia mahdollistamaan se lapselle.

Tutkimustulosten mukaan *eeva*-hanke on luonut toimivan eroauttamisen mallin hankkeen toiminta-aikana. *Eeva*-hanke päättyy vuoden 2014 lopussa. Nähtäväksi jää, miten eroauttaminen jatkossa toteutuu sekä hyödynnetäänkö siinä *eeva*-hankkeen luomaa eroauttamisen mallia ja voidaanko tämän opinnäytetyön tuloksia hyödyntää sen kehittämisessä. Tärkeää olisi, että vanhempien eroon olisi tarjolla koko perheelle helposti saatavilla olevaa varhaisen vaiheen tukea.

Mielenkiintoinen ja hyödyllinen eroauttamisen kehittämistä tukeva opinnäytetyön aihe voisi liittyä eroauttamisen asiakaspalaute lomakkeen kehittämiseen. Asiakaspalautelomakkeita voisi olla kaksi, toisen avulla asiakkailta saadaan välitön palaute työskentelystä heti sen loputtua ja toisella esimerkiksi puoli vuotta työskentelyn jälkeen. Saadun palautteen avulla voidaan tarkastella työn vaikuttavuutta ja tämän kautta työtä voidaan kehittää entisestään.

Toisena mielenkiintoisena jatkotutkimusaiheena voisi tarkastella uusperheen tuen ja avun tarpeita ja kokemuksia aikuisten sekä lasten näkökulmasta käsin. Mihin asioihin uusperhetyöskentelyssä tulisi kiinnittää huomiota?

LÄHTEET

Aapola-Kari, S., Nivala, A. & Tonttila, T. 2012. Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto. Forssaprint Oy.

Avioliittolaki 411/1987.

Dahler-Larsen, P. 2005. Vaikuttavuuden arviointi. Stakes. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77071/vaikuttavuuden_arv.pdf?sequen [viitattu 22.4.2014].

eeva- Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hankesuunnitelma. Julkaisematon hankeasiakirja.

eeva- Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hankkeen auttamistyön asiakasprosessi 2014. Julkaisematon hankeasiakirja.

eeva- Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hankkeen toimintasuunnitelma 2014. Julkaisematon hankeasiakirja.

Ensi- ja turvakotien liitto 2013. Vanhemman opas, Tietoa ja tukea lapsiperheen eroon. Kolmas, korjattu painos.

Etelä-Karjalan perhetyön kehittämissyhdistys ry, *eeva*- Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hanke 2012–2014. Yhteistyövanhemmuus, Miten huolehdimme lapsesta eron jälkeen.

Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. 2009. Perhepolitiikka ja jaettu vanhemmuus Teoksessa: Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Hakapaino Oy, s. 36–60.

Hauhio, L. 2014. *eeva*- Eväitä eron jälkeiseen vanhemmuuteen -hanke 2012–2014. Eroauttamisen toimintamalli. Opinnäytetyö. Vuorovaikutusprosessien tutkimuskeskus, Erityistason perheterapiakoulutus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10. osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hokkanen T. 2005. Äitinä ja isänä eron jälkeen, Yhteistyövanhemmuus arjen kokemuksena. Väitöskirja. Jyväskylän Yliopisto. Saatavissa:

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13289/9513921794.pdf> [viitattu: 22.9.2014].

Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemissa: etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Väitöskirja. Lapsin yliopisto. Saatavissa:

<http://www.doria.fi/handle/10024/66711> [viitattu: 28.10.2014].

Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kananoja, A., Lähteinen, M. & Marjamäki, P. (toim.) 2011. Sosiaalityön käsikirja. Tallinna: Tietosanoma Oy.

Karttunen, R. 2010. Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Väitöskirja. Tampereen Yliopisto.

Kauppinen, N. 2013. Eron jälkeinen selvityminen ja onnistunut yhteistyö eroperheiden tarinoissa. Lisensiaattitutkimus. Turun yliopisto. Saatavissa: <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=60ceecbb-8026-47c1-8345-07641897ea96> [viitattu 20.9.2014].

Kempainen, T., Kostamo-Pääkkönen, K., Niskala, A., Ojaniemi, P. & Vesterinen, K. 2010. Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin ensiaskeleet Lapissa. Tutkimus sosiaalitoimistojen työn vaikuttavuudesta. Rovaniemi: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Saatavissa: http://www.sosiaalikollega.fi/poske/julkaisut/julkaisusarja/Julkaisu32_kansineen_nettiin.pdf [viitattu 10.9.2014].

Kempainen, T. & Ojaniemi, P. 2012. Vaikuttavuuden tietoperusta sosiaalityössä, Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä. Teoksessa: Pohjola, A., Kempainen, T. & Väyrynen, S. (toim.) Sosiaalityön vaikuttavuus. Tampere: Juvenes Print, s. 43–64.

Kiianmaa, K. 2008. Hyvä ero. Uusi elämä. Helsinki: Multikustannus.

Kiiski, J. 2011. Suomalainen avioero 2000-luvun alussa. Miksi avioliitto puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään? Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0422-5/urn_isbn_978-952-61-0422-5.pdf [viitattu 22.4.2014].

Kinnunen, S. 2010. Kun tiet eroavat – Elämää avioeron jälkeen. Kauniainen: Perussanoma.

Korteniemi, P. 2005. Realismi ja realismin sovellus s. 17–33. Teoksessa: Julkunen, I., Lindqvist, T. & Kainulainen, S. (toim.) Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet. Finsoc työpapereita 3/2005. Stakes. Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/76036/ty%C3%B6papereita3_05.pdf?sequence=1 [viitattu 22.4.2014].

Korvuo, P. & Tenhunen-Kejunen, M. 2000. Naisten kokemuksia avioerosta ja selviytymisestä. Saatavilla: http://www.kirkkonummenseurakunnat.fi/data/liitteet/avioero_prosessina.pdf [viitattu 22.10.2014].

Koskela, R. 2009. Ero lapsiperheessä. Miten tukea lasta ja vanhempia? Helsinki: Paine-tek Pihlajamäki Oy.

Kupiainen, A. 2014. Palveluohjauskoulutus. PowerPoint-esitys 9.4.2014. Lappeenranta: Eksoten toimistotalo.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka, aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kääriäinen, A. 2009a. Ero haastaa vanhemmuuden. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kääriäinen, A. 2009b. Vertaistukijana erossa – dialogisen kohtaamisen mahdollisuudet. Teoksessa: Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Hakapaino Oy, s. 254–282.

Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. 2009. Ero, vanhemmuus eron jälkeen ja eroauttaminen tutkimuskohteina. Teoksessa: Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Hakapaino Oy, s. 11–16.

Kääriäinen, A. 2012. ”Mieti miten eroat!”– Vanhemmuus eron jälkeen. Teoksessa: Aapola-Kari, S., Nivala, A. & Tonttila, T. (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Kasvatus- ja perheneuvontaliitto. Forssaprint Oy, s. 38–43.

Laitinen, M. & Kemppainen, T. 2010. Asiakkaan arvokas kohtaaminen. Teoksessa: Laitinen, M. & Pohjola, A. (toim.) 2010. Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: University Press Oy, s. 138–177.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010. Lapsen paras etusijalle eropalveluissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. Saatavissa: <http://www.lapsiasia.fi/julkaisut/julkaisu/-/view/1565150> [viitattu 24.3.2014].

Lehtinen, T. & Läntti, E. 2011a. Entäs minä? Kuinka tuen lastani erossa. Lasten eroryhmä. Vanhempien ryhmän käsikirja. Kopiojyvä Oy.

Lehtinen, T. & Läntti, E. 2011b. Entäs minä? Kuinka tuen lastani erossa. Vanhempien ryhmän käsikirja. Kopiojyvä Oy.

Lindqvist, T. 2005. Johdatus tapauskohtaiseen ja realistiseen arviointiin s. 13–17. Teoksessa: Julkunen, I., Lindqvist, T. & Kainulainen, S. (toim.) Realistisen arvioinnin ensimmäiset askeleet. Finsoc työpapereita 3/2005. Stakes. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/76036/ty%C3%B6papereita3_05.pdf?sequence=1 [viitattu 22.4.2014].

Makkonen, A. 2009. Aikuisten kertomukset lapsena koetusta vanhempien erosta. Teoksessa: Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Hakapaino Oy, s. 174–193.

- Mattila-Aalto, M., Bergman-Pyykkönen, M., Haavisto, V. & Karvinen-Niinikoski, S. 2012. Konfliktiteoreettinen näkökulma eroihin ja palveluiden kehittämiseen. Teoksessa: Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.) Challenges of divorce, interventions and children. Eron haasteet, väliintulot ja lapset. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy, s. 213–241.
- Meritie, A., Pitkänen, M. & Ketola, M. 2013. Eroperheen kahden kodin lapset -projektin raportti. Lahden ensi- ja turvakoti ry. Saatavissa: http://www.lahdenensijaturvakoti.fi/pdf/eroperhe_loppuraportti.pdf [viitattu 27.10.2014].
- Mykkänen-Hänninen, R. 2009. Vanhemman neuvo -vertaisryhmän ohjaajan käsikirja. Helsinki: Paintek Pihlajanmäki Oy.
- Mykkänen-Hänninen R, 2012. Neuvokeskuksesta tukea erotilanteessa koko perheelle. Teoksessa: Aapola-Kari, S., Nivala, A. & Tonttila, T. (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto. Forssaprint Oy, s. 111–118.
- Mykkänen-Hänninen, R. & Kääriäinen, A. 2009. Vertaisuus ja vertaistuki eroauttamisessa. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Mykkänen-Hänninen, R. & Paajanen, R. 2007. Vanhemmuus erosuhteessa. Powerpoint esitys. Lastensuojelun keskusliitto. Neuvo-projekti. Saatavissa: http://eroneuvo.fi/files/145/Vanhemmuus_erosuhteessa_11052007.pdf [viitattu: 28.3.2014].
- Mäenpää, M. & Poutiainen, S. 2009. Nuorten aikuisten kertomuksia lapsena koetusta vanhempien avioerosta ja siitä kuulemisesta. Teoksessa: Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Hakapaino Oy, s. 80–103.
- Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Määttä, K. 2002. Avioeron tuska ja helpotus. Helsinki: Tammi.
- Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus, Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.

Neuvokeskus 2014. Hyvä ero, vanhemmuus ei pääty eroon.

Nivala, A. 2012. Vanhempien eron kokeneiden nuorten kokemuksia vertaistukiryhmästä. Teoksessa: Aapola-Kari, S., Nivala, A. & Tonttila, T. (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto. Forssaprint Oy, s. 73–85.

Nousiainen, K. 2004. Lapsistaan erillään asuvat äidit, Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. SoPhi 89. Jyväskylä: Minerva Kustannus. Saatavissa: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sospo/vk/nousiainen/lapsista.pdf> [viitattu 22.10.2014].

Paasio, P. 2003. Vaikuttavuuden arvioinnin rakenne ja mahdollisuus sosiaalialalla. Finsoc työpapereita 3/2003. Stakes. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77070/Tyopapereita3_03.pdf?sequence=1 [viitattu 23.4.2014].

Panttila, R. 2005. Kahden kodin lapsuus. Katsaus lapsen vuorottelevan asumisen kirjallisuuteen ja käytännön toteutukseen. SOCCAn ja Heikki Waris instituutin julkaisusarja 1/2005. Saatavissa: http://www.socca.fi/files/77/Kahden_kodin_lapsuus.pdf [viitattu 20.9.2014]

Puusa, A. & Juuti, P. 2011. Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat – perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Vantaa: Hansaprint, s. 47–72.

Rostila, I. 2000. Realistinen arviointitutkimus ja onnistumisen pakot. Teoksessa Laitinen, R. (toim.) Arvioinnin arkea ja peruskysymyksiä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Helsinki, s. 9–21.

Sorro, A. 2014. Erosta yhteistyövanhemmuuteen – kokemuksia Vanhemman-neuvovertaistukiryhmästä. Pro gradu -tutkielma. Lapin Yliopisto. Saatavissa: <https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/98902/Sorro.Anna.pdf?sequence=2> [viitattu 19.9.2014].

Suhonen, A. 2008. Vaikuttavuuden arviointi lastensuojelutyön sosiaalityön avohuollossa. Lastensuojelun tieto hanke. Saatavissa: <http://www.pikassos.fi/aineistot/fi-nish/5-lastensuojelu/14-lasti-hankkeen-vaikuttavuuden-arviointiraportti> [viitattu 20.8.2014].

Tilastokeskus. 2013. Siviilisäädösten muutokset > 2013 > Solmittuja avioliittoja selvästi vähemmän, avioeroja hieman enemmän. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/ssaaty/2013/ssaaty_2013_2014-04-17_tie_001_fi.html [viitattu 15.11.2014].

Tuulensalo, L. & Ylä-Herranen, T. 2009. Avoimen dialogin ja verkostotyön mahdollisuudet lastensuojelussa. Teoksessa: Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Lastensuojelun hyvät työkäytännöt. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 44. Tampere: Juvenes Print.

Valokivi, H. 2002. Toimiva asiakkuus – kriminaalihuollon palveluohjaukokeilu naisasiakkaiden kertomana. Teoksessa: Juhila, K., Forsberg, H. & Roivainen, I. (toim.) 2002. Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Paino Korpijyvä Oy, s. 164–187.

Vilka, H. 2007. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Väyrynen, K. 2012. Eroperheen nuori vanhempien välissä – huoltoriidat ja nuoren tukeminen. Teoksessa: Apola-Kari, S., Nivala, A. & Tonttila, T. (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotessa – tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto. Forssaprint Oy, s. 57–72.